

ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS

IURIDICA

No 359

SPISY PRÁVNICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

řada teoretická

Svazek 359

**EVROPSKÉ UNIFIKAČNÍ PROJEKTY
ZÁVAZKOVÉHO PRÁVA
A ČESKÉ OBČANSKÉ PRÁVO**

Jan Hurdík Jiří Handlar

Josef Fiala Markéta Selucká

Michal Vlasák

Masarykova univerzita

Brno, 2009

Recenzenti:

doc. JUDr. Jan Círák, CSc.

doc. JUDr. Josef Salač, Ph.D.

Tato monografie byla zpracována jako jeden z výstupů výzkumného záměru Právnické fakulty MU v Brně „Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004“, ident. kód MSM 0021622405.

© Jan Hurdík, Jiří Handlar, Josef Fiala, Markéta Selucká, Michal Vlasák, 2009

© Masarykova univerzita, 2009

ISBN 978-80-210-5042-6

OBSAH

Úvod.....6

Kapitola I.

Pojetí a systém unifikačních projektů evropského smluvního práva (DCFR)
a české právo smluvních závazků

prof. JUDr. Jan Hurdík, DrSc., JUDr. Jiří Handlar, Ph.D...... 8

Kapitola II.

Evropské spotřebitelské *acquis* a české občanské (spotřebitelské) právo

prof. JUDr. Josef Fiala, CSc., JUDr. Markéta Selucká, Ph.D. 50

Kapitola III.

Evropské projekty práva civilních deliktů a odpovědnost za škodu
v českém občanském právu

JUDr. Michal Vlasák 90

Závěr 147

Summary..... 149

Seznam literatury 152

ÚVOD

Předkládaná publikace představuje jeden z výstupů výzkumného záměru Právnické fakulty Masarykovy univerzity, realizovaný v letech 2005–2009, který reflektuje a zpracovává nová zadání, jež stojí před českým soukromým právem v současnosti, jak jsou charakterizované zřejmě nejvýrazněji dvěma skutečnostmi: procesem „evropeizace“ národních právních řádů, včetně českého, pod vlivem legislativy ES/EU, judikatury evropských soudních institucí a v neposlední řadě pod vlivem projektů realizovaných na evropské úrovni, směřujících v dosažení dalšího sblížení až k unifikaci evropského soukromého práva.

Tyto dynamicky se prosazující fenomény, s nimiž se české právo musí vypořádat jako s objektivní realitou, staví evropské právní řády a evropskou společnost před bezprecedentní výzvy a zadání.

Vliv nových jevů je umocněn i situací českého práva, které současně dosud prochází procesem návratu k tradičním demokratickým hodnotám evropského systému práva a evropské kultury obecně a jehož rekonstrukce probíhá pod tlakem evropského i globálního vývoje, a které je postaveno před výzvu dokončení komplexní rekodifikace.

Tento fakt by za předpokladu využití jeho potenciálního synergického efektu v českém právním prostoru mohl české soukromé právo akcelarovat na podstatně vyšší stupeň koherentnosti s evropským vývojem, který sám o sobě je nesmírně dynamický a překonává všechny dosavadní představy; v opačném případě však nutně povede k dalšímu rozevření nůžek mezi evropským a českým vývojem soukromého práva.

Autoři v monografii srovnávají a posuzují tři zvlášť významné oblasti současného „evropského“ vývoje se stavem a vývojem českého práva: Závazkové právo jako celek, jeho koncepci a systém s důrazem na závazky ze smluv, jak jsou upraveny především v nejvýznamnějším projektu evropeizace soukromého práva: návrhu společného referenčního rámce (DCFR), dále klíčovou oblast, v níž evropský vývoj patří k dominujícím – právo ochrany spotřebitele a konečně samostatný okruh závazků z civilních deliktů (Tort Law), který je předmětem – mimo návrh společného referenčního rámce – rovněž dalších speciálních projektů (zejména výzkumné skupiny

ECTIL s jejím projektem principů evropského deliktního práva (PETL). Uvedená témata jsou metodicky posuzována podle shodného klíče: Evropský stav, evropský vývoj, český stav a český vývoj.

Z konfrontace jednotlivých pohledů na stav a vývoj evropského a českého práva autoři dospívají k závěrům, které lze využít pro další vývoj českého soukromého práva.

Kapitola I.

Pojetí a systém unifikačních projektů evropského smluvního práva (DCFR) a české právo smluvních závazků

Jan Hurdík, Jiří Handlar

ÚVOD

Svět, v němž žijeme, se stává stále menším a stále více uchopitelnějším. Jeho specifika se postupně stírají a jsou nahrazována společnými rysy. Proto se jedním z hlavních požadavků úhlů pohledu vnímání a uchopení soudobého světa stává stále zřetelněji univerzalizmus. Tento přístup dlouho narážel a stále naráží na specifika práva s jeho známou izolovaností od ostatních jevů a disciplín, včetně společenskovedních.

Izolovanost práva nejen vůči ostatnímu světu, ale i jednotlivých právních systémů a právních řádů, se v průběhu několika desetiletí stala minulostí. Potřeby hledání společných řešení pro nový svět zasíťovaný stále více do soustavy sociálních, zejména ovšem ekonomických, vztahů klade na sblížení práva směřující až k jeho unifikaci stále vyšší nároky.

Jedním z center tohoto procesu se logicky stala Evropa a její struktury. Právní rámec integrujících se evropských struktur se postupně přenáší z oblasti vztahů mezi státy – členy EU do oblastí dříve vyhrazených výlučně národním jurisdikcím. Tento trend se odehrává i v oboru soukromého (občanského) práva hmotného.

Takto determinován, návrh nového českého občanského zákoníku, který je v současnosti připraven v podobě vládního návrhu k projednání v Parla-

mentu ČR¹, nevznikl ve vzduchoprázdnu, nýbrž v reálném čase a prostoru. Při svém vzniku byl a je logicky konfrontován se svými vlastními – „národními“ – kořeny a s obecnou právní kulturou, z jejichž kořenů vyrůstá a do níž v širším rámci hodlá vstoupit, ale současně též s vývojovými tendencemi těch dimenzí práva, zejména evropského, které se stávají stále více vnějším rámcem i vnitřní součástí našich národních právních řádů.

Zdroje těchto vlivů lze velmi schématicky identifikovat jako:

- 1) České občanské právo a jeho podobu v jeho dosavadním historickém vývoji
- 2) Národní právní řády ovlivňující obecnou civilistickou kulturu Evropy i širšího okruhu zemí v jejich stavu i vývoji
- 3) Evropské právo, které v tomto smyslu zahrnuje vedle práva ES/EU i projekty rozvoje civilního práva a je mimořádně významným zdrojem rozvoje právního myšlení, systému civilního práva i jednotlivých institutů.

Ze zaměření zejména evropských projektů civilního práva je nepochybné, že z hlediska strukturálního klíčovou roli při výběru civilistických témat, ergo při vývoji srovnávacího civilního práva hraje právo smluvních závazků, na něž navazují jako komplementární další systémové části občanského práva.

Zejména z tohoto důvodu se tento příspěvek zaměřuje na konfrontaci některých základních otázek práva smluvních závazků v návrhu českého občanského zákoníku s uvedenými zdroji konfrontace resp. srovnání.

Jako základ porovnání tato studie volí tři skupiny zdrojů strukturovaných výše, které však – z hlediska omezených dimenzí tohoto příspěvku – limituje na omezující východiska. Takto se ze skupiny zdrojů sub 2) příspěvek odvolává na monumentální dílo, které za uplynulých několik desetiletí vykonal projekt IEL vydavatele Kluwer International, zejména jeho řada národních monografií Contract Law². U této edice nejde sice o právně srovnávací projekt ve vlastním smyslu, nýbrž o encyklopedické dílo, ovšem

¹ Viz webové stránky Ministerstva spravedlnosti, na nichž je návrh umístěn: www.justice.cz.

² Blíže webové stránky projektu: <http://www.IELaws.com>.

s propracovanou metodikou a rozsáhlým autorským a editorským zázemím. Jeho srovnávací hodnota spočívá především ve vypracované a v procesu realizaci projektu stále zdokonalované společné osnově pro jednotlivé národní monografie smluvního práva, které tvoří metodický a systémový základ pro to, co bychom mohli nazvat modelový systém národních právních řádů *de lege lata*. Ten je konfrontován s národními specifiky a tvoří pozoruhodné srovnávací kritérium. Ve skupině zdrojů sub 3) se pak odvoláváme především na dominantní soubor projektů, odrážející společný evropský rámec vývoje smluvního práva, začleněný do institucionálního rámce EU s předpokladem vysoké úrovně jeho podpory faktické i formální, tedy na projekt DCFR spolu s výsledky práce Acquis Group. Z uvedených zdrojů lze čerpat již do značné míry sumarizované či dokonce vysoce zobecněné poznatky pro srovnání s východisky a zvoleným systémem českého práva civilních závazků ze smluv *de lege ferenda*.

1.1 EVROPSKÝ STAV A EVROPSKÉ ZDROJE INSPIRACE CIVILNÍHO PRÁVA

Aktuální současnost lze z hlediska vazeb společnosti a práva (soukromého) charakterizovat procesem změn ve společenských strukturách (časoprostorového rozvázání společenských struktur – A. Giddens) a jejich restrukturalizace a odpovídajícími aktivitami v samotném právu: globalizace, evropeizace, technologický vývoj včetně změny pozice informace ve společenských vztazích, změna ekonomických paradigmat a hierarchie hodnot, ale i změny v realitě ekonomických vztahů a jejich funkcionálním nastavení, mj. jako důsledek ekonomické krize: to vše vede k úsilí v oblasti (soukromého) práva tyto jevy zachytit a uvést je do souladu s tradičním posláním soukromého práva, tj. dosáhnout nové rovnováhy mezi rozkolísanými společenskými zájmy a jejich nositeli. Významnou roli v tomto procesu hraje zřejmě nejvýznamnější nový jev současné evropské reality – existence a vývoj práva ES/EU jako specifické úrovně regulace společenských vztahů, na níž se vytváří a postupně formuje právní systém, který svým významem překračuje vše, s čím se dosud v oblasti práva Evropa setkala

a staví svými dopady evropské právní řády a evropskou společnost před bezprecedentní výzvy a zadání. Není náhodou, že právě v tomto procesu se projevuje řada jevů zásadního významu pro právo, se kterým je i české právo nuceno se vyrovnat: nové projevy vztahu soukromého a veřejného práva, dilema soukromoprávní či veřejnoprávní povahy práva ES/EU, pochybnosti o základních hodnotových a systémových otázkách soukromého práva aj.

Existujícím evropským občanským právem v tomto smyslu chápeme soubor norem komunitárního práva, které jsou podle svého předmětu a metody vztahu občanskoprávními, a tudíž jsou zařazeny do prvního – komunitárního pilíře. Tyto normy jsou vydávány v podobě směrnic. Poněvadž jsou zaměřeny především na ochranu spotřebitele, opírá se jejich vydání většinou o článek 153 (129a) Smlouvy o založení Evropského společenství. Jejich politicko-ekonomickým cílem je ochrana vnitřního trhu, proto se pravomoc k jejich vydání odůvodňuje článkem 95 (100a) Smlouvy, umožňující přijímat opatření ke sbližování ustanovení právních a správních předpisů členských států, jejichž účelem je vytvoření a fungování vnitřního trhu, a případně též tzv. zbytková klauzule v článku 308 (235) Smlouvy.

Evropské – komunitární – občanské právo je koncentrováno na oblasti smluvních a deliktních závazků. Jeho metodou je cesta postupných kroků činěných ad hoc; výsledkem je dílčí, ne vždy koherentní úprava jednotlivých otázek zejména spotřebitelského práva. Chybí společná jednotlicí úprava, z čehož plynou obsahové vnitřní rozpory jednotlivých předpisů, chybí jejich jednotný výklad a uplatňování.³

Komunitární právo, jež lze podřadit pod předmět občanského práva hmotného a jeho závazkovou část, tvoří v současnosti především směrnice, na ochranu spotřebitelenebo deliktních závazkových právních vztazích⁴. Tyto předpisy tvoří podstatnou část „evropského občanského práva“.

³ Srov. sdělení Komise Radě a Evropskému parlamentu o Evropském smluvním právu (*Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on European Contract Law* ze dne 13. 9. 2001, Úřední věstník C 255, s. 1).

⁴ V případě smluvních obligací jde především o tyto směrnice:

- směrnice Rady 85/374/EHS o odpovědnosti za škodu způsobenou výrobkem;
- směrnice Rady 85/577/EHS o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory;

Orgány Evropské unie jsou si uvedených nedostatků, zejména nejednotnosti existujícího „evropského“ občanského práva vědomy a podnikají – ovšem na jednotlivých úrovních řízení Evropské unie rozdílně intenzivní a koncepční kroky.

Významná je Strategie EU ve spotřební politice na roky 2007–2013, obsažená ve sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu a Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru⁵.

Zásadní krok k integraci byl učiněn návrhem směrnice Evropského parlamentu a Rady o právech spotřebitelů ze dne 8. 10. 2008⁶. Tento návrh představuje přímou cestu v sjednocení spotřebitelského *acquis* revizí směrnice 85/577/EHS o smlouvách uzavřených mimo obchodní prostory, směrnice 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, směrnice 97/7/ES o smlouvách uzavřených na dálku a směrnice 1999/44/ES o prodeji spotřebního zboží na dálku, které obsahují ustanovení

-
- směrnice Rady 87/102/EHS o sblížení zákonů a dalších právních a správních předpisů členských států týkajících se spotřebitelského úvěru, ve znění směrnice 90/88/EHS a směrnice 98/7/ES;
 - směrnice Rady 90/314/EHS o souborných službách pro cestování, pobyty a zájezdy;
 - směrnice Rady 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách;
 - směrnice Evropského parlamentu a Rady 94/47/ES o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k užívání nemovitostí na časový úsek;
 - směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku;
 - směrnice 98/6/ES o jednotkových cenách;
 - směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/44/ES o určitých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na spotřební zboží;
 - směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/31/ES o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu;
 - směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnice 97/7/ES a 98/27/ES;
 - směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2005/149/ES o nekalých obchodních praktikách vůči spotřebitelům na vnitřním trhu a o změně směrnice Rady 84/450/EHS, směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES, 98/27/ES a 2002/65/ES a nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004 (směrnice o nekalých obchodních praktikách).

⁵ Com (2007) 99 final.

⁶ Com (2008) 614 final.

o smluvních právech spotřebitelů. Návrh spojuje uvedené směrnice do jednoho horizontálního právního předpisu, který systematicky upravuje společné aspekty, zjednodušuje a aktualizuje stávající pravidla a odstraňuje nesrovnalosti a mezery⁷.

Návrh horizontální směrnice se setkal jak s přijetím, tak s odmítavými postoji, které jsou vyvolány zejména jeho prosazovanou metodou plné harmonizace⁸ a zdá se, že jeho naděje na přijetí v dohledné době není příliš velká⁹. Přesto je návrh horizontální směrnice svými sjednocenými formulacemi a řešeními dosud odlišně regulovaných srovnatelných situací významným krokem k evropeizaci smluvního občanského práva.

Integrující se právní systém na úrovni Evropské unie se ke svému cíli ubírá i dalšími cestami, z nichž některé překračují primárním i sekundárním právem ES/EU nastavené existující limity vztahu k právním řádům členských států. Některé takto vznikající koncepce představují vize, jejichž obsahová i institucionální realizace má nejasné obrysy, závislé na vývoji evropské integrace, svým významem mohou představovat mimořádný zásah do dosavadního vývoje evropské právní kultury, srovnatelný v minulosti snad jen s vlivem římského práva.

K hlavním směrům tohoto vývoje náleží skupina projektů, založených na unifikaci soukromého práva, jejíž jednou z dalekosáhlých průmětů je myšlenka evropského občanského zákoníku.

V oblasti práva smluvních závazků se pozornost soustřeďuje zřetelně na projekt, jehož pilotní povaha, pokud se týká neformální autority i formální podpory unijních orgánů, je zřejmá, a který nabyl podoby Návrhu společného referenčního rámce (DCFR). Vzhledem k perspektivní roli, kterou tyto projekty budou hrát v budoucím vývoji, patří spíše do kategorie trendů než reality, a proto jsou posuzovány v další části této kapitoly.

⁷ Srov. návrh horizontální směrnice, s. 2–3.

⁸ *Ibidem*, s. 3.

⁹ Z významných kritických hodnocení viz např. stanovisko Výboru regionů: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ.do?Uri=OJ:C:2009:200:0076:0078:EN:PDF>, nebo zprávu britské Sněmovny lordů: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200809/ldselect/1deucom/126/126i.pdf>.

Z hlediska civilistického vývoje na úrovni Evropské unie se souběžně rozvíjejí dvě linie, které se často tvoří paralelně a není vždy jednoduché je odlišit:

- 1) linie existujícího práva ES/EU, tedy systému *de lege lata*, který je předmětem relativně intenzivní pozornosti evropských civilistů i orgánů Evropských společenství a Evropské unie, a
- 2) linie modelových projektů, které jsou právem *de lege ferenda* a předmětem našeho zájmu v další části této publikace.

Chceme-li však přesto pracovat se stavem evropského smluvního práva jako realitou, tu nepochybně tvoří soubor národních právních řádů s jejich společnými a odlišnými tradicemi a tendencemi dosavadního vývoje. Takové srovnání překračuje možnosti jednoho omezeného výzkumu a může vést k subjektivismu. Proto se nabízí možnost využít výsledků významných evropských výzkumných, resp. editorských počínů jako Mezinárodní encyklopedie práva (IEL), vydávaná nakladatelstvím Kluwer Int. a její řadu věnovanou smluvnímu závazkovému právu. Ačkoli metodicky a obsahově jde spíše o encyklopedické než srovnávací projekty, editoři v rámci této řady – v zájmu jednotné základní struktury jednotlivých dílů encyklopedie – zpracovali osnovu společnou pro všechny národní publikace, která svou propracovaností může sloužit jako základ srovnávacího systému (stavajících) národních úprav smluvního práva členských států EU a témata k diskusi o pojetí nové právní úpravy.

Obecně formulovaná osnova smluvního práva národních států zpracovaná editorem pro nakl. Kluwer je sama o sobě významným srovnávacím projektem:

Systém jednotné osnovy se věnuje mj. klasifikaci smluv, kam jsou řazeny:

- smlouvy konsensuální,
- smlouvy uzavírané slavnostním způsobem (*solemn contracts*),
- smlouvy reálné,
- smlouvy vzájemné a jednostranné,
- smlouvy úplatné a bezúplatné,
- smlouvy pojmenované a nepojmenované,
- smlouvy standardní formy,

- smlouvy hlavní a akcesorické,
- smlouvy rámcové.

Zvláštní pozornost je věnována vazbě na svěřenectví (*Trust*), které v této podobě nepatří ke standardním kontinentálním institutům, ale díky své konfrontaci s evropským kontinentálním prostředím vyvolalo v celoevropském měřítku živé diskuse.

Z výběru témat je zřejmá pozornost věnovaná především trendům vývoje a sjednocení pojetí obecné části smluvního práva.

Obecná část neobsahuje mj. změnu v osobě dlužníka (převzetí dluhu – interese privativní ani přistoupení k dluhu – interese kumulativní.). Vedle postoupení pohledávky však řadí jako standardní změnu závazkového vztahu převod smluvní pozice (*transfer of contractual position*) jako celek.

Mezi zvláštní typy smluv osnova IEL řadí:

1. Agency – jednatelství (obecný typ, není zcela totožný s mandátem)
2. Bailment – úschova
3. Aleatory contracts – odvážné smlouvy (Gaming and Betting – sázka a hra, Life Annuity – smlouva o důchodu)
4. Sale (prodej zboží)
5. Hire of Work an Skill Build Contract (smlouvy o dílo s akcentací smlouvy o výstavbě)
6. Lease (nájem). Tento typ se dále člení na subtypy:
 - nájem bytu
 - nájem obchodních prostor
 - zemědělská držba (agricult. Holdings)
7. Vzájemné započtení (mezi zvláštními typy smluvních závazků)
8. Suretyship – osobní zajištění (mezi zvláštními typy smluvních závazků)
9. Pledges – ruční zástava
10. Loan – s odlišením výpůjčky a půjčky
11. Smlouvy tzv. veřejné (mezi zvl. typy smluvních závazků)
12. Civil Partnership (civilní společnost)

13. Kvazikontrakty, obsahující dále

- jednatelství bez příkazu
- bezdůvodné obohacení
- plnění nedluhu.

U poslední skupiny je předmětem diskuse zejména jejich smluvní základ a užití ustanovení o smluvních závazcích, směřující dokonce k jejich přesunu z kategorie kvazikontraktů do standardního smluvního režimu.

Osnova IEL – zřejmě vzhledem k rozsahu své aplikovatelnosti překračující klasické evropské koncepce evropských systémů smluvního práva i aktuální evropský rámec – nerozeznává mj. dualismus obchodně právních a občanskoprávních závazků a nezahrnuje jako obecné kritérium spotřebitelské smluvní závazky, které jsou prakticky uplatňovány v jednotlivých národních monografiích těch právních řádů, kterých se tato specifika dotýkají.

Osnova IEL nachází své naplnění konkrétním obsahem v jednotlivých národních monografiích, které se tak stávají pozoruhodnou konfrontací a současně jednotou zobecňujícího pohledu na smluvní závazkové právo (nejen) v evropském prostoru a jeho specifických podob v národních právních řádech. V této konfrontaci ovšem – poněvadž se autoři musí vypořádat s primárně společnou osnovou, jejímiž koncepčními a systémovými kritérii sekundárně popisují národní právní stav, mají společná kritéria dominantní povahu. To – ač tento efekt editoři IEL zjevně nezamýšleli – dává pozoruhodné srovnávací impulsy, jasně diferencující společné a specifické trendy ve stávajícím právu smluvních závazků.

1.2 EVROPSKÉ TRENDY

Zcela kvalitativně jinou – dynamickou a na budoucnost zaměřenou podobu sblížení – univerzalizace – evropského smluvního práva dávají smluvnímu právu probíhající evropské unifikační projekty.

Jak bylo popsáno v předchozí kapitole, orgány ES/EU řeší problém unifikace komunitárního *acquis* především cestou horizontálních nástrojů. Ve-

dle tohoto – svými dopady na národní právní řády dílčího – řešení se rozvíjejí i projekty mnohem ambicióznější, směřující k vytvoření skutečného hmotně právního evropského občanského práva. Stav, vyvolaný absencí jednotčího koncepčního přístupu, se pokusil řešit Evropský parlament již v roce 1989, když vyzval k pracím na vytvoření Evropského občanského zákoníku¹⁰ Následně vydal usnesení ze dne 6. května 1994¹¹, z 15. listopadu 2001,¹² ze dne 2. září 2003¹³ a ze dne 23. 3. 2006 o evropském smluvním právu a revizi *acquis*: další postup¹⁴.

Další orgány EU jsou k myšlence evropského občanského zákoníku odmítavé nebo rezervované. Evropská rada na zasedání v Tampere v říjnu roku 1999 shledala ohledně hmotného práva potřebu vypracovat celkovou studii nezbytnosti sblížení civilní legislativy členských států. Komise přijala 11. 7. 2001 sdělení Radě a Evropskému parlamentu o Evropském smluvním právu¹⁵. Komise konstatovala, že dílčí sblížení občanského práva hmotného v jednotlivých členských státech má četné nedostatky; hodlá proto prozkoumat čtyři různé scénáře dalšího možného vývoje smluvního práva až po přijetí nové komplexní úpravy smluvního práva na úrovni Společenství a v závislosti na reakcích zainteresovaných stran zvolit další postup.

Následně Komise ve svých krocích pokračovala Akčním plánem z roku 2003¹⁶, sdělením Evropské smluvní právo a *acquis*: cesta vpřed z roku

¹⁰ Resolution on *actio to bring into line private law of the Member States* ze dne 26. 5. 1989, Úřední věstník C 158.

¹¹ Resolution on the harmonization of certain sectors of the private law of the Member States.

¹² Resolution on the approximation of the civil and commercial law of the Member States; viz Úřední věstník C 140 E.

¹³ European Parliament resolution on the Communication from the Commission to the European Parliament and the Council - A more coherent European contract law – An action plan (COM(2003) 68-2003/2093(INI)); viz Úřední věstník C 76 E.

¹⁴ Úřední věstník ES C 292.

¹⁵ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on European Contract Law ze dne 13. 9. 2001, Úřední věstník C 255.

¹⁶ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: a more coherent European contract law; an action plan ze dne 12. 2. 2003, COM (2003) 68 final.

2004¹⁷, Zelenou knihou o revizi spotřebitelského *acquis* z 8. 2. 2007¹⁸, a Druhou zprávou o cestě vpřed v oblasti společného referenčního rámce z 25. 7. 2007¹⁹. V těchto dokumentech se již objevují a jsou rozpracovávány návrhy na vytvoření tzv. „společného referenčního rámce“ (*Common Frame of Reference*), o užívání standardních smluvních podmínek v celé Evropské unii, zatímco k evropskému občanskému zákoníku zaujala negativní postoj.

Společný referenční rámec je podle představ Komise nezávazným nástrojem, jehož obsahem by bylo vymezení společných základních zásad smluvního práva, výklad hlavních pojmů a stanovení modelových pravidel smluvního práva. Tato pravidla by měla tvořit převážnou část společného referenčního rámce; z hlediska své osobní působnosti by měla rozlišovat mezi smlouvami, jež spolu uzavřou podnikatelé či soukromé osoby, a smlouvami, kde na straně jedné stojí spotřebitel a na straně druhé podnikatel.

Odmítavý postoj Komise k evropskému občanskému zákoník se systematicky pokouší překonat Evropský parlament. V usnesení ze dne 23. 3. 2006²⁰ konstatoval, „že je zřejmé, že mnoho výzkumných pracovníků a zainteresovaných odborníků, kteří na tomto projektu pracují, se domnívá, že konečným dlouhodobým výsledkem bude evropský závazkový zákoník nebo dokonce plnohodnotný evropský občanský zákoník, přestože Komise popírá, že je to jejím cílem, je tento projekt v každém případě zdaleka nejdůležitější iniciativou, která na poli občanského práva probíhá.“

Sbližování soukromého práva se ovšem ubírá i jinými než oficiálními legislativními cestami. Tyto cesty jsou v zásadě dvě: cestou judikatury a cestou soukromých, resp. akademických iniciativ.

Sbližování občanského práva v jednotlivých státech Evropské unie cestou judikatury předpokládá existenci soudního orgánu, který bude zajišťovat jednotný výklad používaných právních předpisů. Orgánem, který zajišťuje jednotný a autonomní výklad komunitárního práva, je Evropský soud-

¹⁷ Sdělení ze dne 11. 10. 2004, KOM (2004) 651 v konečném znění.

¹⁸ Com (2006) 744 final.

¹⁹ Com (2007) 447 final.

²⁰ Usnesení Evropského parlamentu o evropském smluvním právu a přezkumu *acquis*: cesta vpřed.

ní dvůr. Jeho činnost přesahuje rámec jednotlivých případů nejen z toho pohledu, že rozhodnutím v konkrétní věci vytváří vodítko pro rozhodování věcí jiných všemi soudy v rámci Společenství, ale též vytvářením zásad, jež plní sblížovací funkci rovněž. Roztříštěnost úpravy občanskoprávních předpisů komunitárního práva, se tak daří částečně překlenout soudní judikaturou; to je zcela pochopitelné, neboť – nemá-li mít rozhodovací činnost soudu nahodilou až libovolnou povahu – musí do ní vždy jednotící hlediska vstupovat, byť by nebyla nikde výslovně sepsána. Sjednocovací činnost Evropského soudního dvora má však své meze, které jsou dány rozsahem jeho pravomoci. I když tedy může výrazně ke sblížování občanského práva hmotného v jednotlivých členských státech přispět – jak výkladem právních předpisů, tak soudcovským dotvářením práva – nelze pochopitelně očekávat, že by pomocí judikatury mohlo dojít ke komplexnímu sjednocení základních principů ve všech oblastech civilního práva.

Další cestou ke sblížování civilního, resp. soukromého práva, je tzv. „spontánní“ europeizace, tj. sblížování soukromého práva prostřednictvím soukromých iniciativ.²¹ Do této skupiny lze zařadit např. Principy mezinárodních obchodních smluv, zpracované v rámci římského institutu UNIDROIT²², Principy evropského smluvního práva²³, Principy evropského deliktního práva²⁴, Evropský zákoník smluv²⁵ a další významné projekty, na nichž se podílí řada akademických pracovníků z celé Evropy. Lze sem zahrnout též Studijní skupinu k evropskému občanskému zákoníku, složenou z pěti desítek akademiků vedených Christianem von Barem; při pracích na evropském občanském zákoníku tak vlastně dochází k prolínání aproximace civilního práva oficiální legislativní cestou a „spontánním“ způsobem. Vzhledem k rozpačitým výsledkům prací na evropském občanském

²¹ Tichý, L. Spontánní europeizace soukromého práva. *Evropské právo*, 2000, č. 2, s. 1.

²² <http://www.unidroit.com>

²³ Lando, O., Beale, H. (eds.) *Principles of European Contract Law. Parts I and II Combined and Revised*. The Hague: Kluwer Law International, 2000; Lando, O., Clive, E., Prüm, A., Zimmermann, R. (eds.) *Principles of European Contract Law. Part III*. The Hague: Kluwer Law International, 2003; *Principles of European Contract Law* (http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law).

²⁴ K projektu *Principles of European Tort Law (PETL)* a dalším, zaměřeným na civilní právo deliktní viz blíže informace a odkazy v kapitole III této monografie.

²⁵ *Code européen des contrats*. Livre premier (<http://www.academiagiurprivatistieuropei.it>)

zákoníku v rámci orgánů Evropské unie mohou být zejména výsledky činnosti Studijní skupiny k evropskému občanskému zákoníku výrazným podnětem pro českého zákonodárce.

V dalším textu se z více důvodů zaměříme pouze na evropsky a institucionálně zvláště významný projekt Návrhu společného referenčního rámce²⁶, zpracovaný Studijní skupinou pro evropský občanský zákoník (SGECC) a Výzkumnou skupinou pro evropské komunitární soukromé právo (Acquis group), navazující přímo na předcházející Landovy PECL. Návrh byl v rozpracované podobě publikován v roce 2008 jako „mezitímní mimořádné vydání), v současné době je umístěno na internetových stránkách SGECC a Acquis group doplněné, byť rovněž mezitímní vydání, připravené pro knižní (tištěnou) publikaci v tomto roce.

Bez ohledu na rozpracovanost tohoto projektu je již zřetelné jeho uspořádání a základní podoba, z níž lze zjistit představu o koncepci a struktuře možného budoucího evropského (hmotného) smluvního práva a současně další polohu vývoje těchto projektů, kterými je vazba na existující komunitární právo.

Koncepce smluvního práva dle Návrhu společného referenčního rámce (DCFR):

Rovněž v tomto srovnávaném materiálu a jeho souputnících a východiscích (další „evropské“ projekty smluvního práva, evropské *acquis*..) narazíme na nejednotnost vymezení základních pojmů, a to přesto že právě tyto projekty si kladou za cíl sjednocení definic základních pojmů.²⁷ Jak bylo naznačeno výše, tradiční užití pojmu smlouva, vázané na problém obecné akceptace a uvedení do systému pojmu právní (závazkový, smluvní) vztah, se rozpadá do pojetí smlouvy jako dohody (*agreement*) či dokumentu obsahujícího smluvní ujednání, tedy jako právního instrumentu na straně jedné

²⁶ Bar, Ch.v. – Clive, E. – Schulte-Nölke, H. (editors), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Interim Outline Edition.* Munich: sellier.european law publishers GmbH 2008.

²⁷ Srov. Bar, Ch.v. – Clive, E. – Schulte-Nölke, H. (editors), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Interim Outline Edition.* Munich: sellier.european law publishers GmbH 2008, s. 9–10.

a smlouvy jako právního vztahu (legal relation) na straně druhé²⁸. Rovněž bylo konstatováno, že nejednotné je i evropské *acquis*: zatímco většina předpisů *acquis* užívá pojem smlouva ve smyslu dohody, resp. spojení vůlí, druhý z významů uplatňuje ve svém textu např. Směrnice 200/31/CE z 8. června 2000 (směrnice o elektronickém obchodu).²⁹ Tento závěr vyvolal reakci autorů projektu, kteří pojem smlouva definují v čl. II.–1.101(1) DCFR s akcentem na pojetí smlouvy jako jednoho z právních úkonů (judicial act) v podobě dohody (agreement), které jsou úzce spojeny (přímo vznik nebo záměr vznik vyvolat) se svými následky v podobě právních vztahů (legal relationship) nebo jiného právního následku (some other legal effects).³⁰ Soubor definic smlouvy a souvisejících pojmů v DCFR zřetelně vyhovuje tendencím ambivalence v pojetí tohoto základního pojmu: na jedné straně jej precizuje zařazením do rámce právních kategorií, na druhé straně i tomuto definičnímu rámci dává prostor a značnou šanci pružně reagovat na změnu podmínek.

Základní koncepce smlouvy, smluvního závazku a jeho vzniku v DCFR jsou výsledkem rozsáhlé srovnávací aktivity, zahrnující vedle vlastní skupiny SGECC též skupinu *Acquis Group* a spolupracující či paralelně působící pracovní skupiny³¹. Některé aspekty je možno považovat z pohledu srovnání se stavem českého práva *de lege lata* i *de lege ferenda* za zvláště významné:

Z hlediska procesu vzniku smlouvy a smluvního závazku je zřejmé, že citované evropské projekty smluvního práva (PECL, DCFR) vycházejí výhradně z konsenzuálního pojetí vzniku smlouvy. Smlouva vzniká jakých-

²⁸ Blíže Fauvargue-Cosson, B. – Mazeaud, D. (editors), *European Contract Law. Materials for a Common Frame of Reference: Terminology, Guiding Principles, Model Rules*. Mnichov: sellier european law Publisher 2008, s. 6n.

²⁹ JO No L178 of 17 July 2000, p. 0001-0016, též op. cit. sub 6, s. 6–7.

³⁰ Srov. Bar, Ch.v. – Clive, E. – Schulte-Nölke, H. (editors), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Interim Outline Edition. Munich: sellier.european law publishers GmbH, s. 105n.

³¹ Např. pracovní skupina vytvořená na bázi *Association Henri Capitant des Amis de la Culture Juridique Francoise* ve spolupráci se *Societo de Légoislation Comparée* a jejich rozsáhlá studie shrnující podklady pro text Návrhu společného referenčního rámce: Fauvargue-Cosson, B. – Mazeaud, D. (editors), *European Contract Law. Materials for a Common Frame of Reference: Terminology, Guiding Principles, Model Rules*. Mnichov: sellier european law Publisher 2008.

koli dalších požadavků, pokud strany zamýšlí být svým ujednáním právně vázány a dosáhnou dostatečné dohody o obsahu smlouvy (čl. 2:101 odst. 1 PECL, čl. II.-4:401 DCFR).

Evropské projekty dále vychází ze zásady neformálnosti smluv, smluvním stranám je zásadně ponecháno na vůli, v jaké formě smlouvu uzavřou (čl. 2:101 odst. 2 PECL, čl. II.-1:107 DCFR). Forma smlouvy se důsledně odlišuje od institutu formálního důkazního prostředku, podle projektů není způsob prokazování smlouvy předepsán, existenci smlouvy lze prokázat jakýmkoli důkazními prostředky.

Zásada neformálnosti platí také pro změny a zrušení smlouvy. Evropské projekty nestanoví žádné formální požadavky na úkony, které mění nebo ruší závazky, a to ani tehdy, pokud byly založeny písemnou smlouvou. Dokonce i v případě, že strany sjednají požadavek písemné formy pro změnu či ukončení smlouvy, zakládá takové ujednání pouze domněnku, že dohoda, která mění nebo ukončuje smlouvu, není stranami zamýšlena jako právně závazná, pokud nebude mít písemnou formu (čl. 2:106 odst. 1 PECL, II.-4:105 odst. 1 DCFR).³²

Evropské projekty zde zřetelně akcentují smluvní svobodu a společnou vůli smluvních stran při dispozicích s jejich vzájemnými závazky. Podstatě smluvní formy odpovídá, že strany mohou formální požadavky nejen stanovit, ale stejně tak je mohou kdykoli opustit a dohodnout se na uzavření smlouvy (dohody) v jiné než původně sjednané formě. Změna sjednané formy přitom nemusí být předmětem samostatného aktu, ale stejně tak může být implicitně obsažena přímo v úkonu, kterým strany smlouvu uzavírají. Pokud strany posléze projeví vůli uzavřít smlouvu a být z ní závazány v jiné než původně sjednané formě, nedochází k porušení smluvní formy, ale naopak k její realizaci, neboť forma smlouvy odpovídá vůli stran a ta pro stanovení smluvní formy rozhodující. V tomto přístupu se jeví výrazné ovlivnění klasického přístupu k zásadě *pacta sunt servanda* požadavky flexibility a změnitelnosti trvajících závazkových vztahů.

³² PECL ani DCFR samy nestanoví písemnou formu pro úkony, které závazky zakládají, uvedená právní úprava je proto bez dalšího použitelná zřejmě pouze pro závazky založené písemně z vůle stran.

O. Lando v této souvislosti uvádí, že „v písemných smlouvách se ujednání, které vyžaduje, aby změna či ukončení smlouvy bylo provedeno v písemné formě, vyskytuje často, zejména ve smlouvách dlouhodobých. Podle PECL takové ujednání zakládá pouze vyvratitelnou domněnku, podle níž ústní či konkludentní dohoda směřující k ukončení či změně písemné smlouvy není zamýšlena jako právně závazná. Bylo by v rozporu s požadavkem dobré víry setrvat na dohodě stran o závaznosti písemné formy, pokud strany později jasně vyjádřily svou vůli použít formu jinou. Pokud se ukáže, že obě strany sjednaly změnu nebo ukončení smlouvy, jejich dohoda musí být účinná, i když nepoužily písemnou formu.“³³

Princip neformálnosti zakotvený v PECL charakterizuje jako progresivní také např. M. Hesselink ve své studii zaměřené na hodnocení tohoto projektu.³⁴

Zásada *pacta sunt servanda* je v pojetí evropských projektů smluvního práva modifikována také v případech, kdy po uzavření smlouvy nastane nepředvídatelná událost, která způsobí výraznou nerovnováhu v právech a povinnostech smluvních stran. Evropské projekty preferují v těchto případech požadavek smluvní spravedlnosti a zavádí úpravu, jejímž cílem je „zabránit tomu, aby náklady způsobené nepředvídatelnou událostí spočínuly celé pouze na jedné ze smluvních stran.“³⁵

Právní důsledky, které má následná změna okolností na další existenci závazků, které byly smlouvou založeny, jsou v evropských projektech upraveny v rámci institutu „Změny okolností“ (Change of Circumstances).³⁶

Evropské projekty činí shodně pravidlem, že změna okolností, která nastala po uzavření smlouvy, zásadně nemá vliv na povinnost závazek splnit,

³³ Lando, O., Beale, H. Principles of European Contract Law, Parts I and II, Hague: Kluwer Law International, 2000, s. 155.

³⁴ Hesselink M., W. The Principles of European Contract Law: Some Choices Made By The Lando Commission. Global Jurist Frontiers. Volume 1. The Berkeley Electronic Press. 2001, s. 58.

³⁵ Lando, O., Beale, H. Principles of European Contract Law, Parts I and II, Hague: Kluwer Law International, 2000, s. 323.

³⁶ Čl. 6:111 PECL a čl. III.-1:110 DCFR. Podobnou úpravu obsahují také principy UNIDROIT (čl. 6.2.1.-6.2.3.).

a to ani tehdy, pokud se plnění stalo následně obtížnějším (čl. 6:111 odst. 1 PECL, III.-1:110 odst. 1 DCFR).

Odlišná situace však nastává tehdy, pokud se v důsledku následné změny okolností stane splnění závazku natolik obtížné, že by bylo nespravedlivé nutit dlužníka k plnění. Jsou-li splněny další stanovené předpoklady (změna okolností nastala až po uzavření smlouvy, jedná se o změnu, která nemohla být v době uzavření smlouvy rozumně předpokládána, a strana, která je změnou postižena, není podle smlouvy povinna nést riziko takové změny) zavádí evropské projekty takový postup, při kterém dojde k adaptaci závazkového vztahu na nové okolnosti.

Tohoto cíle by mělo být dosaženo především dohodou smluvních stran, proto je postižená strana oprávněna vyvolat jednání směřující k přizpůsobení smlouvy změněným okolnostem. Pokud jednání stran nepřinese výsledek, může soud svým rozhodnutím změnit závazek tak, aby jeho obsah odpovídal novým okolnostem, nebo může závazek ukončit k datu a za podmíněk, které sám stanoví (srov. čl. 6:111 odst. 2, odst. 3 PECL, III.-1:110 odst. 2, odst. 3 DCFR).

Uspořádání vlastního systému DCFR:

Název: Principles. Definitions and Model Rules of European Private Law.

Vlastní normativní text je nazván Modelová ustanovení (Model Rules) a je členěn na knihy, kapitoly, oddíly, články a odstavce. Základní přehled členění je následující:

Kniha I

Obecná ustanovení

Kniha II

Smlouvy a jiné právní úkony (judicial acts)

Kap. 1 Obecná ustanovení

Kap. 2 Nediskriminace

Kap. 3 Marketing a předsmělní povinnosti (duties)

Kap. 4 Vznik (smlouvy)

- Kap. 5 Právo odstoupit (withdrawal)
- Kap. 6. Zastoupení
- Kap. 7 Základy (Grounds) platnosti
- Kap. 8 Výklad
- Kap. 9 Obsah a následky (effects) smlouvy

Kniha III

Závazky a odpovídající práva

- Kap. 1 Obecně
- Kap. 2 Plnění
- Kap. 3 Následky (remedies) nesplnění
- Kap. 4 Pluralita dlužníků a věřitelů
- Kap. 5 Převod (transfer) práv a závazků
(zahrnuje jen postoupení pohledávky (assignment) a převod smluvní pozice (transfer of contractual position))
- Kap. 6 Započtení a splnutí
- Kap. 7 Promlčení (specifická koncepce, odlišná od českého pojetí, včetně specifické terminologie)

Kniha IV

Zvláštní smlouvy a práva a závazky z nich vznikající

Část A. Prodej (Sales)

- Kap. 1 Oblast užití a obecná ustanovení
- Kap. 2 Závazky prodávajícího
- Kap. 3 Závazky kupujícího
- Kap. 4 Následky vad (remedies)
- Kap. 5 Přechod rizika
- Kap. 6 Záruka za spotřební zboží

Část B. Nájem zboží (Lease of goods)

- Kap. 1 Oblast užití a obecná ustanovení

- Kap. 2 Doba nájmu
- Kap. 3 Závazky pronajímatele
- Kap. 4 Následky vad (remedies) na straně nájemce
- Kap. 5 Závazky nájemce
- Kap. 6 Následky vad (remedies) na straně nájemce
- Kap. 7 Nové strany a podnájem (sublease)

Část C. Služby

Kapitoly 1–2 obsahují úpravu obecnou a dále:

- Kap. 3 Construction (Stavba ve specifikaci provedené v této kapitole)
- Kap. 4 Processing (Dílo ve vymezení specifikovaném v kap. 4 ve vazbě na kap. 3)
- Kap. 5 Storage (Úschova – skladování),
- Kap. 6 Design (Návrh – projekt)
- Kap. 7 Information and advice (Informace a rada)
- Kap. 8 Treatment (Zdravotnické služby)

Část D. Příkaz (Mandate)

- Kap. 1 Obecná ustanovení
- Kap. 2 Hlavní závazky mandanta
- Kap. 3 Plnění mandanta
- Kap. 4. Pokyny a změny
- Kap. 5. Konflikt zájmů
- Kap. 6 Ukončení oznámením z jiného důvodu než pro neplnění
- Kap.7 Jiné způsoby ukončení

Část E. Obchodní zastoupení, franšíza a distribuce (Distributorship)

- Kap. 1 Obecná ustanovení
- Kap. 2 Pravidla pro všechny smlouvy této části
- Kap. 3 Obchodní zastoupení
- Kap. 4 Franšíza

Kap. 5. Distribuce

Část F. Půjčka a výpůjčka (Loans) (připravuje se)

Část G. Osobní zajištění (ručení)

Kap. 1 Společná ustanovení

Kap. 2 Závislé osobní zajištění

Kap. 3 Nezávislé osobní zajištění

Kap. 4 Zvláštní pravidla pro osobní zajištění spotřebitelů

Kniha V

Dobrovolné zasahování do záležitostí jiného (Benevolent intervention in another's affairs) – souborné

Kniha VI

Mimosmluvní závazky vznikající ze škody způsobené jinému

Kap. 1 Základní ustanovení

Kap. 2 Škoda ve smyslu zákona (Legally relevant damage)

Kap. 3. Přičitatelnost – povaha odpovědnosti (Accountability)

Kap. 4 Kauzalita (Causation)

Kap. 5 Obrana – okolnosti vylučující odpovědnost (Defences)

Kap. 6 Prostředky nápravy (Remedies)

Kap. 7 Doplnující ustanovení

Kniha VII

Bezdůvodné obohacení

Kap.1 Obecně

Kap.2 Předpoklady bezdůvodného obohacení (When enrichment unjustified)

Kap.3 Obohacení a nevýhoda (Enrichment and disadvantage)

Kap.4 Přičitatelnost (Attribution)

Kap.5 Vydání obohacení

Kap.6 Obrana (Defences)

Kap.7 Vztah k jiným právním normám

* * *

Typové závazky jsou v DCFR pojaty výběrově s akcentem na společné potřeby úpravy smluvního práva. Jejich označení v originální anglické verzi jsou doplněny českým překladem v pochybnostech o ustálenosti užitých českých výrazů, ve zvláštních pochybnostech autoři uvádějí anglické označení typu závazků na prvním místě.

Z uspořádání smluvních typů je zřetelný – ačkoli nevyjádřený – příklon k tradičnímu členění závazkových vztahů dle důvodu jejich vzniku na *závazky ex contractu, quasi ex contractu, ex delicto a quasi ex delicto*.

(Další obecné závěry jsou v závěrečné části této kapitoly)

1.3 ČESKÝ STAV

Koncepce a vymezení základních pojmů současného českého občanského práva (které je ne vždy důsledně provedeným obecným základem soukromého práva) vycházejí z pojetí smlouvy jako jednoho ze subtypů právních úkonů a potlačuje projevy pojetí smlouvy jako vztahu. Smlouva však nemá v textu zákona svou explicitní definici (srov. § 43n.). Současně s tím je české občanské právo budováno na paradigmatu právního vztahu v nejširším pojetí jako základu právních konstrukcí. To se projevuje důsledně v zákonných definicích (§ 1, § 2, § 34, § 43a, u závazkových vztahů § 488–493). Naopak v systémových souvislostech, zejména v označení jednotlivých typových závazkových vztahů, se zjevně projevují nedůslednosti v procesu převzetí uvedené právní úpravy do rámce českého obč. zákoníku.

Z hlediska pojmu smlouvy je třeba uvést, že platné občanské právo vychází z konsenzuálního pojetí vzniku smlouvy (§ 44 odst. 1 OZ), toto pojetí je však v právní teorii i praxi chápáno pouze jako zásada, ze které se přípouští výjimky v případě tzv. reálných smluv. Reálné smlouvy ke svému

vzniku vyžadují, aby k dohodě přistoupilo předání předmětu plnění některé ze stran či jinému subjektu oprávněnému jej přijmout.

V českém právu jsou většinou právní teorie za reálné kontrakty považovány smlouva o půjčce (§ 657–658 OZ), smlouva o výpůjčce (§ 659–662 OZ), smlouva o úschově (§ 747–753 OZ) a smlouva o vkladu (§ 778–780 OZ). Pro pojetí těchto smluv jako smluv reálných bývá argumentováno především gramatickým zněním zákona, který používá při vymezení jejich pojmu slovo „přenechává“, nikoli „zavazuje se přenechat“ (tak je tomu u půjčky a vkladu, nikoli však u výpůjčky a úschovy), tento argument bývá podpořen poukazem na tradiční pojetí těchto smluv jako smluv reálných.

Důsledkem pojetí uvedených smluvních typů jako reálných kontraktů je, že před poskytnutím plnění jednou stranou smlouva nevzniká, samotná dohoda stran může být podle okolností posouzena pouze jako smlouva o smlouvě budoucí podle § 50a OZ.

Z hlediska formy vychází platné právo z pravidla, že smlouva může být uzavřena v jakékoli formě, pokud nejsou stanoveny formální požadavky zákonem nebo dohodou stran (§ 46 odst. 1 OZ). Naplnění formy není předpokladem pro prokázání existence smlouvy v procesním řízení, existenci smlouvy lze prokázat jakýmkoli důkazními prostředky.

Pro úkony, které mění nebo ruší závazky, jsou formální požadavky stanoveny rozdílně v právu občanském a obchodním.

V občanském právu platí ustanovení § 40 odst. 2 OZ, podle něhož písemně uzavřená dohoda může být změněna nebo zrušena pouze písemně. Toto pravidlo se uplatní bez ohledu na to, zda původní smlouva, která závazek založila, byla uzavřena písemně podle zákona nebo z vůle smluvních stran (požadavek na písemnou formu, ruší-li se závazky založené písemně, je samostatně stanoven také u většiny dohod, které ruší závazky, tak je tomu u privativní novace /§ 570 odst. 2 OZ/, u dohody o zrušení závazku /§ 572 odst. 3 OZ/, a u narovnání /§ 585 odst. 2 OZ/, dohoda o prominutí dluhu nebo vzdání se práva musí být písemná ve všech případech /§ 574 odst. 1 OZ/).

Požadavek na písemnou formu je plně opodstatněn u zákonné formy v případě dohod, které závazky mění, v případě dohod, které závazky ruší, nemusí být za všech okolností zcela adekvátní.³⁷

U smluvní formy se bezvýjimečný požadavek na písemnou formu dohod, které mění nebo ruší závazky, dostává do konfliktu se zásadou smluvní svobody a podstatou smluvní formy. Pokud je forma smlouvy, která závazek zakládá, plně v dispozici smluvních stran, měla by být v dispozici stran také forma úkonů, kterými strany své závazky mění nebo ruší.

Samostatnou otázkou je, zda ustanovení § 40 odst. 2 OZ zavádí obecnou zákonnou písemnou formu pro veškeré úkony měnící nebo rušící písemně sjednaný závazek, nebo zda zdrojem formy zůstává i v těchto případech původní obligační smlouva (a tedy zda mají dohody měnící nebo rušící závazky formu zákonnou či smluvní v závislosti na tom, zda smlouva, kterou byl závazek založen, měla písemnou formu na základě zákona nebo z vůle stran). Odpověď na uvedenou otázku má značný praktický význam, neboť porušení zákonné formy je podle platného práva sankcionováno absolutní neplatností úkonu, zatímco porušení smluvní formy pouze neplatností relativní.

Současná civilní teorie se uvedenou otázkou nezabývá, v soudní praxi byly na její řešení vysloveny bez bližšího odůvodnění opačné názory.³⁸

V obchodním právu se na formu úkonů měnících nebo rušících závazky, které byly založeny písemně z vůle smluvních stran, vztahuje ustanovení § 272 odst. 2 ObchZ (na závazky, které byly založeny písemně podle zákona, se i v obchodním právu vztahuje § 40 odst. 2 ObčZ). Podle § 272

³⁷ V německém právu na tuto skutečnost upozorňuje H. Palm, který u zákonné formy uvádí, že „zrušení úkonu, který vyžaduje formu, je platné v zásadě i bez dodržení formy, jelikož účely, pro které zákon formu stanovil, se zde neuplatní.“ (Palm, H. in. Westermann, H., P., a kol. Erman BGB. Band I. 11. vydání. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt, 2004, s. 268). Obdobně J. Ellenberger v případě zákonné formy uvádí, že „zrušení právního úkonu, který vyžadoval formu, je platné v zásadě bez dodržení formy.“ (Ellenberger, J. in. Palandt Bürgerliches Gesetzbuch. Band 7. 68. přepracované vydání. München: Verlag C. H. Beck, 2009, s. 102).

³⁸ Srov. názor o absolutní neplatnosti dohody o zrušení závazku založeného na písemné smluvní formě v rozhodnutí NS ze dne 9. 12. 2004, sp. zn. 28 Cdo 2454/2004, a názor o relativní neplatnosti dohody o změně závazku založeného na písemné smluvní formě v rozhodnutí NS ze dne 22. 9. 2005, sp. zn. 33 Odo 634/2004.

odst. 2 ObchZ platí, že pokud písemně uzavřená smlouva obsahuje ustanovení, že může být měněna nebo zrušena pouze dohodou stran v písemné formě, potom může být smlouva měněna nebo zrušena pouze písemně.

Ustanovení § 272 odst. 2 ObchZ požaduje písemnou formu pro dohody o změně nebo o zrušení písemného závazku založeného na smluvní formě, nebrání však stranám kdykoli později původní formální požadavek změnit nebo zrušit. V této souvislosti vzniká pouze otázka, zda opuštění původního formálního požadavku samo vyžaduje písemnou formu, či zda lze původní formální požadavek opustit i neformálně. Vzhledem k tomu, že § 272 odst. 2 ObchZ požaduje písemnou formu pro změnu či zrušení původní smlouvy a požadavek formálních změn či zrušení je součástí této smlouvy, lze dovést, že mezi případy změn či zrušení původní smlouvy je třeba zahrnout i dohodu, kterou strany mění nebo ruší formální požadavek sjednaný v původní smlouvě. V obchodním právu tedy strany mohou kdykoli změnit nebo zrušit původní formální požadavek, měly by však přitom opět dodržet písemnou formu.

Následkem porušení formy podle § 272 odst. 2 ObchZ je vždy pouze relativní neplatnost.

Systém stávajícího českého práva smluvních závazků byl převzat v roce 1991 ze standardů tehdejších evropských národních úprav a byl postupně doplněn o úpravu spotřebitelského práva, včetně implementovaných typových smluvních vztahů (timesharing, cestovní smlouva, z dílčích úprav změny v pojetí záruky aj.).

Z dnešního pohledu mají již některé aspekty pojetí závazkových vztahů v původní verzi občanského zákoníku, účinné v letech 1964–1991 víceméně historickou hodnotu, některé aspekty jsou však srovnatelné se soudobými trendy (srov. kategorii služeb se současným souborem typů smluvních vztahů v DCFR či tehdejší pojetí ochrany spotřebitele se současnými evropskými trendy³⁹).

³⁹ Blíže Hurdík, J. Poznámka k roli subjektivního prvku a náhody ve vývoji práva a právního myšlení. In: *Občianske právo – miesto a význam diela profesorov Plankovcov*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie PRAF UK 2009, s. 63–67.

1.4 ČESKÉ TRENDY

Nové jevy v civilním právu a jejich působení na české civilní práva jsou umocněny i situací českého práva, které – po téměř dvou desetiletích – dosud prochází procesem návratu k tradičním demokratickým hodnotám evropského systému práva a evropské kultury obecně a jehož rekonstrukce probíhá pod tlakem evropského i globálního vývoje. Tato souvislost by mohla být považována za šťastnou shodu náhod a neopakovatelnou příležitost vyrovnat se s minulostí i současně srovnat krok se stále dynamičtějším vývojem, pokud by české právo dokázalo tuto příležitost důsledně uchopit a promítnout ji do svých vlastních současných – z hlediska české situace historických – projektů.

Tomu odpovídá i pohled na nový český občanský zákoník a jeho část závazkového práva, v níž se dílem česká situace zrcadlí.

Tvůrce návrhu nového českého občanského zákoníku přistupoval k uvedených koncepčním východiskům poněkud ambivalentně: Na jedné straně (jak plyne z důvodové zprávy i z diskuse k těmto otázkám v průběhu přípravy) je v textu promítnut záměr potlačit pojetí právního vztahu jako obecného východiska právních konstrukcí, které tím zůstávají okleštěny na soubor subjektivních práv a subjektivních povinností.

Na druhé straně se návrh českého občanského zákoníku staví k pojetí smluvního práva a jeho systému primárně z pozice Ulpianiova římskoprávního pojetí závazku, tedy ve smyslu definice „*Obligatio est iuris vinculum...*“, které přebírá z dosavadního § 488 platného českého obč. zák. Odlišuje tedy smlouvu jako titul závazkových vztahů a závazek jako vztah.

Souborně inspirace obligačního práva návrhu českého občanského zákoníku pochází zejména z projektu Evropského zákoníku o smlouvách (CEC)⁴⁰ a dalších zahraničních úprav, celkově však respektuje více než další části návrhu dosavadní český legislativní stav.⁴¹

⁴⁰ Gandolphi, G. Et al., Code europeen des Contracts. Avant-projet, Milano: Dott. A. Giufre editore, 2002, cit dle návrhu občanského zákoníku, důvodová zpráva k § 1462.

⁴¹ Návrh občanského zákoníku, důvodová zpráva k § 1462, k § 1468 a dalším.

Počáteční záměr byl ponechat pojem smlouvy neuvězněný do zákonné definice. Ve vládním návrhu nového občanského zákoníku se konečnou definici smlouvy objevuje v § 1583 ve znění: „Smlouvou projevují strany vůli zřítit mezi sebou závazek a řídit se obsahem smlouvy.“ Jde o řešení, které na jedné straně poskytuje svou flexibilitou prostor pro nejrůznější podoby projevů vůle, na druhé straně chybí prostor vedoucí k „jiným právním následkům“ ve smyslu DCFR, což výrazně limituje obsah i rozsah pojmu smlouva a bude zřejmě spojeno s jistými interpretačními nároky.

Pokud se týká vzniku smlouvy, potažmo smluvního závazku, návrh občanského zákoníku (dále NOZ) vychází z konsenzuálního pojetí vzniku smlouvy. Okamžik uzavření smlouvy je obecně upraven v ustanovení § 1584 NOZ, které stanoví, že smlouva je uzavřena, jakmile si strany ujednaly její obsah.

Z konsenzuálního pojetí vzniku smlouvy však návrh předpokládá výjimky v případě tzv. reálných smluv. U smlouvy o zápůjčce zákon výslovně stanoví, že přenechá-li zapůjčitel vydlužiteli zastupitelnou věc tak, aby ji užil podle libosti a po čase vrátil věc stejného druhu, vznikne smlouva o zápůjčce (§ 2226 NOZ). Podle návrhu tedy smlouva o zápůjčce vzniká až přenecháním věci zapůjčitelem vydlužiteli, z této formulace zřetelně vyplývá úmysl pojmut zápůjčku jako reálný kontrakt. S ohledem na aktuální stanovisko právní teorie i praxe lze soudit, že také smlouva o výpůjčce a smlouva o úschově budou de lege ferenda považovány za reálné smlouvy.

Z uvedeného vyplývá, že návrh občanského zákoníku zachovává koncept reálných smluv a v tomto směru nekoresponduje úpravě evropských projektů, která z hlediska předpokladů pro uzavření smlouvy stojí výhradně na konsenzuálním principu.

Právní úprava formy je v návrhu občanského zákoníku upravena na dvou místech, návrh obsahuje jednak obecná ustanovení o formě právních jednání (§ 507–512 NOZ), jednak ustanovení o formě smluv (§ 1614–616 NOZ).

Stejně jako platný občanský zákoník vychází nová právní úprava z pravidla, že smlouva může být uzavřena v jakékoli formě, nejsou-li strany ve volbě formy omezeny ujednáním nebo zákonem (§ 507 NOZ). Nová právní úprava také neváže naplnění formy na prokázání existence smlouvy v procesním řízení.

V případě formy úkonů, které mění závazky, se návrh od úpravy obsažené v platném občanském zákoníku podstatným způsobem odlišuje. Podle § 512 NOZ platí, že pokud vyžaduje zákon pro právní jednání určitou formu, lze obsah právního jednání změnit projevem vůle v těžší nebo přísnější formě; vyžaduje-li tuto formu jen ujednání stran, lze obsah právního jednání změnit i v jiné formě, pokud to ujednání stran nevyklučuje.⁴²

Z citovaného ustanovení vyplývá, že návrh nového kodexu upravuje formu pouze u úkonů, které vzájemná práva a povinnosti stran mění, nikoli u úkonů, které je ruší. U závazků založených písemně je požadavek na obligatorní písemnou formu pro všechny úkony, které tyto závazky mění, zcela v souladu s povahou zákonné formy. V případě smluvní formy přebírá návrh úpravu, která je v platném právu obsažena v ustanovení § 272 odst. 2 ObchZ (viz výše).

Obecné pravidlo o formě úkonů, které působí zánik závazků, návrh neobsahuje, upravuje pouze formu některých dohod, kterými se závazky ruší (podle § 1754 NOZ musí mít písemnou formu novace a narovnání, pokud byl i původní závazek zřízen v písemné formě, nebo činí-li se o právu již promlčeném), a dále upravuje formu některých úkonů, kterými se ruší závazky založené pojmenovanými smlouvami (např. výpověď z nájmu bytu podle § 2125 NOZ, výpověď z pachtu podle § 2178 NOZ). Ostatní úkony, které působí zánik závazků, budou vyžadovat zachování formy pouze tehdy, pokud se na tom strany dohodnou.

Otázku formy lze uzavřít zjištěním, že návrh nového kodexu opouští formální požadavky stanovené v platném právu a výrazně se přibližuje principům, na kterých stojí evropské projekty.

Evropskými projekty smluvního práva je inspirována také právní úprava následné změny okolností, která činí plnění některé ze stran výrazně obtížným.

Tyto případy návrh zákona odlišuje od případů následné nemožnosti plnění a upravuje je samostatně pod rubrikou „Změna okolností“ v ustanoveních § 1622–1624 NOZ.

⁴² Tato úprava se netýká věcných práv k nemovité věci, kde platí zákonný požadavek písemné formy pro úkony, kterými se tato práva zřizují, mění nebo ruší (§ 508 NOZ).

Pokud nastane po uzavření smlouvy taková změna okolností, která založí v právech a povinnostech stran zvlášť hrubý nepoměr na úkor jedné z nich, zakládá ustanovení § 1623 odst. 1 NOZ právo postižené strany, domáhat se vůči druhé straně obnovení jednání o smlouvě. Právo domáhat se obnovení jednání je však podmíněno tím, že postižená strana změnu okolností nemohla rozumně předpokládat ani ovlivnit, že změna nastala až po uzavření smlouvy, a dotčena strana na sebe nepřevzala nebezpečí změny okolností.

Pokud se strany se strany v přiměřené době nedohodnou, může soud k návrhu kterékoli z nich rozhodnout, že závazek ze smlouvy změní obnovením rovnováhy práv a povinností stran, anebo že jej zruší ke dni a za podmínek určených v rozhodnutí (§ 1623 odst. 1 NOZ).

Systém závazků ze smluv je v mnoha ohledech moderní, uspořádaný a logicky sledující zejména ekonomický cíl smluvních typů a subtypů. Sestává z následujících dílů:

- přenechání věci do vlastnictví jiného,
- přenechání věci k užívání jiného,
- pracovní poměr,
- závazky ze schovacích smluv,
- závazky ze smluv příkazního typu,
- zájezd,
- závazky ze smluv o přepravě,
- dílo,
- péče o zdraví,
- kontrolní činnost,
- závazky z bankovních smluv,
- obhospodařování cenného papíru,
- závazky ze zaopatřovacích smluv,
- společnost,
- tichá společnost,
- závazky z odvázných smluv,

- závazky z právního jednání jedné osoby⁴³.

Pozornost s této systematice vyvolávají tři skupiny typů smluvních vztahů:

- 1) souborné, vyšší typy
- 2) vyjadřující modernizační trendy
- 3) jejichž systematická kompozice je diskusní povahy (závazky z právního jednání jedné osoby).

Celkový dojem ze systematiky typů závazků:

- vysoký stupeň systemizace
- relativně nízký stupeň modernizace.

Při přehlednutí systematiky smluvních typů v jednotlivých srovnávaných zdrojích se zdá, že smluvní typy nejsou podrobeny razantním systémovým změnám, v tomto ohledu jsou rezervované a přidrží se – s výraznějšími výjimkami v podobě dílčích modernizačních trendů evropských projektů smluvního práva (DCFR) – klasického systému závazků ze smluv. Systém závazků v návrhu českého občanského zákoníku koncipuje vlastní uspořádání, které je komplexní pro soukromé právo jako celek a zahrnuje typové smlouvy obchodně právní a pracovně právní, ve srovnání s DCFR jde však vlastní cestou, která se může ukázat jako překážka sblížení s vývojem evropského soukromého práva. To je zřetelné z odlišného zařazení některých závazkových institutů do obecné či zvláštní části (osobní zajištění – ručení). To je zřetelné i u uspořádání typů smluvních závazků. Celá skupina typů závazků, které v evropských projektech tvoří modernizační trendy, v českém návrhu chybí (služby), u dalších se zákonodárce přidrží tradiční systematiky, třetí skupinou (péče o zdraví) český zákonodárce sleduje evropský modernizační trend.

⁴³ Blíže srov. <http://www.justice.cz>.

I.5 OD SJEDNOCENÍ K MODERNIZACI, ANEB FAKTICKÝ VÝVOJ SMLUVNÍCH ZÁVAZKŮ A POŽADAVKY NA ZMĚNY

Dosud byla věnována pozornost srovnání úrovní vývoje práva smluvních závazků vycházejícímu z právních zdrojů a jejich vnitřního potenciálu vývoje. Jinak, a to výrazně dramatičtěji se však situace bude jevit ze zorného úhlu vyvíjející se – zejména ekonomické – reality.

V současnosti dominující liberální myšlení, zejména liberální ekonomické myšlení a praxe významně ovlivňují podobu konceptu práva i v situacích, kdy se zabývá tématem s jasně vymezeným sociálním akcentem. Limity práva ES/EU, ovlivněné panujícími doktrínami ekonomickými, politickými, potažmo právními limitují i podobu smluvního práva a v jeho rámci spotřebitelského *acquis* v jeho politické i právní rovině, které má své primární i sekundární cíle, v nichž se prolíná liberalismus se sociálními hledisky, národní uzavřenost členských států s potřebami vyvolanými zejména globalizací. Zdá se, že úvahy o základních východiscích, na nichž je budováno nejen evropské spotřebitelské právo, ale celé „soukromé“ evropské právo, budou mít i nadále své místo. Stále se ukazuje aktuální diskuse⁴⁴ o obecných i dílčích otázkách, dotýkajících se zásadních koncepčních a systémových východisek (nejen) evropského spotřebitelského práva, rozsáhlé úvahy se vedou o principu rovnosti v soukromém právu jako celku.

I v široce pojatých limitech, uvedených výše, představují evropské projekty, ale do jisté míry i návrh českého občanského zákoníku, pokrok nejen na cestě ke splnění cílů stanovených Evropskou komisí a Evropským par-

⁴⁴ Srov. např. diskusi reprezentovanou na jedné straně J. Basedowem a na druhé straně N. Reichem, potažmo praxí ECJ-ESD, o rovnosti a nediskriminaci buď jako vůdčím principu soukromého práva či jako o systému specifických výjimek smluvního práva (Basedow, J., Grundsatz der Nichtdiskriminierung, ZEuP, 2008, s. 230 n., Reich, N., The Public (Private) Divide in European Law, vystoupení na 14th General Meeting of the Common Core Group, Torino, 11. 7. 2008, z poslední doby rozsudky Case C-144/04 Mangold v. Helm (2005) ECR I-9981, Case C-438/05 ITW and FSU v. Viking Line (2007) ECR I- (11. 12. 2007), Case C-267/06 Maruko v. Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen (2008) ECR I- (1. 4. 2008).

lamentem⁴⁵, ale i z hlediska, který sledují mnozí „klasičtí“ civilisté, tj. na cestě za integrací spotřebitelského práva (soukromého) do systému soukromého práva. Autoři z řad právníků i mimo právní obory však upozorňují, že soukromé právo je – vedle požadavků dalšího vývoje evropských dimenzí – postaveno současně před nové společenské jevy současnosti, které mění standardy modelových situací pro právo na úrovni, kterou je třeba vnímat a reflektovat na všech úrovních inovace soukromého práva.

Část těchto jevů jsou výsledkem dlouhodobých trendů, jejichž vývoj lze zachytit a sledovat v přiměřené časové perspektivě, jako jsou:

- změny ve struktuře společnosti a jejích hodnot,
- změna ekonomických paradigmat, resp.
- nová podoba vztahů (mj i spotřebitelské) směny hodnot.

Další skupinu představují jevy, před které byla společnost postavena nepřipravená, které si nicméně vynucují nejen okamžité reakce, ale i změny zažitých modelů myšlení.

Jedním z nepřehlédnutelných jevů této skupiny je světová ekonomická krize: Zdánlivě se jedná o faktor přímo nezasahující koncepční proces tvorby smluvního práva; ve skutečnosti však opatření směřující k řešení krize, ožívují – byť jen neochotně deklarované – tendence akcelerovat probíhající procesy hledání řešení v oblasti nastavení hodnotových a funkčních základů smluvního práva a mimo jiné vést k jiným pohledům na nastavení dimenzí obecného principu přiměřenosti zejména mezi svobodou na počátku tohoto procesu a odpovědností individuální a společenskou na jeho konci, otevřeného řešení principu rovnosti, mezi spotřebitelským (*consumer Law*) právem na jedné straně a soutěžním (*competition Law*) právem na straně druhé. Naléhavě se však ozývají i nová paradigmat ekonomických vztahů, založených na ústupu od individuálních, časově omezených klasických podobách společenské směny založené na principu soutěže typu *winner-winner* a stále více přecházejících do dimenzí vztahů síťových s jejich odlišnými koncepčními východisky, mechanismy a cíli.⁴⁶

⁴⁵ Resolution of the European Parliament of 16 July 2007; Communication of the Commission „A single market for 21st Century Europe“ of 20 November 2007.

⁴⁶ Srov. Hurdík, J., *Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti*. Praha: C. H. Beck 2007, s. 65 n.

To vše (a nejen to) určuje a bude určovat potřeby právní regulace, limitující výchozí (preprávní) ekonomickou svobodu, ekonomickou moc, opírající se o ekonomický, potažmo právní liberalismus a současně o nezbytnou míru sociálního smíru.

Naznačený vliv nových jevů ve společnosti na právo, vztahující se zejména k potřebě vnést vyvažující či stimulující prvek do smluvních vztahů, má některé procesní rysy, s nimiž je – zdá se – třeba stále více počítat:

Jedním z nich je faktor času a s ním spojená setrvačnost (odložená reakce) probíhajících procesů:

- 1) odložená reakce komplexního vnímání společenských změn,
- 2) odložená reakce jejich konceptualizace,
- 3) odložená reakce sumarizace těch jejich důsledků, vnímaných jako společensky negativní,
- 4) nalezení řešení, zasahující do jádra právní regulace,
- 5) konceptualizace takového právního řešení, a konečně
- 6) realizace právní úpravy, reagující za změny ve společenských vztazích v legislativním procesu.

Další nepřehlédnutelný časový a současně modifikující faktor představuje, proces uplatnění takové změny v právu ES/EU s jeho známými překážkami, které je nutno při prosazování zejména národně a ekonomicky ambivalentních řešení překonat.

O to více potěší, že z textu návrhu českého občanského zákoníku lze některé zmíněné jevy a reakci na ně zaznamenat:

Soukromoprávní povaha úpravy smluvních vztahů určuje úskalí i cesty jejich překonání. Základem zůstává prostor daný autonomií vůle účastníků vztahu, diskusní je jejich rovná pozice (tedy „klasické“ výchozí hodnoty soukromého práva) a modifikace této pozice ve prospěch individuální autonomie prostředky rovněž soukromého práva. Lze však předpokládat, že rovnost jako princip, který můžeme abstrahovat a výslovně odmítat při explicitní formulaci v zákoně, je fakticky zejména ve smluvních vztazích přítomen jako součást sociální funkce soukromého práva, bez níž by se současný systém soukromého práva zhroutil. Praktickou zkušenost nám poskytuje současný český stav *de lege lata* soukromého práva, byť v zrcadlo-

vě opačném přístupu: § 2 odst. 2 současného českého obč. zák. explicitně deklaruje vzájemnou rovnost účastníků občanskoprávních vztahů. Jeho výklad však doktrína i praxe v průběhu desíletí založila nikoli na doslovném a izolovaném uplatnění rovnosti účastníků, nýbrž pojala jej jako limit autonomie vůle v soukromém právu jak vůči ostatním účastníkům, tak vůči jednajícím.⁴⁷

Jeden z výchozích problémů smluvního práva je samo pojetí smlouvy jak obsahově, tak rozsahem. Probíhající sblížení pojetí pocházejících z různých typů právních zdrojů, z různých právních oblastí a různých východisek řešení, jak jsme jeho svědky, je spojeno s hledáním společného jmenovatele pro tento klíčový právní pojem.⁴⁸ Řada dosud respektovaných odlišných řešení skrytých v samotném pojmu smlouva se ukazuje jako základní překážka sblížení, natož unifikace soukromého práva jako celku, nikoli pouze práva smluvních závazků. Předmětem diskuse se stalo užší a širší pojetí smlouvy: na jedné straně smlouva v užším pojetí jako spojení vůlí směřující k právním následkům.⁴⁹ Diskutováno je zařazení úkonů rodinného práva a bezúplatných smluv do vlastního pojmu smlouva⁵⁰, diskutována je ekonomická povaha smluv, diskutováno je pojetí smluv jako právního institutu i jako odrazu ekonomické směny hodnot či poskytování hodnot. Ukazuje se přitom trend rozpadu pojmu smlouva na proceduru, zakládající právní institut v klasickém obsahu a klasickém rozsahu tohoto pojmu, který má tendenci být limitován a někdy dokonce zbavován ekonomicky nestandardních typů chování, neodpovídajících směně hodnot na jedné straně (užší pojetí smlouvy), na druhé straně pak přijetí faktu, že smlouva je spolu s přivlastňováním hodnot pravděpodobně nejvýznamnější obecný typ chování, které je v chování mezi lidmi permanentně přítomno a jehož projevy, byť dílčí a ne vždy splňující přijaté právní standardy, jsou

⁴⁷ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: *Občanské právo hmotné*, Svazek I. 4. vydání. Praha: ASPI, 2005, s. 46.

⁴⁸ Srov. *European Contract Law. Materials for a Common Frame of Reference: Terminology, Guiding Principles, Model Rules*. Ed.: Fauvarque-Cosson, B. – Mazeaud, D., Munich: sellier.european law publisher 2008, s. 3 n.

⁴⁹ Srov. *European Contract Law. Materials for a Common Frame of Reference: Terminology, Guiding Principles, Model Rules*. Ed.: Fauvarque-Cosson, B. – Mazeaud, D., Munich: sellier.european law publisher 2008, s. 3 n.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 4.

základem jedné ze dvou elementárních pozic daných lidem: svobody a moci. Tato ubikvita smluvního principu, ať již potenciální nebo reálná, v (soukromém) právu je úkolem, který právo na této úrovni nevyřešilo jako koncepční otázku, která se však ukazuje jako zásadní problém při řešení otázek českému právu dosud cizích, jako je problém předsmuvní agendy a povaha a okamžik vzniku závazků mezi stranami v předsmuvní fázi. Podobný problém je spojen s jednostranným právně zavazujícím jednáním, které si dosud, jak zjistíme srovnáním zdrojů dle naší metodiky, své místo v systému smluvních závazků hledá. Rezervovanost přístupu k zákonné definici smlouvy je v tomto kontextu spíše odrazem obezřetnosti při nakládání s pojmy, které právo nezrodilo a vůči kterým má jen omezené možnosti jejich ovlivňování.

V tomto procesu se stále ukazuje jako faktický slabý článek princip *vigilantibus iura scripta sunt* (tj. bdělým náležejí práva). Tento aspekt akcentuje zejména existence a rozvoj spotřebitelského práva jako subsystému práva smluvních závazků, který na jedné straně odhaluje soubor neřešených systémových vazeb smluvního práva obecně, na druhé straně však otevírá prostor pro jejich systémové a koncepční řešení, ovšem za předpokladu, že budou otevřené a v celém sociálním kontextu identifikovány a konceptualizovány. (Např. v této souvislosti zmiňuje i návrh horizontální směrnice o ochraně spotřebitele 2008 v příloze II bod c), tedy „černý“ seznam nekalých ujednání, který označuje vždy za nepřiměřené smluvní podmínky takové, která znesnadňují přístup spotřebitele ke spravedlnosti. Otázkou je, zde tento přístup je dostatečný v situaci, kdy dosažení spravedlnosti představuje v praxi jedno ze slabých míst efektivnosti systému ochrany spotřebitele. Je zřejmé, že orgány EU tuto situaci vnímají, hodnotí a řeší (srov. návrh zprávy o ochraně spotřebitele: zvyšování vzdělání a povědomí spotřebitele v oblasti úvěrů (2007/2288(INI)) Výboru pro vnitřní trh a ochranu spotřebitelů Evropského parlamentu), prosazují se i prostředky soukromoprávní procesní ochrany (např. hromadné žaloby). Otázka je, zda právě tato slabá místa, tedy ponechání spotřebitele působení zásady *vigilantibus iura*, jsou uplatňovanými resp. uvažovanými, resp. vůbec dostupnými prostředky soukromého práva dostatečně kompenzovatelná.

Jiný pohled na sledovanou dynamickou a systémovou stránku smluvního práva skýtají užité právní nástroje. Jednou z evropských dominant řešení nerovnováhy či poruchy ve smluvních, zejména spotřebitelských vztazích, je odstoupení od smlouvy (withdrawal). Toto je však právní nástroj, který je původně šit na míru vztahům tradiční „instantní“ – rychlé směny hodnot typu kupní smlouvy a přes svou značně flexibilní koncepci nemusí vždy vyhovovat variabilitě různých typů nových vztahů (srov. restituční povinnosti při odstoupení). Navíc odstoupení od smlouvy je zakomponováno koncepčně do tradičních a ne vždy systémově a koncepčně vytríbených a sjednocených algoritmů realizace práva smluvních závazků a jeho užití v nových podmínkách a na sjednocených právních základech může vyvolávat systémové a koncepční problémy.

Bez ohledu na potřebu evropského dořešení sjednocení právního stavu vycházejícího z národní i rodící se evropské reality občanského práva, tlak reálného společenského vývoje je neúprosný a předkládá právu další výzvy: Při systémově strukturním a současně procesně genetickém posouzení vývojových tendencí ekonomických vztahů, na které dopadá či mělo by dopadat smluvní právo, jako zřejmě nejvýznamnější funkčnosti součástí majetkových smluvních vztahů se ukazuje, že reálný vývoj nás staví před nová zadání k právní ochraně smluvních vztahů.

– Vytváří se nová hierarchie hodnot, která modifikuje standardní (především mravní) hodnoty vyjadřované a chráněné křesťanským učením, řeckou filosofií a římským právem, tedy tím, co považujeme za tradiční evropské kulturní tradice, a která vnáší modifikace i do hodnot modernity.

– To vede k narušení a postupné marginalizaci tradičních vztahových struktur, na nichž budovalo právo své konstrukce (zejména malá společenství – rodina, sousedství..) a současně je avizován nezadržitelný ústup sociálního státu z desetiletí trvajících pozic. Výrazný posun v hodnotách se promítá do nového uspořádání vazeb tradiční triády právně relevantních entit: subjekt – objekt – obsah.

– V ekonomice se formulují nové typy vztahů, které mění tradiční strukturu smluvního práva na základě pronikání nových ekonomických paradigmat do smluvního práva. Tzv. „velká ekonomika“, je nahrazována „rychlou ekonomikou“ a (zdánlivě paradoxně) současně „sítovou ekonomikou“.

Krátkodobý přístup k hodnotám a službám se stává stále významnější alternativou koupě a dlouhodobé držby hmotných majetkových hodnot. Prosažují se krátkodobé vztahy založené na flexibilitě a rychlé reakci. Současně se mění a zrychluje proces konkurence, která základní vztah „kdo z koho“ mění na vztah participativní, kdy ekonomický subjekt v rámci konkurenčních vztahů konkuruje především sám sobě: kritériem jsou požadavky na stálou pružnou reakci na měnící se situaci na trhu a na vlastní dosažení příslušné pozice či udržení na špičce vědeckotechnického vývoje a soutěže o jeho nejrychlejší a nejefektivnější ekonomické využití.⁵¹

– Technologický vývoj vnáší do procesu realizace práva nové virtuální dimenze a nové technologie a prostředky dynamiky smluvních i odpovědnostních vztahů.

Je pozitivní, že citované evropské projekty tyto trendy usilují zachytit a dostatečně flexibilně je vyjádřit (zachycení a standardizace měnících se hodnot, výchozí nástroje a procedura kontraktace, systém smluvních typů).

Fakticita změn reálných vztahů však pokračuje dále a každý pokus zachytit jejich stav bude zřejmě v okamžiku dosažení jeho právní konceptualizace již minulostí. Jako příklad lze uvést ústup od vztahů okamžité ekonomické směny hodnot vyjadřované právně institutem kupní smlouvy a jejich stále masivnější náhrada vztahy dlouhodobými, síťovými, vyhýbajícími se zhusta změnám vlastnictví (podle hesla nevlastni věci, ale užívej je). Přesto i v aktuálních projektech smluvního práva (evropských, ale i v návrhu českého občanského zákoníku) stále neochvějně dominuje kupní smlouva a „síťové“ vztahy, resp. vztahy klubového typu, obecně dlouhodobé smlouvy, smlouvy v reálném čase, aj. jsou dosud ponechány do značné míry inomínatní tvořivosti stran. Zatím se prosadilo do evropských projektů několik nových smluvních typů jako *time-sharing*, franšiza, distribuce. Další nové technologie smluvní agendy jsou však právně a zejména legislativně konceptualizovány jen opatrně a se zpožděním a jsou zatím ponechávány aktivitám oblasti *lex contractus*, jejich ochrana se vymyká soudní

⁵¹ Srov. např. Rifkin, J., *Access. Das verschwinden des Eigentums. Warum wir weniger besitzen und mehr ausgeben werden*, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt a. M., 2002, s. 33n., srov. též Hurdík, J., *Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck 2003, zejm. kap. 4 a literatura tam citovaná.

kontrole směrem k rozhodcům a samoregulaci. Pro ilustraci slouží jak Návrh společného referenčního rámce (DCFR), tak návrh nového českého občanského zákoníku. To je spojeno s nebezpečím úniku práva z oblasti legislativní konceptualizace a soudní kontroly do sféry mimo standardní instituce tvorby a soudní kontroly práva.

Je potěšitelné, že tyto trendy jsou vnímány a diskutovány (je příznačné, že výroční zasedání společnosti SECOLA v roce 2009 bylo věnováno právě dlouhodobým smluvním vztahům).

Zvláštní kapitolu tvoří koncepční a systémové otázky smluvního práva a v jeho rámci práva spotřebitelského. Obecným rysem spotřebitelského práva je řešení otázky, zda jde o soubor nesystémových výjimek ze systému soukromého práva, či zda jde o funkční a koncepční součást systému soukromého práva. Souvislosti zrodu právních nástroj ochrany spotřebitele naznačovaly první variantu.

Aktuální vývoj dává (přes probíhající diskusi o této otázce) argumenty spíše variantě druhé.

Je třeba brát v úvahu dvě úrovně posuzování systému spotřebitelského práva a soukromého práva – evropskou, národní a jejich funkční vazby.

Svébytný problém představují diskuse o

- a) vazbách spotřebitelského a soukromého práva jako jedna úroveň a
- b) vazbách práva ES/EU a národních práv jako úroveň druhá, v jejichž rámci se zauzčila diskuse o horizontálních či vertikálních účincích práva ES/EU na soukromoprávní vztahy, o povaze vztahů v této oblasti (posuny ve vymezení soukromého a veřejného práva v konfrontaci psaného práva ES/EU a praxe ESD, vedoucí k deklarování existence evropského soukromého práva) a další související.

Zde se vtírá pocit, že se v této souvislosti více akcentují specifika a méně respektují společné základy soukromého práva, které jsou konečkonců založeny na stejných paradigmatech, ať pocházejí z úrovně evropské či národní. Mechanismy působení na soukromoprávní vztahy však mají stejná východiska, ať reálná podoba pravidel a praxe evropského práva akcentuje hodnoty (rovnost, zákaz diskriminace atd.) v podobě zásad či výjimek a hmotně právní principy posuzuje prostřednictvím uplatňování principů

strukturálních. Vývoj naznačuje, že systém soukromého práva fungující v evropských hranicích se postupně dotváří a směřuje od výjimek, resp. prostřednictvím výjimek k systému pravidel.

Ukazuje se, že i v rámci smluvního práva jako celku je nutno hledat *modus vivendi* nebo lépe koncepční řešení vztahu se spotřebitelským právem, jehož skutečná podstata stále uniká pozornosti z exoterní směrem do esoterní polohy (viz též níže). Ačkoli se spotřebitelské právo zrodilo jako soubor partikulárních zásahů do obecného konceptu smluvního práva, realizované projekty poslední doby přesvědčují, že si stále více osvojuje celý soubor obecných hodnot soukromého práva. Další budování systému práva ochrany spotřebitele, které vycházelo z práva partikulárních výjimek, je stále výrazněji konfrontováno se systémem soukromého práva a jeho hodnot jako celku a má tendenci k integraci obou systémů. Povaha a podstata hodnot a nástrojů spotřebitelského práva (zejména jejich původ v obecném arzenálu soukromoprávní regulace) tak současně vedou k úvaze, zda nás na další cestě dotváření spotřebitelského práva nečeká překročení hranic spotřebitelských vztahů (kde úprava posiluje spotřebu na vnitřním trhu) a proniknutí do obecné koncepce smluvních vztahů jako výraz posilování obecných hodnot, důvěry a poctivosti, které si zaslouží i vztahy nespotebitelské. Koneckonců i faktický vývoj na evropské úrovni – mj. EC Consumer Policy Strategy 2007–2013, směřující v oblasti veřejných služeb (services of general interest) a přístupu k síťovým službám (network services) od ochrany spotřebitele k obecné ochraně uživatele bez další specifikace, jakož i organizační, koncepční i obsahová blízkost projektů Principů evropského spotřebitelského *acquis* a Návrhu společného referenčního rámce (DCFR) – se zdají tento vývoj naznačovat.

Existuje tu však ještě jeden rys společný českému i evropským trendům, který je o to významnější, oč více může uniknout pozornosti: Jsou jím proudy a směry vývoje, které bychom mohli označit za exoterní a esoterní. Ve smluvním právu (evropském a zejména českém *de lege lata* i *ferenda*) by zasloužila jasnější deklarace – zejména tváří v tvář střetu tzv. modernity a postmodernisty v ekonomice a právu – otázka *paradigmat* smluvního práva. Mělo by novodobé smluvní právo vyjadřovat princip *soutěže* typu *winner-looser*? Či mělo by být založeno – tváří v tvář *plejádě* síťových vztahů

na principu participace? Síťové vztahy jsou ovšem typické nerovnováhou mezi aktivní a pasivní stranou vztahu; je tedy žádoucí vnést do tohoto vztahu princip aktivní spolupráce mezi subjekty nebo na něj rezignovat a podporovat právní ochranu pasivní strany a v jaké obecné míře. Nebo má jít právní regulace smluvních vztahů ještě dále a budovat vazby mezi osobami na základě aktivní, vyvážené, individuálně i (vzájemně, resp. společensky) aktivně odpovědné solidaritě? Na řadu těchto otázek evropské i české studie odpovídají, skutečné kořeny smyslu právní interakce mezi lidmi prostředky smluvního práva však stále nejsou zřetelné natolik, aby bylo možno smluvní právo regulovat na – pro budoucnost přesvědčivějším fundamentu než na římskoprávních institucích a souboru zkušenostních závěrů právní praxe (což je dominující tenor soudobých projektů).

1.6 ZÁVĚRY VYPLÝVAJÍCÍ Z POROVNÁNÍ

Na pohled se zdá být zřejmé, že proces systemizace, unifikace a integrace soukromého práva obecně, nejen na úrovni práva ES/EU a českého právního řádu, je a bude během na dlouhou trať. Ve skutečnosti se ukazuje, že právo ES/EU má před podstatnou částí národních právních řádů sice na jedné straně komparativní nevýhody, nicméně i výrazné komparativní výhody:

Nevýhodou jsou limity evropské legislativy a judikatury dané jejími cíli, principy a prostředky, v nichž navíc někdy není vždy zcela zřetelné, co je základní hodnotou, co cílem a co prostředkem k jejich dosažení.

Určitou komparativní výhodou může být rovněž relativně(!) nízká zátěž evropského práva vlastní minulostí.

Jak ukazují zkušenosti reformních procesů národních evropských legislativ, u některých se projevuje větší či menší mentální rezervace vůči koncepčním reformním změnám z principu respektu k právním tradicím, chápaným jako součást národní kultury.

Druhou skupinu tvoří národní legislativy, které přijaly a realizují požadavek komplexní reformy v oblasti soukromého práva a vytvářejí tak dobré podmínky, jak bez předpojatosti reagovat na potřebu regulace nových společenských jevů.

I v rámci této druhé skupiny však existují specifické situace, které se projevují v zemích střední a východní Evropy, které – vedle potřeby reagovat na novou a budoucí situaci a nově definované prostory působení soukromého práva– deklarují současně potřebu obnovy kontinuity se staletými právními tradicemi Evropy, resp. jejích jednotlivých zemí.

Tím se vytváří v některých legislativách složitá situace, doprovázená ideologicky motivovanými střety koncepcí legislativy, ve které dominují specifická hlediska rekonstituce a ukotvení daného právního řádu v časoprostoru Evropy a je svým způsobem logickým důsledkem historických událostí. V takové situaci se může jevit problém evropeizace a modernizace českého smluvního práva nikoli snad marginální, ale přesto ve stínu uvedených rozhodujících střetů. Tato specifická česká situace měla svůj dopad na reakci českého občanského práva na evropská a modernizační zadání, která zůstala ve významné šíři svého inspiračního působení nevyužita.

Jde však zřetelně o dočasnou situaci: návrh nového českého občanského zákoníku a s ním spojených, resp. doplňujících zákonů je připraven k projednání v Parlamentu ČR. To vytváří napětí mezi dynamicky probíhajícími procesy v oblasti koncepčních řešení integrace evropského rámce soukromého práva (o dynamice procesu evropské unifikace svědčí mj. dnes již druhé mezitímní mimořádné vydání textu Návrhu společného referenčního rámce (DCRF) a dynamicky se uzavírajícím procesem rekodifikace českého soukromého práva.

Na jedné straně sice, jak vyplývá z důvodové zprávy k návrhu nového českého občanského zákoníku, jeho tvůrci sice po určitém váhání zapracovali existující *acquis communautaire* do vlastního textu návrhu občanského zákoníku⁵²; změnili tak původní předpoklad ponechat zejména spotřebitelské právo mimo text zákona a nepřímo tím vyslali signál o stavu koncepčních řešení poměru systému spotřebitelského práva k systému soukromého práva jako celku v České republice.

Na druhé straně tak bylo za dané situace v českém legislativním procesu tvorby soukromého práva koncepční, systémové evropské řešení (zdá se)

⁵² Srov . lapidární znění důvodové zprávy k návrhu nového českého občanského zákoníku: „4. Zhodnocení souladu návrhu zákona s mezinárodními smlouvami a slučitelnost s právními akty práva Evropské unie: Návrh zákona je slučitelný s mezinárodními smlouvami, kterými je Česká republika vázána, a s právními akty Evropských společenství.“

ponecháno dalšímu osudu, tedy zřejmě budoucímu vývoji a uplatnění v českých podmínkách zahrnuté doktríny (či metody?) „legislativní pružné reakce“.

To lze vnímat – v dané situaci – jako jedno z možných řešení, připustíme-li perspektivu dalšího dynamického vývoje komunitárního *acquis* i evropského „hmotného“ soukromého práva, směřující k jeho konceptualizaci a stále výraznější, a jak ukazuje dosavadní trend – horizontální – integraci do evropské a národních legislativ. Na druhé straně však zřejmě promarnujeme historickou příležitost postupovat při totální rekonstrukci koordinovaně s trendy evropské cesty vpřed, která se neomezuje na závaznou evropskou normotvorbu, nýbrž která položila a rozvíjí standardy evropského společného soukromoprávního prostoru a myšlení. Má-li právo být v současné situaci dostatečným nástrojem regulace vztahů, které stále více překračují národní rámec, pak by mělo tento prostorový posun když ne respektovat, tedy alespoň aktivněji reflektovat.

Shrneme-li situaci vytvořenou paralelními procesy harmonizace a unifikace soukromého práva, návrhy českého občanského zákoníku, obchodního zákona a dalších komplementárních předpisů se objevují sice na správném místě, ale v kontextu vývoje evropské unifikace v poněkud nešťastné době. Jsme v době, kdy řada zásadních diskusí se rozbíhá, některé se teprve otevírají⁵³. Jsme v době, kdy českému zákonodárci zřetelně chybí čas k aktivní a současně koncepční reflexi evropských i obecně modernizačních změn, které přinášejí současná doba a projektů, které tyto změny promítají do podoby soukromého práva.

Šance na aproximaci evropského a českého práva smluvních závazků spočívající ve variantě působení evropských unifikačních projektů, zejména DCFR na národní právo jako modelu, tedy v podobě v evropských dimenzích reálně obecně přijatelné (nelze realisticky očekávat významnější opačný vliv) české právo nevyužilo. Nevyužilo ani šance k větší modernizaci českého práva smluvních závazků v souladu se studii z oblasti ekonomie, sociologie, moderních technologií aj.

⁵³ Jedním z důkazů neustálých návratů evropských bádání ke kořenům práva a legislativy je téma pre-konference, která se uskuteční na Právnické fakultě MU v Brně 5. 11. 2009 jako součást plenárního zasedání *Acquis group*: Standardy základních práv a svobod a jejich implementace v soukromém právu.

Zdá se, že cesta směřující k naplnění požadavků doby, která by mohla českého zákonodárce „minout“, tedy přijetí evropského občanského zákoníku jako evropského právního předpisu, je spjata s mnoha otazníky a nebude v dohledné době spjata s reálnými výhledy faktického uskutečnění. Za této situace, kdy velká, z hlediska role českého zákonodárce „nespontánní“, legislativní a z hlediska vývoje sjednocující se tvář Evropy historická „evropeizační“ příležitost nás zřejmě mívá, nám nezbyvá než zachytit v srovnávací, systémové a genetické studii realitu našeho vývoje ve vazbě na všechny podoby evropeizace a modernizace práva smluvních závazků a z této konfrontace vytvořit model prostupnosti koncepce a systému evropského modelu práva smluvních závazků a modelu formulovaného v návrhu „nového“ českého obč. zákoníku.

Kapitola II.

Evropské spotřebitelské acquis a české občanské (spotřebitelské) právo

Josef Fiala, Markéta Selucká

II.1 ZÁKLADNÍ VYMEZENÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY OCHRANY SPOTŘEBITELE V PRÁVU DE LEGE LATA V ČESKÉ REPUBLICĚ

Koncepci ochrany spotřebitele lze rozčlenit dle různých diferenciacních kritérií. Klasické členění práva na odvětví soukromoprávní a veřejnoprávní se uplatní i v tomto případě. Ochranu soukromoprávní reprezentuje zejména v obč. zákoník č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a další právní normy, které regulují soukromoprávní vztahy, zejména v zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále „o.s.ř.“); zákon č. 59/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku, ve znění pozdějších předpisů. Veřejnoprávní ochranu spotřebitele pak představují zejména tyto právní normy:

- zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 64/1986 Sb., o České obchodní inspekci, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 526/1990 Sb., o cenách, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 146/2002 Sb., o Státní zemědělské a potravinářské inspekci a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

- zákon č. 110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 102/2001 Sb., o obecné bezpečnosti výrobků a o změně některých zákonů (zákon o obecné bezpečnosti výrobků), ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 22/1997 Sb., o technických požadavcích na výrobky a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy a o změně a doplnění zákona č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže a o změně některých zákonů (zákon o ochraně hospodářské soutěže), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále „trestní zákon“) zná trestný čin poškozování spotřebitele (§ 121), který spáchá ten, kdo „na cizím majetku způsobí škodu nikoli nepatrnou tím, že poškozuje spotřebitele zejména tak, že je šidí na jakosti, množství nebo hmotnosti zboží, nebo kdo uvede ve větším rozsahu na trh výrobky, práce nebo služby a zatají přitom jejich podstatné vady, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem.“. Trestní zákon definuje mimo jiné také hospodářské trestné činy, které by bylo možné považovat také za ustanovení chránící spotřebitele.

Nový trestní zákoník účinný od 1. 1. 2010 (zákon č. 40/2009 Sb.) zná rovněž trestný čin poškozování spotřebitele (§ 253) a vedle toho umožňuje stíhat fyzické osoby také za porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže, pokud tím mimo jiné ohrozí zdraví spotřebitelů, resp. pokud tím způsobí spotřebitelům újmu většího rozsahu (srov. § 248).

Zákonodárce však zpravidla příliš nerozlišuje dělení právního odvětví na soukromoprávní a veřejnoprávní; právní předpisy tak obsahují ustanovo-

vení regulující jak soukromoprávní vztahy, tak i veřejnoprávní. Zákon o ochraně spotřebitele, ač je považován za normu veřejnoprávní, reguluje mimo jiné soukromoprávní vztahy (např. zákaz kontraktace smluv kupních, darovacích etc. v případě, že jejich nepřímým předmětem⁵⁴ je výrobek nebezpečný pro svou zaměnitelnost s potravinami; viz § 7a). Dochází tak prolínání soukromoprávní a veřejnoprávní ochrany spotřebitele.

Základní povinností dodavatele (dodavatele ve smyslu § 52 obč. zákoníku) je povinnost poctivého prodeje, tzn. prodávat ve správné hmotnosti, míře či množství a umožnit spotřebiteli přezkontrolovat si správnost těchto údajů, prodávat výrobky a služby v předepsané jakosti, resp. v jakosti prodávajícím uváděné či v jakosti obvyklé. Cena musí být sjednána v souladu s cenovými předpisy, musí být správně účtována a při platbě v hotovosti musí být zaokrouhlena. „Prodávající se nesmí při prodeji výrobků a poskytování služeb chovat v rozporu s dobrými mravy; zejména nesmí žádným způsobem spotřebitele diskriminovat.“ (§ 6). Zákonodárce pak uvádí jako příklad nemravného chování dodavatele vůči spotřebiteli diskriminaci spotřebitele.

Zákon o ochraně spotřebitele zakazuje výrobu, dovoz, vývoz, nabídku, prodej a darování výrobků nebezpečných svou zaměnitelností s potravinami a rovněž zakazuje nabízet, prodávat a vyvážet výrobky nebo zboží, které je určeno pro humanitární účely.

Stěžejním ustanovením prosazující ochranu spotřebitele je bezesporu § 8 zákona o ochraně spotřebitele, který zakazuje klamat spotřebitele (např. nepravdivými, nedoloženými, neúplnými, nepřesnými, dvojsmyslnými, přehnanými údaji; rovněž zamlčením údajů etc.). Jak již bylo poukázáno výše v rámci informace o ustanoveních trestního zákoníku, ochrana spotřebitele je mnohdy provázána s ochranou hospodářské soutěže, takže jednání dodavatele, které by bylo možné považovat jako klamající spotřebitele, by

⁵⁴ „...to, na co je zaměřeno konkrétní chování subjektů občanského práva, tedy předmět konkrétního, občanským právem regulovaného společenského vztahu. Novela občanského zákoníku upřesnila vzhledem k dosaženému společenskému vývoji pojetí předmětu občanskoprávních vztahů tak, že za předmět považuje věci a pokud to jejich povaha připouští, práva nebo jiné majetkové hodnoty (§ 118 odst. 1)“. Fiala, J. et al. *Občanské právo hmotné*, 3. vydání, Brno, Doplněk, 2002, s. 96–97.

mohlo být rovněž charakterizováno a stíháno v rámci ustanovení na ochranu hospodářské soutěže dle obč. zákoníku

Prolínání veřejnoprávní a soukromoprávní ochrany spotřebitele může dále demonstrovat na ustanovení § 9 zákona o ochraně spotřebitele, které ukládá dodavateli informační povinnost, kdy obč. zákoník vyžaduje od dodavatele rovněž splnění informační povinnosti (např. typicky u distančních smluv; § 53 odst. 3, 4 a 6, § 53a).

Soukromoprávní ochrana spotřebitele je převážně následná, zatímco ochrana spotřebitele ve veřejném právu je spíše preventivní. Veřejnoprávní ochrana zpravidla nevyžaduje aktivní chování spotřebitele, spotřebitel však nemá moc nad případným řízením, které probíhá. Soukromoprávní ochrana spotřebitele zpravidla vyžaduje aktivitu spotřebitele a spotřebitel je oprávněn nakládat řízením⁵⁵.

Skutečnost, že ochrana spotřebitele soukromoprávní a veřejnoprávní se v českém právním řádu prolíná, je flagrantní, bohužel však vlastní souladnost veřejnoprávních a soukromoprávních pojmů, institutů atd. není dostačující a způsobuje mnohdy aplikační a výkladové problémy.

Základními soukromoprávními předpisy, které regulují soukromoprávní vztahy, jsou občanský zákoník a obchodní zákoník. Základní aspekty soukromoprávní ochrany spotřebitele bychom mohli spatřovat „ve vlastní ochraně spotřebitele“ v soukromoprávních vztazích vznikajících zejména z právních úkonů, tj. spotřebitelské závazky, na ochranu spotřebitele v rámci hospodářské soutěže; na ochranu hmotněprávní a procesněprávní.

V českém právním řádu se setkáváme s výslovnou ochranou spotřebitele od 90. let minulého století. Směrnice na ochranu spotřebitele byly implementovány zejména do obč. zákoníku. Z toho však nplyne, že spotřebitel nebyl chráněn např. obecnými ustanoveními obč. zákoníku (např. typicky § 39 obč. zákoníku stíhající ujednání smluv nemravně výhodných pro dodavatele). Bylo by totiž mylné domnívat se, že ochrana spotřebitele pronikla do českého právního řádu až díky implementaci směrnic ES prosazujících ochranu spotřebitele. V jistém aspektu předchází ochrana spotřebitele (např. prodej zboží v obchodě, tj. § 612 a násl. obč. zákoníku) byla

⁵⁵ Kanda, A., Matejka, J. Spotřebitelské smlouvy a jejich význam v informační společnosti. In Pocta Martě Knappové k 80. narozeninám, Praha: ASPI, 2005, s. 162.

striktnější, než jak je vyžadováno právem ES (směrnice 1999/44/ES). Jednalo se však spíše o kasuistickou ochranu, resp. obecná zásada ochrany spotřebitele (srov. § 55 obč. zákoníku, směrnice 93/13/EHS, směrnice 2005/29/ES) v českém právním řádu zavedena nebyla.

Prvním krokem českého zákonodárce při prosazování soukromoprávní ochrany spotřebitele bylo zavedení cestovní smlouvy, jakožto nového smluvního typu, do obč. zákoníku (zákon č. 159/1999 Sb., o některých podmínkách podnikání v oblasti cestovního ruchu, s účinností od 1. října 2000, implementující směrnici 90/314/EHS).

Občanský zákoník však neznal legální pojem „spotřebitel“; dílčí prosazování ochrany spotřebitele totiž užívalo pojmy „kupující“ či „zákazník“ (srov. § 616 a násl. obč. zákoníku a § 852a a násl. obč. zákoníku). Pojem „spotřebitel“ se v českém civilním kodexu objevuje až od novely provedené zákonem č. 367/2000 Sb., s účinností od 1. ledna 2001, kterou byla implementována směrnice 93/13/EHS, směrnice 97/7/ES a směrnice 85/577/EHS. V civilním kodexu tak od té doby můžeme najít definici pojmu „spotřebitel“, „dodavatel“ a „spotřebitelská smlouva“. V právní úpravě byla rovněž zakotvena obecná ochrana spotřebitele, ochrana spotřebitele v případě smluv uzavíraných distanční formou a mimo prostory obvyklé.

Zákonem č. 370/2000 Sb., s účinností od 1. ledna 2001, byl novelizován rovněž obch. zákoník, který po novelizaci obsahoval ustanovení zakazující vyloučení aplikace ustanovení chránících spotřebitele obsažených v obč. zákoníku dohodou stran.

Směrnice 94/47/ES o timesharingových smlouvách byla do obč. zákoníku implementována zákonem č. 135/2002 Sb., s účinností od 1. července 2002.

V roce 2002 došlo k novelizaci ustanovení o prodeji zboží v obchodě zákonem č. 136/2002 Sb., s účinností od 1. ledna 2003.

Poměrně zásadní změny se dočkal obč. zákoník v roce 2006, kdy byla zákonem č. 56/2006 Sb., s účinností od 8. března 2006 novelizována obecná ustanovení chránící spotřebitele a do obč. zákoníku byly zavedeny ustanovení regulující smlouvy o finančních službách uzavíraných na dálku [v zásadě došlo jen k přesunu regulace smluv o finančních službách ze zákona o cenných papírech (§ 44b–44i zákona č. 591/1992 Sb.) do obč. zákoníku].

V roce 2008 provedl český zákonodárce zákonem č. 36/2008 Sb., implementací Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/29/ES o nekalých obchodních praktikách vůči spotřebitelům na vnitřním trhu a o změně směrnice Rady 84/450/EHS, směrnic Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES, 98/27/ES a 2002/65/ES a nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004 (směrnice o nekalých obchodních praktikách) do českého právního řádu. Ke změnám došlo zejména v zákoně o ochraně spotřebitele, který nyní obsahuje výslovný zákaz nekalých obchodních praktik, pod které subsumuje mimo jiné agresivní a klamavé praktiky. Změny byly rovněž provedeny v obch. zákoníku v souvislosti se zákazem srovnávací reklamy, resp. připuštěním srovnávací reklamy, jen za určitých podmínek (srovnávací reklama je zakázána v případě, že prodejce užil nekalé obchodní praktiky, jejichž definici nalezneme v zákoně o ochraně spotřebitele).

Implementace směrnice 2005/29/ES v českém právním řádu se však nepromítla do obč. zákoníku, což nelze považovat za systémově správné řešení, neboť např. otázka reálné oferty, která má být v kontextu směrnice 97/7/ES i v kontextu směrnice 2005/29/ES výslovně v právní úpravě členských států zakázána, je ve své podstatě v právní úpravě ČR povolena; spotřebitel není pouze povinen vydat předmět neobjednaného plnění dodavateli (§ 53 odst. 9 obč. zákoníku).

Ochrana spotřebitele do českého právního řádu pronikala nejen novelizací dvou stěžejních soukromoprávních kodexů, ale i samostatnými právními předpisy např. zákonem č. 59/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku (účinný od 1.června 1998) či o zákonem č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru.

Soukromoprávní ochrana spotřebitele v českém právním řádu může být charakterizována jako poměrně roztržštěná, neboť ji nalézáme v různých předpisech (obdobně však např. Estonsko, které má obecný zákon o ochraně spotřebitele, dále pak promítlo některé směrnice ve svém civilním kodexu a k tomu přijalo speciální zákony provádějící specifickou ochranu spotřebitele⁵⁶).

⁵⁶ Pisuke, H., In Wilhelmsson, T., Tuominen, S., Tuomola, H. Consumer Law in Information Society. 1. vydání. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 2001, p. 36–37.

Zjevně nesystematickým zdá se být vložení obecných ustanovení ochrany spotřebitele do uvolněných §§ 51 a násl. v obč. zákoníku. Smlouvy (i spotřebitelské) jsou jedním z důvodů vzniku závazků a v rámci zachování systematiky obč. zákoníku by bylo vhodnější vložit ochranu spotřebitele do obecných ustanovení závazkového práva (část osmá, závazkové právo). Dalším nabízeným řešením je soukromoprávní úprava ochrany spotřebitele v samostatném zákoně (např. Slovensko má soukromoprávní ochranu spotřebitele upravenou v zákoně č. 108/2000 Z. z., o ochrane spotrebiteľa pri podomovom predaji a zásielkovom predaji).

Systematika samotných ustanovení § 51a–62 obč. zákoníku není z vlastního textu ustanovení dle našeho názoru analyticky zjizitelná.

- § 51a: obecné zakotvení spotřebitelských smluv
- § 52: obecné definiční ustanovení spotřebitelských smluv
- § 53–54: distanční smlouvy
- § 54a – 54d: smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku
- § 55–56: obecná ochrana spotřebitele
- § 57: spotřebitelské smlouvy uzavřené mimo prostory obvyklé k podnikání
- § 58–62: time sharing (smlouva o užívání budovy nebo její části na časový úsek)

Obecná ustanovení ochrana spotřebitele jsou následována ustanoveními speciálními (distanční smlouvy, smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku), aby pak byly následovány opět obecnými ustanoveními (§ 55–56), které zajišťují obecnou ochranu spotřebitele ve vztahu k ustanovení § 52. Dále pak nacházíme právní úpravu specifických spotřebitelských smluv. Z logiky postupu v rámci systematiky od obecného ke speciálnímu by měla být nejdříve obsažena úprava obecná (tj. § 51a, 52, 55 a 56) následována úpravou zvláštní (§ 53–54, 54a–54d, 57, 58–62). Český zákonodárce tak zjevně přistupuje k implementaci směrnic na ochranu spotřebitele do právního řádu nesystematicky až chaoticky.

SPOTŘEBITELSKÁ SMLOUVA

Spotřebitelskou smlouvou rozumíme ve smyslu § 52 odst. 1 obč. zákoníku smlouvu kupní, o dílo, resp. jinou smlouvu, za předpokladu, že smluvními stranami jsou spotřebitel a dodavatel. Novelizací zákonem č. 56/2006 Sb. tak došlo k odstranění úzkého vymezení pojmu „spotřebitelská smlouva“ (srov. § 52 odst. 1 obč. zákoníku před novelou 56/2006 „smlouva kupní, o dílo a případně jiná smlouva upravená v části osmé tohoto zákona“). Bezpředmětnými se tak staly diskuse zdali je dána věcná působnost obecných ustanovení o ochraně spotřebitele u právních vztahů vzniklých z inominátních smluv či z některých smluv v režimu obch. zákoníku. Spotřebitelskou smlouvou tak rozumíme jakoukoli smlouvu (nominátní či inominátní) pokud jsou smluvními stranami spotřebitel a dodavatel. Není podstatné, zdali je jako smluvní typ zakotvena v obč. zákoníku, obch. zákoníku či jiném zákoně (např. v zákoně o vlastnictví bytů smlouva o výstavbě, smlouva o převodu vlastnictví jednotky⁵⁷).

Právní úprava spotřebitelských smluv se bude aplikovat na právní vztah podle účinnosti právní úpravy v době činění právního úkonu, který byl titulem vzniku závazku; např. v případě, že byla uzavřena smlouva o výstavbě před účinností novely č. 56/2006 Sb., není možné považovat tuto smlouvu za spotřebitelskou, neboť nebyla regulována v části osmé obč. zákoníku⁵⁸.

Forma spotřebitelské smlouvy není určena a je závislá na příslušné typové smlouvě. Spotřebitelská smlouva tak může být uzavřena ve formě písemné, ústní i konkludentní.

Spotřebitelskou smlouvou můžeme charakterizovat jako dvoustranný adresovaný právní úkon (složený), který je právním důvodem synalagmatického právního vztahu mezi spotřebitelem a dodavatelem (spotřebitelského právního vztahu).

⁵⁷ Obdobně platí s § 612 a násl. OZ; srovnej s rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 27. července 2006, sp. zn. 33 Odo 1314/2005.

⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2002, sp. zn. 25 Cdo 1957/2000, dále pak rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. července 2004, sp. zn. 32 Odo 1155/2003; rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. listopadu 2005, sp. zn. 33 Odo 1351/2004.

Spotřebitelská smlouva nemůže být charakterizována jako zvláštní smluvní typ⁵⁹; diferenciačním kritériem jsou smluvní strany (spotřebitel – dodavatel) a nikoli předmět (klasické kritérium rozlišování typových smluv).

V nejobecnější rovině je možné vést diskusi o vhodnosti pojmu spotřebitelská smlouva. Jazykové verze směrnic ES přistupují k pojmu spotřebitelská smlouva dvěma způsoby. Francouzské, španělské, portugalské či italské znění používá termín „smlouvy sjednané se spotřebiteli“ (*les contrats conclus avec les consommateurs, los contratos celebrados con consumidores, contratos celebrados com os consumidores, contratti stipulati con i consumatori*), zatímco německá, anglická, polská či slovenská verze pracuje s pojmem „spotřebitelská smlouva“ (*Verbraucherverträgen, consumer contracts, umowa konsumencka*).

Právně teoreticky přesnější či výstižnější je „smlouva sjednaná se spotřebitelem“, neboť se jedná o smlouvu sjednanou se specifickou stranou.

Spotřebitelské smlouvy můžeme klasifikovat na obecnou spotřebitelskou smlouvu (§ 52 obč. zákoníku) a spotřebitelské smlouvy zvláštní, které dále členíme podle toho, jakým způsobem byla smlouva sjednána (smlouvy sjednané na dálku, smlouvy sjednané mimo provozovnu).

Smlouvu o finančních službách uzavřenou na dálku, resp. prostředkem dálkové komunikace můžeme charakterizovat jako distanční smlouvu, ale současně jako zvláštní typ distanční smlouvy, neboť se jedná o spotřebitelskou smlouvu, jejímž předmětem jsou finanční služby.

ZÁVĚREM

Soukromoprávní ochrana spotřebitele v právní úpravě *de lege lata* v České republice je poměrně roztráštěná a neprovázaná, takže přesné zařazení spotřebitelské smlouvy je důležité zejména z hlediska zjištění, která ustanovení obč. zákoníku či jiného právního předpisu budou regulovat sou-

⁵⁹ Smlouvy pojmenované, smlouvy výslovně upravené, nominální. Bliže viz Fiala, op. cit., s. 525; Knappová, M., Švestka, J. et al. Občanské právo hmotné, Svazek II., třetí aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI Publishing, 2002, s. 32–34.

kromoprávní vztah založený smlouvou, a dále je třeba vyřešit vzájemných vztah těchto ustanovení, neboť v případě, že určitý závazek spadá pod působnost vícero směrnic chránících spotřebitele, není možné aplikaci jedné směrnice vylučovat aplikaci směrnice jiné, tzn. právní vztah je regulován všemi směrnicemi chránící spotřebitele, jež umožňují aplikaci (*C-423/97 Travel Vac SL v. Manuel José Antelm Sanchis*).

Zvláštní spotřebitelský právní vztah bude regulován vedle obecných ustanovení chránících spotřebitele (§ 52, 55, 56 obč. zákoníku) i ustanoveními regulujícími zvláštní spotřebitelský závazek. Pokud by však z povahy ustanovení výslovně vyplývalo, že aplikace obou, příp. všech ustanovení regulující zvláštní spotřebitelský vztah vedle sebe není možná, bude platit zásada *lex specialis derogat legis generalis*.

Pokud bude např. sjednána smlouva o time sharingu prostředky dálkové komunikace, bude tento právní vztah regulován obecnými ustanoveními o ochraně spotřebitele (§ 55 a 56 obč. zákoníku), neboť se jedná o právní vztah založený spotřebitelskou smlouvou, dále pak budou aplikována ustanovení obč. zákoníku o spotřebitelských smlouvách sjednaných prostředky dálkové komunikace (§ 53–54) a rovněž ustanovení o time sharingu (§ 58–65). Samozřejmě se budou také aplikovat ustanovení regulující nájem (§ 663 a násl.), závazky, právní úkony etc. Pokud by však byla smlouva sjednána mimo provozovnu, aplikovaly by se pouze ustanovení o obecné spotřebitelské smlouvě a time sharingu, neboť na nájem se ustanovení o spotřebitelských smlouvách sjednaných mimo provozovnu nevztahují [§ 57 odst. 4 písm. a)].

II.2 ODPOVĚDNOST ZA ŠKODU ZPŮSOBENOU VADOU VÝROBKU

OBECNĚ

Státy Evropské unie věnují značnou pozornost otázkám spojeným s ochranou spotřebitele. Díky tomu, že v souvislosti s přípravou na vstup do EU převzala Česká republika závazek směřující k postupnému přizpůsobení právního řádu, vznikla jí povinnost zohlednit stav „evropské“ právní úpravy zaměřené na ochranu spotřebitele, což se týkalo též směrnice Rady EU č. 85/374/EHS ze dne 27. 5. 1985 o sbližování zákonů a dalších právních a správních předpisů členských států o odpovědnosti za vadné výrobky (viz I. kapitola).

Ke klasickým soukromoprávním institutům sloužícím ochraně spotřebitele patří právní úprava odpovědnosti za škodu a odpovědnosti za vady. Je vhodné oba druhy odpovědnosti rozlišovat, protože z důvodu náhrady škody se nelze domáhat nároků, které vyplývají ze závazků z odpovědnosti za vady. To je důležité např. tehdy, kdy právo z odpovědnosti za vady již zaniklo. Regulace odpovědnosti za vady slouží spotřebiteli především tím, že mu dává možnost domáhat se vůči dodavateli (prodávajícímu, zhotoviteli, poskytovateli služby) svých práv v situaci, kdy poskytnuté plnění bylo vadné. Regulace odpovědnosti za vady je, zejména v občanském zákoníku č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů, poměrně obsáhlá. Jde jednak o obecnou regulaci uplatňující se u všech závazkových vztahů (§ 499 a násl.), dále o úpravu pro závazky vznikající z konkrétních smluvních typů (např. § 596 a násl. u koupě a prodeje), někdy doplněnou ještě pro zcela specifické případy (např. § 616, § 619 a násl. pro prodej v obchodě). Naproti tomu, speciální úpravu odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku obč. zákoník neobsahuje, a proto byla původně využitelná jen obecná regulace odpovědnosti za škodu (§ 420). Protože tento druh odpovědnosti za škodu je založen na subjektivním principu (jeho předpokladem

je zavinění, byť je prezumováno), jeho využití pro náhradu škody vzniklé vadou výrobku bylo výrazně omezeno v neprospěch spotřebitele.

Zmiňovaná směrnice EU konstruuje odpovědnost za vady výrobku na dvou základních pilířích:

- odpovědným subjektem je výrobce, nikoliv prodávající,
- odpovědnost má objektivní povahu (tzv. odpovědnost za výsledek), nastupuje bez zřetele na zavinění (objektivní odpovědnost umožňuje tzv. liberaci – zproštění za stanovených podmínek).

Tyto principy se promítly do přípravy návrhu zákona č. 59/1998 Sb., který byl přijat dne 5. 3. 1998 (dále jen „zákon“), a byly respektovány též při jeho pozdější novelizaci. Přijatá úprava měla, kromě jiného, také výrazně preventivní a motivační povahu – nutí výrobce, aby uváděl na trh pouze bezpečné výrobky, aby zajistil kvalitu jejich provedení v celém rozsahu výroby a aby řádně informoval spotřebitele o způsobu použití výrobku a okolnostech, za nichž může být bezpečně používán (informační povinnosti jsou zařazeny také do zák. č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů). Obecnou sankcí za porušení těchto povinností je hrozba citelných finančních postihů korespondující rozsahu náhrady škody.

ODPOVĚDNOST ZA ŠKODU ZPŮSOBENOU VADNÝM VÝROBKEM V ZÁK. Č. 59/1998 SB.

PŘEDPOKLADY VZNIKU ODPOVĚDNOSTI

Odpovědnost je charakterizována jako sekundární právní povinnost, která vznikla subjektu, jenž porušil primární právní povinnost vyplývající pro něj ze zákona nebo z jiné právní skutečnosti (např. ze smlouvy). K tomu, aby odpovědnost vznikla, je třeba, aby byly splněny stanovené předpoklady. Ustanovení § 1 vychází z požadavků tří předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku:

- protiprávní úkon,
- škoda,
- příčinná souvislost mezi protiprávním úkonem a škodou.

Všechny předpoklady mají objektivní povahu, nejsou závislé na zavinění škůdce. Protiprávní úkon spočívá v porušení výrobcovy povinnosti dodat výrobek určité kvality. Požadavky na tuto kvalitu mohou vyplývat přímo ze zákona (viz např. zák. č. 22/1997 Sb., o technických požadavcích na výrobky a o změně a doplnění některých zákonů, zák. č. 110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých zákonů), případně ze závazných technických norem. Škodou se rozumí majetková újma, kterou lze objektivně vyjádřit všeobecným ekvivalentem, tj. penězi (viz R 55/71 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek). Rozlišuje se škoda skutečná spočívající ve zmenšení majetku poškozeného a ušlý zisk, kterým by bylo očekávané rozmnožení majetku, k němuž v důsledku vzniku škody nedošlo. Ustanovení § 1 omezuje škodu jen na újmu na zdraví, resp. smrt poškozeného, nebo na škodu na jiné věci, která není užívána výlučně k podnikání, ale převážně k jiným účelům (k osobní potřebě, ve veřejném sektoru). Omezení na nepodnikatelskou sféru je důležité, neboť vylučuje odpovědnost podle způsobu využití věci, ač půjde o věc stejného druhu (srov. používání osobních automobilů téže značky a téhož typu při podnikání, např. v taxislužbě a současně pro vlastní potřebu). Příčinná souvislost (kauzální nexus) je vztahem mezi příčinou (protiprávním úkonem) a důsledkem (škodou).

Zákon respektuje obecný princip, že důkazní povinnost ohledně objektivních předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu má poškozený. Pokud důkazní povinnost nesplní, tj. nepodaří se mu dokázat existenci všech tří předpokladů vzniku, odpovědnost výrobce nenastoupí.

U objektivní odpovědnosti se obvykle rozlišuje tzv. absolutní odpovědnost (takové odpovědnosti se nelze vůbec zprostit) a prostá objektivní odpovědnost, která umožňuje liberaci při naplnění zákonem stanovených důvodů. Liberační důvody jsou výslovně upraveny v § 5 (viz dále).

ODPOVĚDNÝ SUBJEKT

Odpovědným subjektem je podle § 1 výrobce. Aby byly odstraněny pochybnosti, kdo může být za výrobce považován, je v § 2 určen jejich výčet. Výrobce může být fyzická i právnická osoba, nemohou to být různé jednotky bez právní subjektivity (např. organizační složka, pobočka, sdružení podle § 829 obč. zákoníku – konsorcium).

Na prvním místě je odpovědným subjektem skutečný (reálný) výrobce konečného výrobku, suroviny nebo součásti výrobku, příp. ten, kdo se sám jako výrobce označí, tj. uveden na výrobku své jméno, ochrannou známku nebo jiný rozlišovací znak. Okolnost, že odpovědnost za škodu způsobenou vadou výrobku nese primárně skutečný výrobce, je logická – vždyť vada výrobku má svůj původ ve výrobní činnosti, jež vedla ke zhotovení výrobku.

Vyskytují se však případy, kdy skutečný výrobce bude pro poškozeného obtížně dosažitelný, či zcela nedosažitelný. Proto se využívají tzv. fikce, kdy se za výrobce považuje osoba odlišná, ač je evidentní, že jím není. Důvod této úpravy je jasný – zajištění ochrany spotřebitele.

Za fiktivního výrobce se považuje:

- a) dovozce,
- b) dodavatel.

Ad a) Dovozcem je každá osoba, která v rámci své obchodní činnosti doveze výrobek za účelem prodeje, nájmu (velmi často může jít o leasing) nebo jiného způsobu využití (výpůjčka).

Pravidlo, že není dotčena odpovědnost skutečného výrobce, znamená pro spotřebitele možnost domáhat se náhrady škody po kterémkoliv z uvedených subjektů, poskytnutí náhrady jedním z nich zaniká i povinnost druhého. Vzájemný vztah mezi skutečným výrobcem a dovozcem je upraven jinými předpisy (např. obchodním zákoníkem, bude-li použitelný právní řád ČR).

Ad b) Dodavatel je podmíněným fiktivním výrobcem, tedy i podmíněným odpovědným subjektem. Jeho povinnost nahradit škodu je založena na těchto předpokladech:

- je dodavatelem výrobku,
- není určen skutečný výrobce,
- dodavatel nesdělil poškozenému do 1 měsíce od uplatnění práva na náhradu škody totožnost skutečného výrobce nebo osoby, která mu výrobek dodala.

Obdobně se může dodavatel stát odpovědným subjektem, resp. spoluodpovědným subjektem, jestliže není znám dovozce, ač je znám skutečný výrobce, a dodavatel do 1 měsíce nesdělí poškozenému totožnost dovozce.

Poskytnutím informací (logicky platí, že informace musí být pravdivé) o skutečném výrobcí nebo dovozci v zákonem stanovené jednoměsíční lhůtě znamená, že dodavatel nemá povinnost nahradit škodu. Zařazení dodavatele (zpravidla jím bude prodejce) mezi fiktivní výrobce by mělo vést k tomu, že se dodavatel bude snažit zajistit dostatek informací o výrobku od subdodavatele (včetně skutečného výrobce, bude-li od tohoto dodavatele odlišný) a v právním vztahu s ním upravit případný regres.

VYMEZENÍ VÝROBKU A JEHO VADY

Stanovení mezí odpovědnosti za vadu výrobku vyžaduje provést bližší určení okruhu věcí v právním smyslu, které se za výrobek považují. Výrobek není jakákoliv hmotná věc, ale pouze věc movitá (viz vymezení a třídění věcí v § 118 a násl. obč. zákoníku). Věci movité nejsou pozitivně vymezeny, jsou jimi všechny věci v právním smyslu, které nejsou nemovitostmi, přičemž nemovitostmi jsou pozemky a stavby spojené se zemí pevným základem. Proto se bude zák. č. 59/1998 Sb. vztahovat i na stavby bez pevného základu (např. některé chaty, garáže a drobné stavby), v žádném případě ho nebude možno aplikovat na odpovědnost za škodu způsobenou vadou nemovitosti jako celku (např. rodinný dům), ani na věc, která sice nemovitostí výslovně není, ale použijí na příslušné právní vztahy ty právní

předpisy, které se týkají nemovitostí (byty a nebytové prostory vymezené jako jednotky).

Výrobkem může být i věc, která se stává příslušenstvím jiné věci – věci hlavní (zde již bez rozlišení, zda věc hlavní je movitou věcí nebo nemovitostí). Toto pravidlo je nadbytečné, neboť i když se věc stane příslušenstvím nadále zůstává věcí v právním smyslu (§ 121 obč. zákoníku). Důležité je však pravidlo, že výrobkem je součást věci, protože součást věci není samostatnou věcí v právním smyslu (§ 120 obč. zákoníku), a proto lze např. při výstavbě nemovitosti uplatnit právo na náhradu škody způsobenou vadným výrobkem (stavebním materiálem apod.), byť se stal součástí nemovitosti.

Z okruhu výrobků byly původně výslovně vyloučeny zemědělské a lesní přírodní produkty a zvíř, pokud nebyly upravovány tak, že byl změněn charakter výrobku nebo k němu dodána další látka, nebyly zabaleny či nebyla provedena taková úprava, která má současně průmyslovou povahu a ztěžuje kontrolu výrobku uživatelem (konzervace ovoce a zeleniny, pasteurizace mléka aj.). Vyloučení některých prvotních produktů bylo v roce 2000 zrušeno.

Vada v obecné rovině představuje určitý nedostatek předmětu (např. věci, plnění), kdy tento předmět nemá vlastnosti vymíněné nebo obvyklé, nelze ho použít podle jeho povahy, ev. dohody, nemůže tedy uspokojovat potřeby svojí užitnou hodnotou, nebo trpí právními vadami, jež brání tomu, aby k němu mohla být nabyta práva v patřičném rozsahu. Zákon v § 4 obecnou formulaci vady zčásti konkretizuje, když v odst. 1 je provedeno pozitivní vymezení, v odst. 2 negativní vymezení vady výrobku.

K pozitivnímu vymezení lze dodat, že akcentuje obvyklé užitné vlastnosti výrobku a předpokládá rozvinutou objektivní informační kampaň uskutečněnou výrobcem nebo v jeho zájmu. Užitné vlastnosti budou posuzovatelné podle těch informací, které výrobce poskytl (ev. i veřejně prostřednictvím reklamy nebo nejrůznějších instrukcí a návodů připojených k výrobku), nebo porovnáním s obvyklým účelem, jemuž daný výrobek zpravidla slouží. S rozvojem vědy a techniky se pochopitelně mění míra oprávněných požadavků na vlastnosti výrobku. Proto zákon tuto míru vztahuje k době, kdy byl výrobek uveden na trh, přičemž dobou uvedení na trh se rozumí okamžik, kdy výrobek poprvé přechází úplatně nebo bezúplatně

z fáze výroby nebo dovozu do fáze distribuce jako zboží určené k prodeji nebo k uvedení do provozu. Tomuto přístupu koresponduje také odst. 2.

Vymezení dne, kdy byl výrobek uveden na trh, je důležité také pro stanovení počátku promlčecí doby podle § 9 odst. 2 zákona a pro samotný vznik odpovědnosti ve smyslu § 11 zákona.

ZPROŠTĚNÍ ODPOVĚDNOSTI

Ustanovení § 5 obsahuje dva okruhy liberačních důvodů rozdělené podle odpovědných subjektů.

a) V odst. 1 jsou formulovány liberační důvody výrobce vadného výrobku. Výčet důvodů je taxativní, nelze jej rozšiřovat. Ke zproštění odpovědnosti postačí existence pouze jednoho z nich. V souladu s koncepcí objektivní odpovědnosti leží důkazní břemeno o existenci liberačního důvodu na výrobcí. Nepodaří-li se mu důkazní břemeno unést, nezproští se odpovědnosti a bude mít povinnost škodu nahradit. Liberační důvody mají různou povahu, od faktu, že vyrobená věc nebyla určena jako zboží nebo nebyla jako zboží uvedena (odcizená věc, prototyp, zkušební vzorek, výstavní exponát – písm. a, c), přes neexistenci vady v době uvedení výrobku na trh (např. vada následná – písm. b), či klasickou okolnost vylučující protiprávnost (plnění právní povinnosti – písm. d) až po objektivní nepoznatelnost podle tehdejšího stavu vědy a techniky („state of the art“ – písm. e).

b) V odst. 2 jsou uvedeny liberační důvody výrobce součásti výrobku. Pokud výrobce součásti prokáže existenci některého z vyjmenovaných důvodů (výčet je opět taxativní), zproští se své vlastní odpovědnosti a odpovědným subjektem zůstane výrobce konečného výrobku. Výrobce součásti se může samozřejmě zprostit své odpovědnosti i důkazem některého z liberačních důvodů uvedených v odst. 1.

Na vzniku škody se může podílet také svým jednáním spotřebitel – poškozený. Pro tento případ se použije § 441 obč. zákoníku, podle kterého bude zřetelehodný rozsah zavinění poškozeného. Bude-li škoda způsobena jednáním nebo opomenutím poškozeného, ponese celou škodu sám, a pokud se na jejím vzniku bude podílet částečně, ponese ji poměrně. Podle do-

savadní soudní praxe se bude muset soud zabývat eventuální mírou spolupůsobení poškozeného bez zřetele na to, zda žalovaný škůdce ho výslovně namítal (R 22/79 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek). Zákonem 209/2000 Sb. byl tento princip výslovně doplněn do zák. č. 59/1998 Sb.

ROZSAH NÁHRADY ŠKODY

Jedním z atributů náhrady škody – kromě obsahu a způsobu – je stanovení rozsahu náhrady. Jde o určení, jakou výši náhrady je povinen škůdce poškozenému poskytnout. Přitom je obvykle rozlišována škoda způsobená na věcech, resp. na majetku, a škoda na zdraví (správně újma na zdraví). V některých případech je horní hranice limitována (např. rozsah bolestného a náhrady za ztížení společenského uplatnění), a to bez ohledu na výši skutečné škody.

Jiný charakter však má stanovení spodní hranice škody. Jde fakticky o další předpoklad vzniku odpovědnosti za škodu, protože pokud škoda nedosáhne stanovené meze, škůdce za ni neodpovídá. Do určené výše se škoda považuje za bagatelní. Limit se uplatní pouze u škody způsobené na věcech, nastane-li v důsledku vady výrobku újma na zdraví, bude výrobce odpovídat i tehdy, nedosáhne-li její výše stanovené částky. Původně tato mez činila 5 000,- Kč, po vstupu České republiky do EU se zvýšila na 500,- EUR, čímž se česká právní úprava stala kompatibilní s uvedenou směrnicí.

SPOLEČNÁ ODPOVĚDNOST

Ustanovení § 7 upravuje podíl třetích osob na vzniku škody. Jde o osoby odlišné od škůdce i od poškozeného, patří k nim např. prodejce, pronajímatel, skladovatel, přepravce atd. Musí však jít o škodu, která vznikla v příčinné souvislosti jak s vadou výrobku, tak s porušením právní povinnosti třetí osoby. Není rozhodné, zda k porušení povinnosti touto osobou došlo jednáním (aktivních chování) nebo opomenutím (tj. nečinností). Vůči poškozenému však jako povinný (tj. odpovědný) vystupuje výlučně

výrobce. Tento způsob ochrany spotřebitele je velmi významný, neboť zjednodušuje spotřebiteli dostupnost náhrady škody. Podle odst. 2 má výrobce regres (postih) vůči třetí osobě, v důsledku jejíhož chování došlo ke spoluvzniku škody. Výše regresu bude odvozena od poměru, jakou se chování třetí osoby podílelo na vzniku škody vedle vady výrobku. Regres je však pouze oprávněním výrobce a záleží na něm, zda se bude postihu domáhat.

Zákonem č. 209/2000 Sb. byla regulována i spoluodpovědnost více výrobců – je založena na solidární odpovědnosti (§ 7a). Z toho plyne i právo poškozeného uplatnit nárok na náhradu škody vůči kterémukoliv z nich (§ 7a odst. 2) i regres podle účasti na způsobené škodě (§ 7a odst. 3).

ZÁNİK PRÁVNÍHO VZTAHU

Podle § 8 nelze povinnost výrobce nahradit škodu způsobenou vadou jeho výrobku podle tohoto zákona předem vyloučit ani omezit jednostranným prohlášením nebo dohodou. Ujednání, která by takové vyloučení nebo omezení umožňovala, jsou neplatná od samého počátku.

Při interpretaci a aplikaci tohoto ustanovení je nutno respektovat, že jedním ze způsobů zániku závazků (včetně závazku k náhradě škody) je dohoda o vzdání se práva nebo dohoda o prominutí dluhu. V této souvislosti je zcela jednoznačně zastáváno stanovisko, že se nelze platně vzdát majetkových práv, o kterých není známo, zda v budoucnu vzniknou, ani těch, která v době uzavření dohody ještě nevznikla. Mezi taková práva patří i právo na náhradu škody, pokud by vzniklo teprve po uzavření smlouvy. Vzdání se práva nebo prominutí dluhu není jednostranným právním úkonem, svojí podstatou je to dohoda. Důsledky tohoto způsobu zániku závazků jsou upraveny v § 574 odst. 1 obč. zákoníku a obecný zákaz vzdání se práva, které by vzniklo v budoucnu, obsahuje § 574 odst. 2 obč. zákoníku. Z tohoto důvodu je ustanovení § 8 zákona nadbytečné, neboť při jeho absenci by se obč. zákoník použil na základě odkazu zařazeného do § 10 zákona, jeho význam je spíše psychologický.

Právní úkon, kterým by se vylučovalo nebo omezovalo budoucí právo na náhradu škody je neplatný absolutně, tj. od samého počátku (*ex tunc* – jeho účinky vůbec nevzniknou), neplatnost nastává ze zákona (*ex lege*) a soud by k takové neplatnosti přihlédl z úřední povinnosti (*ex offio*), aniž by se neplatnosti musel poškozený dovolávat.

PROMLČENÍ A PREKLUZE

Právo na náhradu škody patří mezi majetková práva, která podléhají promlčení. Obecně je promlčení práva na náhradu škodu upraveno v § 106 obč. zákoníku, tato úprava se však – vzhledem k speciálním pravidlům – nepoužije. Aplikovat se však budou ustanovení § 111 a násl. obč. zákoníku o běhu promlčecí doby.

Při úpravě promlčení využil zákon původně tzv. kombinovaných promlčecích dob, jimiž jsou takové, kdy zákon různým způsobem využívá společně několika promlčecích dob označovaných jako subjektivní a objektivní (přesnější je jejich klasifikace jako lhůt se subjektivně nebo objektivně určeným počátkem). Při těchto kombinacích mohou nastat různé situace; platí, že právo se promlčí uplynutím subjektivně určené lhůty, nejpozději uplynutím objektivně určené lhůty – krátce řečeno, právo se promlčí uplynutím té lhůty, která skončí dříve.

Tzv. subjektivní promlčecí lhůta je tříletá a její počátek je spojen s nabytím vědomosti, příp. s důvodným předpokladem nabytí vědomosti, o třech skutečnostech. Tuto subjektivní promlčení dobu původně doplňovala tzv. objektivní promlčecí lhůta v délce minimálně 10 let (příp. delší, v závislosti na délce záruční doby) a její počátek nastával okamžikem, kdy výrobek poprvé přecházel úplatně nebo bezúplatně z fáze výroby nebo dovozu do fáze distribuce jako zboží určené k prodeji nebo k uvedení do provozu. Zákonem č. 209/2000 Sb. byla objektivní promlčecí doba nahrazena dobou prekluzivní (§ 9a) a v důsledku její aplikace právo na náhradu škody zaniká uplynutím 10 let ode dne, kdy výrobce uvedl na trh vadný výrobek, který způsobil škodu (to neplatí, jestliže v uvedené době byl nárok na náhradu škody uplatněn u soudu).

SUBSIDIARITA OBČ. ZÁKONÍKU A SPECIALITA JINÝCH PRÁVNÍCH ÚPRAV

Zák. č. 59/1998 Sb. je ve vztahu k občanskému zákoníku zvláštním předpisem (*lex specialis*). Z tohoto důvodu se záležitosti v něm neupravené budou řídit právní regulací zařazenou do obč. zákoníku. To platí např. o obsahu, rozsahu a způsobu náhrady škody, o důsledcích společné odpovědnosti, stejně jako o obecných otázkách společných závazků, o změně, zajištění a zániku závazků (např. splnění povinnosti nahradit škodu).

Současně je umožněno (viz novelizace provedená zákonem č. 209/2000 Sb.), že poškozený může podle své volby uplatnit právo na náhradu škody buď podle obecné úpravy odpovědnosti za škodu, nebo vůči výrobcí podle tohoto zákona.

Dále ustanovení § 11 obsahuje dvě omezující pravidla pro použití této právní úpravy, první z nich je věcné, druhé časové.

a) Použití zák. č. 59/1998 Sb. je vyloučeno jinou speciální úpravou. Tu představuje např. úprava náhrady škod způsobených jadernými událostmi, která je zahrnuta v mezinárodních smlouvách, jimiž je Česká republika vázána.

b) Jakákoliv škoda způsobená vadou výrobku, který poprvé přešel úplatně nebo bezúplatně z fáze výroby nebo dovozu do fáze distribuce jako zboží určené k prodeji nebo k uvedení do provozu nejpozději 31. 5. 1998, nebude posuzována podle tohoto zákona.

ÚČINNOST

Zákon č. 59/1998 Sb. byl vyhlášen 30. 3. 1998, účinnosti nabyl 1. 6. 1998, novela provedená zákonem č. 209/2000 Sb. byla vyhlášena 21. 7. 2000 a účinnosti nabyla 1. 9. 2000, pouze její ustanovení o výši bagatelní škody (§ 6a) nabylo účinnosti až dnem vstupu České republiky do EU.

II.3 OCHRANA SPOTŘEBITELE V NAVRHOVANÉM OBČANSKÉM ZÁKONÍKU⁶⁰

Návrh občanského zákoníku vypracovaný hlavními zpracovateli Eliášem a Zuklínovou (dále „NOZ“; ve znění k 31. 12. 2008) je dílem hodným pozornosti a bezesporu dal svým autorům velké množství soustředěné práce, za což si zaslouží obdiv a uznání. V tomto příspěvku by se autorka ráda zapojila do diskuse nad tímto dílem a ráda by vyjádřila některé připomínky a poznámky zejména týkající se ochrany spotřebitele v NOZ v kontextu práva ES, judikatury ESD a současného standardu ochrany spotřebitele v OZ.

NOZ se ve svém původním návrhu ochraně spotřebitele vyhýbal⁶¹ (až na výjimky např. u adhezních smluv, úroku z prodlení, nekalé soutěže, prodeji zboží v obchodě) s tím, že ochrana spotřebitele bude provedena zvláštním zákonem; bohužel však (pokud je autorce známo) v rámci přípravy NOZ žádné paralelní přípravy zohledňující směrnice na ochranu spotřebitele ve zvláštní právní úpravě neprobíhaly.

NOZ je svým základem postaven na Krčmářově návrhu občanského zákoníku z roku 1937, který vycházel především z AGBG a francouzského Code Civil. Někteří civilisté s touto koncepcí opomíjející moderní trendy soukromého práva vyslovili podstatný nesouhlas⁶², a to nejen kvůli archaic-

⁶⁰ Část II. 3 byla publikována v rámci diskuse k návrhu občanského zákoníku (*Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*, Praha: C. H. Beck. Ročník 2009, číslo 10, s. 364–368).

⁶¹ „Kazuistickou úpravu ochrany spotřebitele detailním převzetím normativního obsahu příslušných evropských směrnic však zákoník nepředpokládá. Podle věcného záměru zákoníku má být tzv. spotřebitelské právo upraveno – podobně jako v Rakousku a dalších státech – speciálním zákonem. Důvod tohoto řešení je v nestabilitě právní úpravy v této oblasti, podrobované opakovaným novelizacím.“ NOZ ve znění k 31. 12. 2007, K § 361 až 370, s. 72.

⁶² Marek, K., Fiala, J., Stavinohová, J., Dávid, R., Handlar, J., Lavický, P. Selucká, M., Fiala, R., Spáčil, J., Vojtek, P. Připomínky k návrhu občanského zákoníku. *Právní zpravo-daj*, Praha: C. H. Beck, Roč. 9, č. 12, od s. 20–24, 2008.

kému jazyku⁶³ či archaické terminologii (pacht, služebnost apod.) a mnohdy i archaickému obsahu (např. právo pastvy, opora cizí stavby, služebnost okna atd.), ale zejména vzhledem k opomíjení práva ES (zvláště ochrany spotřebitele) a opomíjení moderních unifikačních trendů v rámci EU (ES), které lze reprezentovat např. výsledky práce Study Group on a European Civil Code (Principles of European Law), European Research Group on Existing EC Private Law (Acquis Group; práce Draft of common frame reference) či prací skupiny Akademie evropských privatistů (The Academy of European Private Lawyers; práce European Contract Code).

S potěšením lze konstatovat, že NOZ ve svém posledním znění (kde dni 31. 12. 2008) již ochranu spotřebitele obsahuje (§ 387 a násl., § 1634 a násl., § 1915, § 1958 a násl., § 2329 a násl. NOZ), a to jak obecné zakotvení ochrany spotřebitele, tak i jednotlivá partikulární témata. Menší potěšení však přináší způsob provedení a míra práv spotřebitele (tzv. nový standard ochrany spotřebitele, který však koresponduje zpravidla pouze minimálnímu standardu, který lze nalézt ve směrnících a současný standard ochrany spotřebitele v ČR zásadně zužuje).

Provedením do NOZ se mnohdy podobá současné nepřilíš zdařilé implementaci směrnic do našeho právního řádu⁶⁴, zejména bez kontextu na instituty NOZ či obecné civilistické teorie kontinentálního právního systému (typicky závazkové právo). V následujícím textu se autorka pokusí reagovat alespoň na ty zásadní, příp. diskutabilní části implementace směrnic v NOZ; seriózní komplexní analýza implementace směrnic chránících

⁶³ Např. „Změní-li se poměry tou měrou, že na osobě zavázané k výměnku nelze spravedlivě požadovat, aby setrvala při naturálním plnění, a nedohodnou-li se strany, může soud na návrh osoby zavázané k výměnku rozhodnout, že se naturální výměnek zcela nebo zčásti nahradí peněžítým důchodem; soud také může, a to i bez návrhu, uložit osobě zavázané k výměnku, aby složila ve prospěch výměnkáře u provozovatele vhodného zaopatřovacího zařízení zaopatřovací jistinu ve stanovené výši.“ § 2425 znění NOZ k 31. 12. 2007; § 2529 k 31. 12. 2008.

Současný OZ obdobně (výměnek OZ ovšem neobsahuje) řeší: „Vznikne-li změnou poměrů hrubý nepoměr mezi věcným břemenem a výhodou oprávněného, může soud rozhodnout, že se věcné břemeno za přiměřenou náhradu omezuje nebo zrušuje. Nelze-li pro změnu poměrů spravedlivě trvat na věcném plnění, může soud rozhodnout, aby se namísto věcného plnění poskytovalo peněžité plnění.“ § 151p odst. 3 OZ.

⁶⁴ Blíže viz Slucká, M. Ochrana spotřebitele v soukromém právu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008.

spotřebitele do NOZ by si vyžadovala soustavnou práci po delší dobu a to už se může NOZ změnit z práva *de lege ferenda* na právo *de lege lata*.

POJEM „SPOTŘEBITEL“

Na úvod je třeba zdůraznit, že právo ES neobsahuje generální definici spotřebitele platnou napříč právem ES. Jakýsi pokus o částečné sjednocení pojmu „spotřebitel“ nacházíme v návrhu směrnice o právech spotřebitelů (KOM(2008) 614 v konečném znění; Návrh Směrnice Evropského parlamentu a Rady o právech spotřebitelů)⁶⁵, která však vzhledem k „full harmonization“⁶⁶ nemá pravděpodobně šanci na úspěch. Rovněž judikatura ESD týkající se různých směrnic podává různé výklady pojmu spotřebitel; v případě výkladu pojmu „spotřebitel“ definovaného ve směrnici 93/13/EHS (Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách)¹ ESD trval na tom, že spotřebitelem může být výlučně fyzická osoba (*C-541 a 542/99 Cape and Idealservice MN RE*), zatímco v případě výkladu pojmu „spotřebitel“ obsaženého ve směrnici 85/577/EHS (Směrnice Rady 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory) může být spotřebitelem také právnická osoba, resp. podnikatel, který činí „neběžný právní úkon“ (*C-361/89 P. Di Pinto*). Maďarský Nejvyšší soud (*Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróság (Maďarsko) Legf. Bír. Kfv. III. 37.675/2003. sz.*) chápe v kontextu prodeje zboží v obchodě (Směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/44/ES ze dne 25. května 1999 o některých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží) spotřebitelem v zásadě „jakéhokoli konečného spotřebitele“, tj. jak

⁶⁵ Cílem návrhu je revize směrnice 85/577/EHS o smlouvách uzavřených mimo obchodní prostory, směrnice 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, směrnice 97/7/ES o smlouvách uzavřených na dálku a směrnice 1999/44/ES o prodeji spotřebního zboží a zárukách.

⁶⁶ Povinná či plná harmonizace spočívající nikoli v minimálním standardu tak, jak bylo dosud běžné, tj. dovolovalo jednotlivým členským státům, aby poskytovali spotřebiteli vyšší ochranu, ale harmonizace musí být učiněna přesně v tom rozsahu, jak je definován ve směrnici. Pro některé členské státy (např. Francie či Velká Británie) zcela nepřijatelné.

právníckou, tak i fyzickou osobu, včetně podnikatele; tj. z výše uvedeného vyplývá, že pouze v případě směrnice 93/13/EHS (nepřiměřené podmínky) musí být pojem „spotřebitel“ vykládán jako fyzická osoba; pro ostatní směrnice toto chápání neplatí.

Lze souhlasit s názorem, že pojem „spotřebitel“ by měl být jednotný, a to jak v českém právním řádu, tak i v právu ES, tedy ve směrnicích; na druhou stranu směrnice, které regulují partikurální právní vztahy musí postihovat specifika těchto právních vztahů včetně subjektů právních vztahů, tj. je třeba připustit existenci dílčích speciálních definic.

V rámci jednotnosti pojmů a jasnosti právní úpravy (protože právní úprava má užívat termíny, které jsou jasné, srozumitelné, jazykově správné, odborně správné, jednoznačné, ustálené a zřetelné⁶⁷) by měl být generální pojem „spotřebitel“ fyzickou osobou; z toho však nevyplývá, že není možné v dílčích partikurálních právních vztazích připustit, že spotřebitelem bude právnícká osoba (např. prodej zboží v obchodě); příp. výslovně poskytnout stejnou či obdobnou ochranu jiným subjektům soukromoprávních vztahů, kteří si ji vzhledem ke svému slabšímu postavení zaslouží (např. neziskový sektor). Francouzské právo tak pracuje s pojmem „neprofesionál“ a zajišťuje mu stejnou ochranu jako spotřebiteli⁶⁸. Rozhodnutí je politické, nikoli právní; tj. je možné chápat a definovat spotřebitele výlučně jako fyzickou osobu a přitom poskytnout dostatečnou ochranu jiným slabším subjektům soukromoprávních vztahů a takto zajišťovaná ochrana nebude v rozporu s judikaturou ESD, ani s právem ES.

Současný OZ rozumí spotřebitelem jak fyzickou, tak i právníckou osobu, která činí právní úkon v rámci podnikatelské činnosti; zajišťuje tak v terminologii výše uvedené ochranu jak „spotřebiteli“ (fyzické osobě), tak i „neprofesionálu“ (právnícké osobě).

NOZ staví svou definici na „člověku“, tj. spotřebitel je člověk; NOZ sice v § 18 zavádí pojem osob (fyzických a právníckých), terminologii však v následujících ustanoveních nechtí (§ 19 a násl.) a používá pojem „člověk“. Dále však pojem „fyzické osoby“ užívá (např. § 147 a násl., § 886 a násl.),

⁶⁷ Blíže viz Holländer, P. *Filosofie práva*. 1. vydání. Aleš Čeněk: Plzeň, 2006, s. 214–219.

⁶⁸ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu (Francie): Syndicat départemental de contrôle laitier de la Mayenne (Cour de Cassation (Francie) 15. Mar. 2005 N° de pourvoi: 02-13285 Syndicat départemental de contrôle laitier de la Mayere.

takže v NOZ (znění k 31. 12. 2008) nacházíme 142x pojem „člověk“ a 12x pojem „fyzická osoba“.

Spotřebitele vymezuje NOZ jako člověka, tedy fyzickou osobu⁶⁹. NOZ tak poskytuje ochranu pouze fyzickým osobám, právnické osoby typu „Zahrádkáři Horní Kotěhůlky, občanské sdružení“, „Dům pokojného stáří Benešov, o. p. s.“ apod. nebudou nadále chráněni jako spotřebitelé; opět zdůrazňují, že jde výlučně o politické rozhodnutí, nikoli právní a argumentace typu: „musíme to udělat v souladu s právem ES“, je lichá.

Vlastní obsahové vymezení pojmu „spotřebitele“ opouští nesmyslné „plnění smlouvy“ (srov. § 52 odst. 3 OZ) a pravděpodobně se snaží postihnout nejen vlastní sjednávání smlouvy, ale i předmluvní jednání (spotřebiteli zpravidla svědčí značná informační práva a toto jednání není možné charakterizovat jako právní úkon), příp. i plnění závazku (což není rovněž jednání obligacní, ale soluční). Pokud bychom však chápali pojem „jednání“ výlučně ve smyslu právního jednání (Hlava V., Díl 1., Oddíl 1.; § 476 a násl. NOZ), tj. právního úkonu v OZ, postihuje obsahová definice pouze vlastní uzavírání smlouvy, zatímco spotřebitel by měl být spotřebitelem v okamžiku předmluvního jednání, sjednávání smlouvy, kdy smlouva byla sjednána a založila závazek, a dále pak v průběhu jeho plnění či neplnění atd.; výkladem je však možné výše uvedenou nejasnost odstranit.

SMLOUVY UZAVÍRANÉ SE SPOTŘEBITELEM

Navrhovatel opouští poněkud nepřesný termín „spotřebitelské smlouvy“, aby je nahradil pojmem „smlouvy uzavírané se spotřebitelem“, neboť rozhodujícím aspektem pro „spotřebitelskou smlouvu“ jsou subjekty právního vztahu. NOZ rovněž systematicky správně zařazuje obecnou ochranu spotřebitele do části závazkového práva.

Kategoricky je třeba odmítnout zařazení institutu timeshare do obecné ochrany spotřebitele, neboť v kontextu závazkového práva může jít buď

⁶⁹ „Spotřebitelem je každý člověk, který uzavírá smlouvu s podnikatelem nebo s ním jedná mimo rámec své podnikatelské činnosti nebo mimo rámec samostatného výkonu svého povolání.“ § 387 NOZ.

o nájem (§ 663 a násl. OZ; § 2001 a násl. NOZ) nebo o ubytování (§ 754 a násl. OZ; § 2122 a násl. NOZ), a to v závislosti na charakteru poskytovaných služeb a předmětu, což by se mělo promítnout do systematického zařazení, tj. timeshare by měl být systematicky zařazen do části čtvrté, hlavy II., dílu 2., kde by bylo vhodné vytvořit samostatný pododíl.

Timeshare bývá nazýván lidově jako „vlastnictví dovolené“⁷⁰. Ačkoli se užívá pojem vlastnictví, zpravidla jde o nájem či ubytování; ve Velké Británii se k timeshare využívá institut trustu, který funguje přibližně takto: developer vlastní rekreační objekt, ten převede na trust společnost, která svým členům prodá právo určitou část (apartmán) po určitou dobu v roce užívat, spotřebitel je vlastníkem majetkového podílu ve společnosti, kterému odpovídá právo užívání⁷¹; v podmínkách našeho právního řádu by se dal tento způsob přirovnat k družstevnímu bydlení, člen není vlastníkem bytu (rekreačního apartmá), ale pouze členem trust (družstva) a z titulu tohoto členství, které může dále zcizovat (členský podíl), mu svědčí právo na užívání (nájem) rekreačního apartmá v určený čas. Právo užívání se může dále např. směňovat v rámci mezinárodních výměn (Resort Condominiums International či Interval International).

V rámci naší vnitrostátní úpravy by bylo možné směrnicí o timeshare implementovat také do ustanovení v obchodním zákoníku regulující družstva. V žádném případě nejde o vlastnictví v pravém slova smyslu (§ 123 OZ).

Diskutabilní otázku timeshare a jeho povahy zdá se odstraňuje nová směrnice (Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/122/ES ze dne 14. ledna 2009, o ochraně spotřebitele ve vztahu k některým aspektům smluv o dočasném užívání ubytovacího zařízení (timeshare), o dlouhodobých rekreačních produktech, o dalším prodeji a o výměně), která poskytuje základní definice, které věcněprávní povahu pravděpodobně zcela vylučují⁷²; současný text NOZ novou směrnicí nezná a implementace je navrže-

⁷⁰ <http://www.horizont-travel.cz/timeshare>

⁷¹ Blíže např. http://www.ote-info.com/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1; The Organisation for Timeshare in Europe.

⁷² „Smlouvou o dočasném užívání ubytovacího zařízení“ (se rozumí) smlouva uzavřená na období delší než jeden rok, na základě které spotřebitel za úplatu získává právo užívat jedno nebo více ubytovacích zařízení s noclehem na více než jeden časový úsek;

na v kontextu původní směrnice (Směrnice Evropského parlamentu a Rady 94/47/ES ze dne 26. října 1994 o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k dočasnému užívání nemovitostí), která je však již zrušena.

Pokud bychom věcněprávní povahu timeshare připustili např. z titulu spoluvlastnictví či vlastnictví bytu (rekreačního apartmá), musela by se provést příslušná novelizace zákona o vlastnictví bytů (zákon č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů ve znění pozdějších předpisů) a rovněž systematické zařazení timeshare do obecné části závazkového práva by bylo nesprávné; v tomto případě by bylo nutné timeshare zařadit pravděpodobně do obecné části NOZ jakožto „hybrid“ závazkového a věcného práva; dle názoru autorky je timeshare klasický nájem, byt' by mohl být modifikován „družstevním nájmem rekreačního apartmá“.

V ust. § 1635 odst. 2 NOZ⁷³ v zásadě opisuje navrhovatel implementaci obsaženou v OZ, ačkoli vlastní text směrnice užívá pojem „výklad pro spotřebitele nejpříznivější“ a česká judikatura již na tuto nesrovnalost reagovala (*Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 8. 2008 sp. zn. 28 Cdo 864/2008*), NOZ však nikoli.

Zásadní zásah do současného standardu ochrany spotřebitele v ČR lze nalézt v ust. § 1637 NOZ⁷⁴, neboť zatímco současné OZ umožňuje přezkoumávat nepřiměřenost či nemravnost spotřebitelských smluv bez ohledu na to, zdali byly tyto smlouvy sjednány adhezním (formulářovým) způsobem či nikoli, NOZ rozšířenou implementaci opouští a zavádí minimální standard obsažený ve směrnici, tj. přezkumu nepřiměřenosti podléhají pouze ty smlouvy, které byly sjednány jako adhezní. Pokud se současný nadstandard opouští, nemůže být důvodem rozpor s právem ES, naše im-

„smlouvou o dlouhodobém rekreačním produktu“ (se rozumí) smlouva uzavřená na období delší než jeden rok, na základě které spotřebitel za úplaty získává především právo na slevu nebo jiné výhody spojené s ubytováním, a to společně s dopravou či jinými službami nebo bez nich.

⁷³ „Lze-li obsah smlouvy vyložit různým způsobem, použije se výklad pro spotřebitele příznivější.“

⁷⁴ „Zakazují se ujednání, která zakládají v rozporu s požadavkem přiměřenosti významnou nerovnováhu práv nebo povinností stran v neprospěch spotřebitele. To neplatí pro ujednání o předmětu plnění nebo ceně ani pro ujednání, kterých nebylo dosaženo adhezním způsobem.“

plementace není v rozporu, je pouze širší, což minimální standard umožňuje; důvodem bude pravděpodobně tlak podnikatelské lobby. Otevřenou otázkou zůstává, kdo ponese důkazní břemeno prokázání, že smlouva byla, resp. nebyla sjednána adhezním způsobem, neboť v procesním právu platí, že kdo tvrdí, ten prokazuje; v rámci ochrany spotřebitele a jasnosti právní úpravy by nebylo od věci ustanovení drobně modifikovat, aby bylo zřejmé, že nesjednání adhezním způsobem prokazuje podnikatel, resp. pokud podnikatel neprokáže, že smlouva byla sjednána individuálně, má se za to, že byla sjednána adhezním způsobem.

Ustanovení § 1648 NOZ⁷⁵ implementuje obecný zákaz reálné oferty (setrvačného prodeje), resp. neobjednaného plnění a v ust. § 1660 NOZ⁷⁶ nacházíme další podobu zákazu reálné oferty. Reálná oferta má být jakožto nekalá obchodní praktika (výslovně označena za agresivní obchodní praktiku) zakázána⁷⁷. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES ze dne 20. května 1997 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku ve svém znění před⁷⁸ i po novelách⁷⁹ v čl. 9 obsahuje opět výslovný zákaz setrvačného prodeje (obdobně čl. 9 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES ze dne 23. září 2002 o uvádění finančních služeb pro

⁷⁵ „Dodal-li podnikatel spotřebiteli něco bez objednávky a ujal-li se spotřebitel držby, hledí se na spotřebitele jako na oprávněného držitele. Spotřebitel nemusí na své náklady podnikateli nic vracet ani ho o tom vyzrozumět.“

⁷⁶ „Plnil-li podnikatel spotřebiteli finanční službu bez výslovné objednávky, nevzniká spotřebiteli povinnost za plnění zaplatit ani mu z toho nevznikají žádné jiné povinnosti.“

⁷⁷ Viz Příloha I. Bod 29 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/29/ES ze dne 11. května 2005 o nekalých obchodních praktikách vůči spotřebitelům na vnitřním trhu a o změně směrnice Rady 84/450/EHS, směrnic Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES, 98/27/ES a 2002/65/ES a nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004.

⁷⁸ „Členské státy přijmou nezbytná opatření pro:

- zákaz dodávky zboží nebo služeb spotřebiteli, aniž byly spotřebitelem předem objednány, zahrnují-li takové dodávky požadavek zaplatit cenu,
- zproštění spotřebitele povinností zaplatit cenu v případech nevyžádané dodávky, přičemž neexistence akceptace neznamená souhlas.“ (znění směrnice po novelách směrnicemi 2002/65/ES, 2005/29/ES, 2007/64/ES).

⁷⁹ „S ohledem na zákaz setrvačného prodeje, stanovený ve směrnici Evropského parlamentu a Rady 2005/29/ES ze dne 11. května 2005 o nekalých obchodních praktikách vůči spotřebitelům na vnitřním trhu, přijmou členské státy nezbytná opatření ke zproštění spotřebitele povinností zaplatit cenu v případě nevyžádaného dodání, přičemž neexistenci odpovědi nelze vykládat jako souhlas.“

spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES, ve znění pozdějších předpisů).

Navrhovatel nabízí dva způsoby provedení; druhé v ust. § 1660 NOZ lze považovat za správnější, neboť (ačkoli reálná oferta není výslovně zakázána), nevzniká spotřebiteli povinnost za plnění zaplatit a nevznikají mu žádné jiné povinnosti (např. z titulu bezdůvodného obohacení).

Z věty druhé § 1648 NOZ vyplývá pouze skutečnost, že spotřebitel nemusí dodavateli (podnikateli) neobjednané plnění vrátit, neplyne však z toho, že nemusí zaplatit cenu, v případě, že akceptuje reálnou ofertu. Ustanovení tak v zásadě zachovává stávající stav, který *stricto sensu* reálnou ofertu dovozuje⁸⁰ a pokud ji spotřebitel akceptuje, vzniká smlouva a na základě ní povinnost zaplatit sjednanou cenu. Někteří autoři mají za to, že je třeba respektovat autonomii vůle spotřebitele, který chce smlouvu uzavřít⁸¹; s tímto názorem se nelze ztotožnit, neboť dle směrnic má být setrvačný prodej zakázán, a pokud dodavatel (podnikatel) zákaz poruší, jako sankce nastupuje ztráta práva na zaplacení ceny, bez ohledu na to, zdali spotřebitel ofertu akceptoval či nikoli; tj. aby bylo ustanovení skutečně konformně implementováno, muselo by obsahovat obdobnou dikci jako ust. § 1660 NOZ („spotřebiteli nevzniká povinnost za plnění zaplatit ani mu z toho nevznikají žádné jiné povinnosti.“).

PRODEJ ZBOŽÍ V OBCHODĚ

Stejně jako v OZ nacházíme implementaci směrnice 1999/44/ES ve zvláštních ustanoveních kupní smlouvy. Podstatnou změnou celé právní úpravy je zrušení zákonné záruky. Zatímco OZ zakotvuje zákonnou záruku se záruční dobou 24 měsíců, tj. prodávající ze zákona garantuje, že předmět koupě si po dobu 24 měsíců ponechá vlastnosti sjednané, a že bude způsobilý pro užití k danému účelu, v případě výskytu vady spotřebitel prokazuje

⁸⁰ Srov. Havel, B. Poznámky k ustanovení § 53 odstavec 8 občanského zákoníku (induktivní náhled). Právník, 2004, č. 1, s. 70.

⁸¹ Srov. Hulmák, M., In Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. et al. Občanský zákoník. Komentář, 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 353, odst. 3.

pouze skutečnost, že předmět koupě má vady a okamžik vzniku vady v záruční době, ve které také musí uplatnit své právo z vad u prodávajícího. NOZ zákonnou záruku nezná; v ust. § 1723 nacházíme pouze obecnou smluvní záruku za jakost a specifickou smluvní záruku u koupě upravuje ust. § 1915 NOZ. Zákonná záruka tedy již nebude v nové právní úpravě spotřebitele chránit.

V souladu se směrnicí tak NOZ obsahuje minimální standard ochrany spotřebitele spočívající v tzv. shodě s kupní smlouvou. Prvně je třeba odmltnout terminologii „shody s kupní smlouvou“; užití této terminologie značí, že navrhovatel zaměňuje titul a závazek, tj. považuje závazek a smlouvu za totéž, což česká, německá či rakouská civilistická právní tradice striktně odlišuje; nerozlišování smlouvy a závazku je typické pro právo ES, které však musí co nejobecněji regulovat a spojovat dvě zcela odlišné právní kultury kontinentálního a anglosaského právního systému.

Podstata „shody s kupní smlouvou“ spočívá v zakotvení domněnky nevratitelné (§ 1969 odst. 2 NOZ⁸²), že v případě, že v době 6 měsíců od převzetí věci, se objeví vada, nedošlo ke splnění závazku, resp. závazek nebyl splněn řádně, a proto spotřebiteli svédčí práva z odpovědnosti za vady. Jde velmi volně řečeno o „kvasi záruku“ s tím, že spotřebitel prokáže pouze, že předmět koupě je vadný a uplatní tuto vadu u prodávajícího v době 6 měsíců od převzetí předmětu koupě.

Zdánlivě se může jevit, že NOZ obsahuje záruční dobu 24 měsíců v ust. § 1965 odst. 1⁸³, ale není tomu tak. Doba pro uplatnění odpovědnosti za vady se vztahuje pouze k vadám, které existují v okamžiku předání a převzetí předmětu plnění, jak je výslovně stanoveno v ust. § 1961⁸⁴, tj. věc musí být vadná od počátku, což musí spotřebitel prokázat a uplatnit právo z odpo-

⁸² „Má se za to, že tu rozpor s kupní smlouvou byl již při převzetí věci, projeví-li se v průběhu šesti měsíců od převzetí.“

⁸³ „(1) Kupující je oprávněn uplatnit právo z vady, která se projeví u

- a) potraviny v době osmi dnů,
- b) krmiva v době tří týdnů,
- c) zvířete v době šesti týdnů,
- d) u spotřebního zboží v době dvaceti čtyř měsíců

od převzetí.“

⁸⁴ „(1) Prodávající odpovídá kupujícímu, že věc je při převzetí ve shodě s kupní smlouvou, zejména že věc nemá vady.“

vědnosti za vady může ve lhůtě 24 měsíců od převzetí předmětu plnění. Současná záruka v OZ se vztahuje na vady vyskytnuvší se v celé době 24 měsíců od převzetí předmětu koupě kupujícím. NOZ tak podstatně snižuje dosud platný standard ochrany spotřebitele v ČR. Za zákonnou záruku lze považovat pouze ust. § 1965 odst. 2⁸⁵ a vztahuje se pouze na předmět plnění, který má na svém obalu vyznačen údaj o použitelnosti.

Implementace směrnice 1999/44/ES provedená v OZ není bezproblémová; zákonná záruka však v této směrnici není řešena, takže skutečnost, že naše vnitrostátní právo zná zákonnou záruku, nemůže být shledána v rozporu s právem ES. Bezsporu je korektní připomenout, že 24 měsíční záruka se dostala do prodeje zboží v obchodě tak trochu jako Pilát do Kréda, tj. nepochopením rozlišování vad existujících při předání a převzetí předmětu plnění (tj. nesplnění závazku řádně) a vad vyskytnuvších se v záruční době. Nicméně v ČR byl vytvořen jistý standard ochrany spotřebitele, na který si zvykli jak spotřebitelé, tak i podnikatelé. Legitimní otázkou tedy je proč zařítý standard razantně snižovat a komu taková změna prospěje. Pro spotřebitele je snížení standardu ochrany špatnou zprávou, a pokud si autorka dělala malý soukromý sociologický průzkum mezi svými přáteli, známými a příbuznými, (který však samozřejmě nemá žádnou exaktní výpovědní hodnotu) byli touto informací upřímně pobouřeni. Zákonná změna primárně nahrává výrobcům, kteří chtějí především rychle zbohatnout a na kvalitě výrobku jim příliš nezáleží; v současné době existují výrobci, kteří nabízejí záruku delší (např. 3 či 5-ti letou, bez příplatku a v rozsahu odstranění vad dle OZ), jsou i takoví, kteří nabízejí záruku tzv. doživotní (ačkoli někdy se jedná ve své podstatě o zaručení oprav do budoucnosti s tím, že si je spotřebitel zaplatí), resp. doživotnostní.

Dalším nezanedbatelným aspektem zrušení 24 měsíční záruční doby je otázka ochrany životního prostředí, neboť podpora výrobků nepřilíš dobré kvality může mít za následek nárůst objemu odpadu tvořeného nefunkčním spotřebním zbožím, se kterým bude muset být nějak naloženo, tj. takové opatření jde proti duchu trvale udržitelného rozvoje či jen obecné ochrany životního prostředí.

⁸⁵ „(2) Je-li na prodávané věci, na jejím obalu nebo v návodu k ní připojeném vyznačena doba, po kterou lze věc použít, použijí se ustanovení o záruce za jakost.“

ZÁVĚREM

Jak již bylo napsáno výše, je potěšující informací, že autoři NOZ vzali ochranu spotřebitele v potaz a zahrnuli ji do NOZ, neboť ochrana spotřebitele je běžnou a podstatnou součástí soukromého práva v celém moderním demokratickém světě. Způsob implementace směrnic prosazujících ochranu spotřebitele však vzbuzuje oprávněné obavy o systematiku NOZ (zejména zařazení timeshare) nebo o soulad našeho právního řádu s právem ES, pokud provedení implementace můžeme charakterizovat jakožto částečné, resp. nesplňující cíle stanovené ve směrnicích (srov. zákaz setrvačného prodeje). Krajně nevhodným je doslovné přebírání institutů práva ES bez ohledu na celkovou koncepci závazkového práva v NOZ a v celé teorii závazků v české, rakouské a německé právní kultuře (viz část týkající se „shody s kupní smlouvou“). Nelze považovat za dobrou zprávu ani skutečnost, že NOZ nezohledňuje současnou judikaturu obecných soudů týkající se ochrany spotřebitele reagující na nepříliš zdařilou implementaci směrnic v OZ (viz „výklad pro spotřebitele nejpříznivější“).

Značné snížení standardu ochrany spotřebitele v ČR zejména pak zrušení 24 měsíční zákonné záruky v případě prodeje zboží v obchodě, neposkytnutí dostatečné ochrany jiným slabším stranám soukromoprávních vztahů a zúžení možnosti přezkumu nepřiměřenosti podmínek spotřebitelských smluv vzbuzuje oprávněné obavy o osud ochrany spotřebitele v ČR.

Na webových stránkách NOZ nacházíme proklamaci, že je cílem vytvořit zákoník, jehož mottem by mohl být Sedláčkův citát „Ustanovení občanského zákoníku provázejí člověka po celý život.“ Kéž by skutečně nový občanský zákoník byl zákoníkem pro občany, napsán jazykem, kterému rozumí současná generace v produktivním věku, kéž by byl moderním kódexem snažícím se reagovat na virtuální realitu a masovou komunikaci elektronickými prostředky, chránící a prosazující zájmy člověka v nepřehledné spleti globalizace celého světa.

Člověk v západní civilizaci žije ve světě nekonečného počtu šancí (nebo alespoň většího množství, než je schopen reálně využít) a tento pocit vyvolává závrať svobody stát se kýmkoli. Jedinec vyjadřuje sebe sama prostřed-

nictvím svého vlastnictví⁸⁶. Spotřebitel je postaven před volbu priorit...⁸⁷ „Čím větší je svoboda na obrazovce a čím svůdnější pokušení kyne z výloh nákupních středisek, tím hlubší je pocit ochuzení reality a tím drtivější se stává touha ochutnat, byť jen na prchavý moment, blaho výběru.“⁸⁸

II.4 SPOTŘEBITELSKÝ ÚVĚR

Členství České republiky v EU (jakož i příprava vstupu) s sebou přineslo též závazek přizpůsobit vnitrostátní právní řád právnímu řádu EU. Příslušnost k EU tak implikuje i rozsáhlou harmonizaci vlastního práva právu evropskému na základě vzájemného sblížení práva jednotlivých členských států EU.

V oblasti občanského práva přijatý závazek obsahoval implementaci předpisů ES, zejména pak různých směrnic (direktiv) Rady ES vydaných v oblasti soukromého práva, zejména ve sféře ochrany spotřebitele, která modifikuje typické obligační vztahy. V průběhu doby došlo k významné implementaci některých směrnic, zejména novelou občanského zákoníku č. 367/2000 Sb., jež zavedla do zákoníku nový institut „spotřebitelské smlouvy“ (§ 52 až 57 občanského zákoníku). Jejich úprava v počátcích vycházela v podstatě ze tří směrnic ES, a to směrnice Rady č. 85/577/EHS o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory, směrnice Rady č. 93/13/EHS o nepřiměřených (zneužívajících – nekalých) podmínkách ve spotřebitelských smlouvách a směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 97/7/ES o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku, později došlo k opakovaným novelizacím. V oblasti deliktního práva došlo k provedení významné směrnice Rady ES č. 85/374/EHS zákonem č. 59/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku, ve znění zákona č. 209/2000 Sb.

⁸⁶ Ferguson, H. *The Lure of Dreams: Sigmund Freud and the Construction of Modernity*, London, Routledge, 1996, s. 205. In: Bauman, Z. *Tekutá modernita*, 1. vydání. Praha: Mladá fronta, 2002.

⁸⁷ Bauman, op. cit., s. 96–146.

⁸⁸ *Ibid.*, s. 141.

Ze stejných důvodů byla do českého právního řádu implementována směrnice č. 87/102/EHS o sblížení zákonů a dalších právních předpisů členských států týkajících se spotřebitelského úvěru. Stalo se tak zákonem č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru a o změně zákona č. 64/1986 Sb., který nabyl účinnosti 1. 1. 2002. Je známo, že uvedená směrnice upravovala specifické podmínky smluv, ve kterých je sjednáván spotřebitelský úvěr, jestliže smluvními stranami jsou na jedné straně fyzická osoba, jednající mimo oblast podnikatelské činnosti, a podnikatel na straně druhé. Přijetím právní úpravy v oblasti poskytování spotřebitelského úvěru, včetně exaktních vzorců pro výpočet roční procentní sazby úroku při splácení spotřebitelského úvěru, mělo být vytvořeno jednotné a průhledné právní prostředí v oblasti úvěrování na spotřebitelském trhu. V právních vztazích mezi fyzickou osobou, sjednávající spotřebitelský úvěr mimo rámec podnikatelské činnosti, a podnikatelem, poskytujícím úvěr, se očekávalo, že dojde k výraznému posunu směřujícímu k zesílení ochrany fyzické osoby – spotřebitele. Vzhledem k tomu, že spotřebitelský úvěr může být sjednán v různých typech smluv, upravil zák. č. 321/2001 Sb. zvláštní podmínky, které bylo třeba – vedle podmínek obecně platných – respektovat vždy, pokud byla sjednávána jakákoli smlouva obsahující závazek poskytnutí spotřebitelského úvěru. Předpokládalo se, že pro spotřebitele bude tato úprava představovat výrazný pozitivní posun v oblasti jeho ochrany jako slabší smluvní strany. Spotřebitel totiž musel být v maximální míře informován o podmínkách poskytnutí spotřebitelského úvěru a nákladech na něj a o svých závazcích. Musel být rovněž chráněn proti nepřiměřeným a zneužívajícím podmínkám poskytování úvěru. Pozitivní dopad se očekával rovněž ve sféře podnikání pro poskytovatele úvěru (výrobce, obchodníky, poskytovatele služeb), neboť byla stanovena jednotná pravidla jejich podnikatelských aktivit. Obecně mělo zakotvení pravidel pro poskytování spotřebitelského úvěru znamenat zvýšení právní jistoty pro společnost jako celek.

Po dobu účinnosti zák. č. 321/2001 Sb. nezaznamenala soudní praxe výraznější podněty pro jeho změnu. Pouze je znám dílčí spor o to, zda se zákon vztahuje i na právní vztahy vznikající při finančním leasingu. Rozpor byl soudní praxí vyřešen jednoznačně ve prospěch kladné odpovědi, což vyústilo v závěr, že i na poskytovatele tohoto leasingu se vztahují povin-

nosti obsažené v ustanovení § 3 zák. č. 321/2001 Sb., tj. povinnost uvést u publikované reklamy roční procentní sazbu nákladů nebo příklad jejího výpočtu (srov. rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 30. 11. 2005, č. j. 9 Ca 90/2004-44, a následný rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17. 5. 2007, č. j. 2 As 85/2006-79).

VÝCHODISKA NOVÉ PRÁVNÍ REGULACE

V důsledku přijetí směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení směrnice Rady 87/102/EHS ze dne 23. dubna 2008, která zavazuje v článku 27 odst. 1 členské státy, aby do 11. června 2010 uvedly svoji národní právní úpravu do souladu s touto směrnicí, vznikla aktuální potřeba přípravy nové právní úpravy. Nezajištění této harmonizace v prostředí národních právních řádů by bylo kvalifikováno jako porušení závazku členského státu vůči společenství, se všemi důsledky.

Směrnice má být transponována v režimu plné harmonizace. Při její transpozici do tuzemského právního řádu se u institutů upravených takovou směrnicí nemohou členské státy odchýlit od úpravy, která je obsažena ve směrnici. Avšak vzhledem k tomu, že v mnohých případech bylo nutné respektovat zájmy členských států na udržení stávajícího regulatorního režimu nebo nebylo možné prosadit jednotně akceptovatelné řešení, směrnice na řadě míst dává členským státům výslovně možnost přijmout v rámci určitých mantinelů odchýlnou úpravu v podobě tzv. diskrecí. Vedle toho byly při přípravě transpozičního zákona ve směrnici identifikovány též tzv. faktické diskrece, tedy ustanovení, která pouze obecně vymezují cíl, jehož má být směrnicí dosaženo, přičemž je členským státům ponechán velký prostor pro to, jak požadovaného cíle dosáhnou. Do kategorie faktických diskrecí lze rovněž zahrnout oblasti směrnicí neupravené, které je však možné v souvislosti s transpozicí směrnice vnitrostátně upravit.

V rámci přípravy implementace uvedené směrnice byly v České republice zvažovány tři základní varianty možné transpozice, a to:

1. nulová varianta (tedy netransponování směrnice a ponechání stávající národní právní úpravy beze změny) – v tomto případě nepřipadá v úvahu, neboť jde o implementaci práva EU s tím, že náš právní řád nemá odpovídající právní úpravu,
2. transponování směrnice novelou zákona č. 321/2001 Sb.
3. transponování směrnice novým zákonem, který by nahradil stávající právní úpravu.

Vzhledem ke značné rozsáhlosti připravovaných změn byla zvolena třetí varianta.

Cíl přijetí nové právní úpravy spočívá v harmonizaci smluv o spotřebitelských úvěrech, omezení úvěrových rizik a v důsledku toho posílení důvěry spotřebitelů v úvěrový trh. Naplnění těchto cílů je předpokladem rozvoje trhu spotřebitelských úvěrů, a to jak na národní úrovni, tak přeshraničně. Hodnocení účinnosti stávající právní úpravy v rámci společenství totiž odhalilo významné rozdíly mezi právními předpisy jednotlivých členských států v oblasti úvěrů poskytovaných fyzickým osobám.

Tato skutečnost *de facto* a *de iure* vede v některých případech k narušení hospodářské soutěže mezi věřiteli ve společenství a vytváří překážky na vnitřním trhu tam, kde členské státy přijaly různá kogentní ustanovení přísnější než ustanovení podle směrnice Rady 87/102/EHS o sblížování právních a správních předpisů členských států týkajících se spotřebitelského úvěru. Tím byla omezována schopnost spotřebitele přímo využívat nabízené přeshraniční úvěry. To v konečném důsledku vede k omezování poptávky po zboží a službách.

Rovněž je nezbytné, aby nová právní úprava reagovala na značný vývoj úvěrových produktů nabízených spotřebitelům. Na trhu se objevují nové úvěrové nástroje a jejich využití se dále rozvíjí. Stávající předpisy je proto nutné změnit a případně rozšířit jejich působnost.

Je důležité, aby trh nabízel dostatečný stupeň ochrany spotřebitele a zajistil tak důvěru spotřebitelů. Nabídka spotřebitelských úvěrů musí probíhat za optimálních podmínek jak pro ty, kdo úvěr nabízejí, tak pro ty, kdo o něj žádají. Mají-li se spotřebitelé kvalifikovaně rozhodovat, je nezbytné, aby měli před uzavřením úvěrové smlouvy adekvátní informace o podmínkách a nákladech úvěru a o svých povinnostech. Celkové náklady úvěru pro spo-

třebitele proto musí zahrnovat veškeré náklady, včetně úroku, provizí, daní, poplatků pro zprostředkovatele úvěru a veškerých poplatků, které spotřebitel platí v souvislosti s úvěrovou smlouvou.

Aby byla nová regulace v praxi dostatečně účinná, musí ji doprovázet vhodná opatření pro podporu odpovědných praktik ve všech fázích úvěrového vztahu. Tato opatření zahrnují například informování a vzdělávání spotřebitelů, včetně upozornění na rizika spojená s prodlením při splátkách a s nadměrným zadlužením. Především na rozšiřujícím se úvěrovém trhu je důležité, aby se věřitelé nepouštěli do nezodpovědného půjčování ani neposkytovali úvěry bez předchozího posouzení úvěruschopnosti.

ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA PŘIPRAVOVANÉHO ZÁKONA

Návrh zákona o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů připravilo Ministerstvo průmyslu a obchodu jako gestor a Ministerstvo financí jako spolugestor v souladu s Plánem legislativních prací vlády.

Cílem předkládaného návrhu zákona je vytvoření právního rámce pro racionálnější a efektivnější fungování trhu spotřebitelských úvěrů v rámci harmonizovaného vnitřního trhu Společenství. Jde o důležitou oblast právní úpravy, jejíž význam úměrně roste tomu, jak se vyvíjejí různé nové formy spotřebitelských úvěrů a jak roste zadluženost domácností.

Těžiště nové právní úpravy spočívá zejména ve výčtu informací, které má spotřebitel obdržet v rámci reklamy na nabízený spotřebitelský úvěr, před rozhodnutím o uzavření smlouvy a ve vymezení náležitostí samotné smlouvy o spotřebitelském úvěru. Jde tedy o údaje, které je věřitel, případně zprostředkovatel, povinen poskytnout, aby se spotřebitel mohl rozhodovat o uzavření smlouvy na základě dostatečné znalosti věci. Spotřebiteli se tak umožňuje posoudit, zda navrhovaná úvěrová smlouva odpovídá jeho potřebám a rovněž jeho finanční situaci. Novinkou oproti již stávající právní úpravě je povinnost věřitele posoudit úvěruschopnost spotřebitele, čímž v podstatě dochází k právnímu zakotvení přirozeného zájmu věřitelů správně odhadnout schopnost spotřebitele splácet. Zároveň tento postup

může přispět k omezení zadlužení těch domácností, které by se mohly ocitnout v sociální nouzi.

Informační povinnost ze strany věřitele, resp. obecně dodavatele, je v rámci ochrany spotřebitele považována za nejjednodušší a nejúčinnější ochranu spotřebitele před neseřízným či neslušným chováním věřitele (dodavatele). Na druhou stranu je však třeba zvažovat, zdali rozbuzení poskytovaných informací nevede spotřebitele k tomu, že se s nimi právě vzhledem k jejich rozsáhlosti zpravidla příliš neseznamuje, pouze formálně odsouhlasí (podpisem, odkliknutím na webovém rozhraní apod.), že se s povinnými informacemi seznámil, ačkoli tak v zásadě neučinil. Směrnice i navrhovaná právní úprava požaduje po věřiteli poskytování poměrně rozsáhlých informací a je otázkou, zdali vyhovuje „principu rozumné dostatečnosti“ či zdali je projevem rozbujelosti poskytovaných spotřebitelských informací. Poskytované informace by totiž měly být jasné, stručné a pochopitelné (a stejně tak i vlastní smlouva); lidský život je příliš krátký na to, abychom jej prožili při seznamování se se složitými, rozsáhlými, drobně psanými podmínkami spotřebitelských smluv. V rámci poskytování předšmluvních informací je rovněž nutné rozlišovat, zdali poskytované informace jsou nebo nejsou součástí oferty a důsledky takového rozlišování (viz ustanovení obč. zákoníku o obecné kontraktaci smluv).

Smlouva o spotřebitelském úvěru musí být dle navrhovaného zákona uzavřena v písemné formě, návrh pak dále uvádí, že spotřebitel musí obdržet jedno vyhotovení smlouvy na papíře nebo na jiném trvanlivém médiu (např. CD či DVD nosiči). Návrh zákona reaguje na znění nové směrnice, která takovou možnost výslovně zavádí. Evropský zákonodárce i český navrhovatel však vůbec neřeší otázku, kdo volí, jakým způsobem bude smlouva poskytnuta, tj. zdali volbu má spotřebitel či dodavatel. Z díkce ustanovení by měla být dle našeho názoru volba způsobu splnění této povinnosti jednoznačně na spotřebiteli, resp. na rozumnosti či vyváženosti vztahu, tj. dochází-li např. k sjednání spotřebitelského úvěru elektronickou komunikací, lze rozumně očekávat, že spotřebitel bude schopen trvanlivé médium otevřít a s obsahem smlouvy se seznámit. Pokud však bude užít jiný prostředek dálkové komunikace, např. telefon, splnění této povinnosti na trvanlivém nosiči nezaručuje, že spotřebitel bude mít reálnou možnost se s obsahem sjednané smlouvy seznámit, protože není jisté, zdali je vlastní-

kem počítače, je počítačově gramotný atd. Ustanovení by tak mělo dávat jasnou dikci, že volbu média, na němž je písemné vyhotovení smlouvy uchováváno (zdali papír nebo trvanlivé médium), je na straně spotřebitele, příp. je-li to přiměřené vzhledem k jiným relevantním skutečnostem, např. ke způsobu sjednávání smlouvy o poskytnutí spotřebitelského úvěru.

Dále zákon podrobněji upravuje podmínky předčasného splacení úvěru, kdy věřiteli je poskytováno právo na odškodnění případných spravedlivých a objektivně odůvodněných nákladů spojených s předčasným splacením úvěru.

Další zásadně novou úpravou je poskytnutí práva spotřebiteli na odstoupení od úvěrové smlouvy do 14 kalendářních dnů od jejího uzavření. Tento krok nemusí být spotřebitelem nijak zdůvodňován a věřitel nesmí vůči němu v tomto případě uplatnit jakoukoli sankci .

Součástí návrhu zákona jsou i změny některých právních předpisů, které jsou nezbytné pro úplnou a účinnou transpozici směrnice a k vytvoření podmínek pro uplatňování nového zákona v praxi.

ZÁVĚREM

Nová směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení směrnice Rady 87/102/EHS ze dne 23. dubna 2008 se snaží zejména reagovat na konkrétní zkušenosti s aplikací směrnice Rady 87/102/EHS v členských státech ES. Základní snahou je, aby spotřebitel obdržel dostatečné informace, které mu umožní kvalifikovaně se rozhodnout, zdali smlouvu o spotřebitelském úvěru uzavře či nikoli.

Rovněž právní řád ČR musí reagovat na změny v právu ES a harmonizovat české právo de lege lata. Novým jevem v případě implementace práva ES do vnitrostátních právních řádů jednotlivých členských států ES je způsob „full harmonization“ mnohdy vyvolávající obavy o „individualitu“ právních řádů jednotlivých členských států ES. Práva spotřebitelů však tak budou v kterémkoli členském státě v zásadě stejná, resp. obdobná, což může spotřebitelům umožnit překročit hranice států a realizovat spotřebitelské úvěry napříč všemi členskými státy ES.

Kapitola III.

Evropské projekty práva civilních deliktů a odpovědnost za škodu v českém občanském právu

Michal Vlasák

III.1 EVROPSKÝ STAV

EUROPEIZACE PRÁVA

Integrační vývoj Evropských společenství s příchodem třetího tisíciletí i přes jistá zakolísání akceleroval. Rozvoj a upevnění pozice ES v ekonomické, politické a právní oblasti vynesl do popředí otázku působení ES na členské státy a jejich právní řády. Dynamika integračních snah odhalila natolik významná specifika vyvěrající z jednotlivých členských států, že v různých společenskovedních disciplínách začala krystalizovat specifická oblast poznání označovaná jako studium *europeizace*.⁸⁹

Z pohledu gnoseologického lze pojem europeizace analyzovat ze dvou úhlů pohledu. V prvním případě se hovoří o tzv. základním významu. Europeizace v tomto smyslu představuje široké spektrum procesů politických, právních, ekonomických, sociálních a jiných s cílem vytvořit silnou a jednotnou Evropu přes upevňování určitého politického stylu, kulturních tradic, náboženství, politických a právních principů i identity na evropském

⁸⁹ Srov. ZEMANOVÁ, Š. Europeizace – aktuální problémy a perspektivy. *Mezinárodní vztahy*, 2007, č. 4, s. 30.

kontinentu a jejich šíření do jiných částí světa. V tomto směru je europeizace tvořena procesy konstrukce, rozptylování a institucionalizace formálních a neformálních pravidel, procedur, paradigmat, stylů, způsobů uspořádání různých záležitostí a sdíleného přesvědčení norem, které se nejprve definují a konsolidují v politických procesech na úrovni EU a posléze dochází k jejich vtělení do logiky domácího (státního a substátního) diskurzu a veřejných politik.⁹⁰

Pro právo a právní vědu je významný druhý úhel pohledu označovaný jako systematizovaný koncept. Podle systematizovaného konceptu pracují s pojmem europeizace jednotlivé odborné disciplíny za použití vlastní metodologie a nabízejí tím svůj intradisciplinární přístup. Ze systematizovaného konceptu vychází i následující text.

V právním slova smyslu tak lze proces europeizace práva charakterizovat jako:

- a) fundamentální změny v systémových zdrojích práva v jednotlivých právních řádech ES,
- b) proces sbližování právních řádů členských států ES prostřednictvím metod unifikace, aproximace, harmonizace,
- c) proces změny v metodologických postupech právní vědy.⁹¹

Většinou je právníkou veřejností chápán proces europeizace práva ve smyslu harmonizace či unifikace jednotlivých právních řádů EU. Hovoří-li Evropská komise o europeizaci práva, má nejčastěji na mysli sbližování národních právních úprav.

Europeizace práva je velmi často prezentována jako důležitý předpoklad liberalizace evropské ekonomiky s tím, že různá pojetí pojmů v národních

⁹⁰ RADAELLI, C. M. Europeanization: Solution or problem? *European Integration Online Papers*, vol. 8, 2004 n. 18, p. 4.

⁹¹ ZILLER, J. L'Européisation Du Droit: De L'Élargissement Des Champs Du Droit De L'Union Européenne À Une Transformation Des Droits Des États Membres. *EU Working Paper Law*, No. 19, 2006, abstrakt.

právních řádech mohou způsobit problémy v přeshraničním obchodním styku.⁹²

III.2 REGULATIVNÍ EUROPEIZACE PRÁVA CIVILNÍCH DELIKTŮ

Soukromé právo a v jeho rámci právo civilních deliktů zvláště tvoří integrální součást společenské kultury a národní identity každého členského státu, proto je otázka europeizace v mnohých evropských státech vnímána jako velmi citlivá záležitost, neboť některé významné soukromoprávní kodexy bývají občany těchto států vnímány jako nositelé národní právní identity, osvědčených tradic či historické paměti národa. Tuto okolnost lze vnímat jako určitou brzdu unifikačního vývoje napříč sjednocenou Evropou.

Civilní delikt vs. Tort. Další determinanta, která výrazně ovlivňuje evropské unifikační tendence na poli práva civilních deliktů, spočívá v rozdílném pojetí kontinentálního civilního deliktu a angloamerického „tort law“.

Zásadní diferenci představuje skutečnost, že kontinentální úprava civilních deliktů je založena na souboru sjednocujících definic jednotlivých předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu, na které až následně navazují zvláštní skutkové podstaty. Naproti tomu anglosaské tort law představuje systém speciálních skutkových podstat, které jsou cestou judikatury formovány a rozvíjeny (precedenty) a ze kterých se snaží právnícká literatura vygenerovat obecnější definice.

Při zevrubnější analýze však lze dospět k závěru, že i přes jinou legislativně technickou metodologii a přes odlišná doktrinárně historická východiska směřují oba systémy k dosažení téhož cíle – kompenzaci poškozených subjektů, alokaci rizika a dosažení harmonické rovnováhy zúčastněných společenských zájmů.

⁹² WAGNER, G. The Project of Harmonizing European Tort Law. In Koziol, H. (ed.) *Tort and Insurance Law Yearbook – European Tort Law 2005*. European Centre of Tort and Insurance Law, Wien: Springer, 2006, p. 650–682.

Ke vzniku civilního deliktu a tortu je zapotřebí, aby jednání subjektu bylo *škodlivé* (ne vždy však protiprávní), aby škodlivost jednání způsobovala majetkovou či nemajetkovou *újmu*. Poslední předpoklad spočívá v nazezení faktické a především právní *příčinné souvislosti*.

Lze tedy konstatovat, že základní charakteristické znaky civilního deliktu a tortu jsou komparabilní a zavedení jednotného unifikovaného souboru hmotněprávních norem zasahující oba instituty je teoreticky proveditelné.⁹³

Regulativní a spontánní metody. V závislosti na předmětu právní úpravy, metodologii tvorby a technice přijímání právních pravidel lze rozlišovat *regulativní* (regulatorní) a *spontánní* (neregulativní) metody europeizace práva civilních deliktů v rámci evropského soukromoprávního prostoru.

V případě regulativních metod se jedná o organizovaný a cílevědomý proces unifikace práva civilních deliktů charakterizovaný přijímáním nařízení a směrnic jako forem sekundárního komunitárního práva ES.

Spontánní metody unifikace práva civilních deliktů nemají donucující charakter. Patří mezi ně instrumenty *soft law*, samoregulace, sektorové dohody, koordinace finanční intervence, informační kampaně aj.⁹⁴

Současný stav unifikačního vývoje práva civilních deliktů v ES z pohledu regulativních metod se vyznačuje značnou mírou fragmentárnosti a roztržitosti. V rámci evropského *acquis* neexistuje právní předpis, který by komplexně a koncepčně upravoval otázky práva civilních deliktů.

Právní úprava soukromoprávních deliktů vztahů kromě určité výšece mezinárodního práva soukromého je doposud převážně věcí vnitrostátní legislativy. Právní předpisy ES mají v této oblasti pouze omezenou roli, proto se komunitární úprava odpovědnostních vztahů zaměřila spíše na několik málo specifických oblastí, které přímo ovlivňují společný trh nebo volný pohyb osob a zboží. Velmi často se jedná o právní úpravu navazující na některé harmonizované smluvní vztahy.

⁹³ Ve vztahu ke koliznímu právu shodně VALDHANS, J. Unifikace kolizní problematiky deliktů v rámci komunitárního práva In Hurdík, J., Fiala, J., Selucká, M. *Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 410, 411.

⁹⁴ TOMÁŠEK, M. Lesk a bída „europeizace“ občanského práva. *Právník*, 2004, č. 1, s. 2.

Přímé či nepřímé vazby na právo civilních deliktů vykazují především harmonizované spotřebitelské směrnice, oblast odpovědnosti za vady výrobku a v neposlední řadě dynamicky se rozvíjející systém pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel.

Spotřebitelé. Právní úpravě spotřebitelských vztahů je věnována druhá část této publikace, proto se jí nebudeme na tomto místě blíže věnovat.

Odpovědnost za vady výrobku. Oblast odpovědnosti za vady výrobku je harmonizována především prostřednictvím evropské směrnice č. 85/374/EHS, o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se odpovědnosti za vadné výrobky. Účelem směrnice je spravedlivé rozdělení rizik spojených s moderní technologickou výrobou. Směrnice o odpovědnosti za vady výrobku představuje patrně nejkomplexnější předpis upravující výšeč práva civilních deliktů, který vzešel z legislativní pravomoci orgánů ES.

Směrnice se snaží vytvořit rozumnou rovnováhu mezi dotčenými zájmy, zejména mezi ochranou zdraví spotřebitele, podporou inovací a vědeckého a technického vývoje, zajištěním nenarušené hospodářské soutěže a usnadněním obchodu za pomoci harmonizovaného systému občanskoprávní odpovědnosti.

Právní konstrukce odpovědnosti za vady výrobku vychází z objektivní odpovědnost (bez zavinění) na straně výrobce, resp. dovozce, prodejce. Nejedná se však o absolutní odpovědnost, směrnice povoluje za určitých přesně definovaných podmínek liberaci.

Dojde-li v důsledku vady výrobku ke škodě na zdraví, k usmrcení nebo ke škodě na jiné věci, než je vadný výrobek, určené a užívané převážně k jiným než podnikatelským účelům, odpovídá výrobce poškozenému za vzniklou škodu, jestliže poškozený prokáže vadu výrobku, vzniklou škodu a příčinnou souvislost mezi vadou výrobku a škodou.

Na základě směrnice se tak prostřednictvím národních právních předpisů nahrazují škody na zdraví i na majetku způsobené vadou výrobku. Směrnice však nedopadá na odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění a náhrady jiných nemateriálních škod, které se případně nahrazují podle právního předpisu použitelného pro daný právní řád.

Působnost směrnice o odpovědnosti za vady výrobku byla posléze rozšířena o oblast zemědělských produktů prostřednictvím směrnice EP a Rady 1999/34/ES.

Směrnice upravuje rovněž tzv. dolní prahovou hodnotu, pod kterou se škody způsobené vadným výrobkem nenahrazují. Konstrukce, kdy jsou nahrazovány pouze škody převyšující ekvivalent částky 500 € si zaslouží oprávněnou kritiku, neboť ve svém důsledku znevýhodňuje postavení poškozených a snižuje možnost alokace rizika jako jeden z hlavních cílů směrnice. Na druhou stranu je třeba přiznat, že stanovení dolní prahové hodnoty má zabránit nadměrnému počtu vedených sporů.

Kromě předpokladů vzniku odpovědnost za škodu způsobenou vadou výrobku zakotvuje směrnice i možnost liberace, multiplicitu škůdců, spoluzavinění třetích osob, promlčení a prekluzi práva na náhradu škody.

Do českého právního řádu byla směrnice transformována zákonem č. 59/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku. Na některé problematické aspekty transpozice směrnice do českého právního řádu poukázala česká odborná literatura.⁹⁵ Pravdou zůstává, že se uvedený zákon v právně aplikační praxi příliš nepoužívá. Většina poškozených žaluje své nároky prostřednictvím obecných občanskoprávních ustanovení (srov. § 10 odst. 2 zákona č. 59/1998 Sb.)

Zdá se, že směrnice o odpovědnosti za vady výrobku přes veškeré své nedostatky napomohla zvýšit povědomí obchodníků o problému bezpečnosti výrobků a jeho významu. Ve svém důsledku přispívá k alokaci rizika mezi výrobce, resp. dovozce a prodejce, tak aby nedocházelo k situacím vzniku škody, za něž nikdo neodpovídá.

Pojištění občanskoprávní odpovědnosti. Na právo civilních deliktů úzce navazuje evropskými směrnicemi harmonizovaný systém pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel. Evropská legislativa postupně přijala řadu tzv. motorových směrnic, jejichž účelem je vytvořit zvláštní opatření použitelná pro poškozené, jež mají nárok na ná-

⁹⁵ Srov. KRÁL, R. Provedení směrnic do národního práva na příkladu odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku. In Tichý, L. (ed.) *Europeizace národních právních řádů. Soubor příspěvků přednesených na Symposiu o rozšiřování Evropské unie ve dnech 15. – 17. 11. 1999 na PrF UK*. Praha: Univerzita Karlova, 2000, s. 216 a násl.

hradu škody nebo zranění v důsledku nehody v jiném členském státě než ve členském státě bydliště nebo sídla poškozeného, a které byly způsobeny provozem vozidel pojištěných a majících obvyklé stanoviště v členském státě.

Jedná se především o tyto směrnice:

- Směrnice Rady 72/166/EHS o sblížení právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel a kontroly povinnosti uzavřít pro případ takové odpovědnosti pojištění;
- Směrnice Rady 84/5/EHS o sblížení právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel;
- Směrnice Rady 90/232/EHS o sblížení právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel;
- Směrnice EP a Rady 2000/26/ES o sblížení právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel a o změně směrnic Rady 73/239/EHS a 88/357/EHS;
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/14/ES, kterou se mění směrnice Rady 72/166/EHS, 84/5/EHS, 88/357/EHS a 90/232/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/26/ES o pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel.

Systém pojištění občanskoprávní odpovědnosti se v závislosti na rozvoji jednotného evropského vnitřního trhu umocněným odbouráním hranic mezi členskými státy (Schengenský prostor) a nárůstem osobní a nákladní dopravy nadále rozvíjí. Z iniciativy Evropské komise byl proto zpracován návrh konsolidační směrnice o pojištění občanskoprávní odpovědnosti motorových vozidel,⁹⁶ který má reagovat na nově se vyskytující podněty.

⁹⁶ COM (2008) 98, 27. 2. 2008.

V souvislosti s transpozicí tzv. motorových směrnic do jednotlivých národních právních řádů lze zmínit spor vedený u Arbitrážního soudu Evropské zóny volného obchodu (EFTA), který dospěl k závěru, že na základě sekce 6 norského automobilového zákona, kterým byly implementovány tzv. motorové směrnice do norského právního řádu, se rozsah (výše) škody v případě vzniku odpovědnosti za škodu způsobenou provozem motorových vozidel stanoví podle generálních pravidel odpovědnosti za škodu, není-li v automobilovém předpise stanoveno jinak; podle automobilového zákona se stanoví výše odškodnění v případě trvalých škod, avšak nikoli nemajetková újma, jejíž výše se určí podle obecných předpisů.⁹⁷

Životní prostředí. Na rozdíl od české právní úpravy řadí většina evropských států rovněž odpovědnost na úseku životního prostředí do kategorie občanského práva. Z tohoto pohledu se práva civilních deliktů okrajově týká i tzv. odpadová měrnice (75/442/ES).

Výkladem odpadové směrnice a současně odpovědností na úseku životního prostředí, se zabýval v nedávné době Evropský soudní dvůr, který dovodil, že zásada „znečišťovatel platí“ vyžaduje finanční odpovědnost rovněž za náklady na odstranění odpadu vzniklého v důsledku havárie ropného tankeru.⁹⁸

Řím II. Po počátečních neshodách mezi Evropským parlamentem a Evropskou komisí bylo dne 11. července 2007 přijato nařízení Evropského parlamentu a Rady 2007/864/ES o právu rozhodném pro mimosmluvní závazkové vztahy (Řím II), které se vztahuje na mimosmluvní závazkové vztahy občanského a obchodního práva v případě kolize právních řádů.

Nařízení nahrazuje mezi členskými státy dříve existující unifikovanou úpravu obsaženou v Římské úmluvě o právu rozhodném pro závazky ze smluv.

Nařízení Řím II představuje bezprostředně aplikovatelný pramen práva unifikující kolizní normy v oblasti mimosmluvní odpovědnosti v rámci evropského justičního prostoru. Soud členského státu bude kolizní pravidla obsažená v nařízení používat vždy, bez ohledu na skutečnost, zda k deliktu

⁹⁷ Rozhodnutí Arbitrážního soudu EFTA ze dne 20. 6. 2008, E-08/07, Nguyen v Norway.

⁹⁸ Rozhodnutí Evropského soudního dvora ze dne 24. 6. 2008, C-188/07, Mesquer v Total.

došlo na území ES nebo mimo něj. Tím dochází k nahrazení dosavadní koncepce unifikace kolizních vztahů *inter partes* univerzálním přístupem, což představuje významný posun.

Kromě občanských a obchodních vztahů s mezinárodním prvkem nařízení dopadá i na vztahy pracovněprávní. Není však aplikovatelné ve vztazích rodinných včetně vyživovací povinnosti a majetkových vztahů mezi manželi, dále nedopadá na mimosmluvní závazkové vztahy vyplývající z cenných papírů (směnek, šeků) a z práva obchodních společností. Kromě toho nelze nařízení aplikovat ani na mimosmluvní závazkové vztahy, které vznikají z trustů, z jaderných událostí a z porušení soukromí a osobnostních práv.

Pokud jde o samotné kolizní určovatele, hraje ústřední roli volba práva. Volba práva jako základní kolizní pravidlo pro určení právního režimu mimosmluvních závazkových vztahů s mezinárodním prvkem představuje nové a netradiční řešení dosud používané pouze ve vztazích *ex contractu*. Dohoda o volbě práva však může být uzavřena až poté, co došlo ke škodné události, ledaže strany jednájí v rámci své podnikatelské činnosti.

Neuplatní-li se volba práva jako základní hraniční určovatel, nastupuje obecné pravidlo *lex loci damni infecti* (právo státu, kde škoda vznikla). Upřednostnění pravidla *lex loci damni infecti* před dříve preferovaným pravidlem *lex loci delicti commissi* (právo státu, kde došlo k deliktu), znamená posun směrem k moderním trendům mezinárodního práva soukromého. Z funkcionálního hlediska zdůrazňuje přijaté řešení kompenzační působení práva civilních deliktů.

Kromě volby práva a obecného pravidla *lex loci damni infecti* obsahuje nařízení speciální úpravu pro oblast odpovědnosti za vadu výrobku, nekoulou soutěž a jednání omezující hospodářskou soutěž, poškození životního prostředí, porušení práv k duševnímu vlastnictví, protestní akce v kolektivním vyjednávání. Nařízení rovněž obsahuje úpravu kolizních pravidel pro kvazidelikty (bezdůvodné obohacení, jednatelství bez příkazu a předsmluvní odpovědnost⁹⁹).

⁹⁹ Téma předsmluvní odpovědnosti je v poslední době velice aktuální. Z pohledu doktríny srov. HRÁDEK, J. Předsmluvní odpovědnost: culpa in contrahendo. *Jurisprudence*, 2009, č. 4, s. 4–15. Z judikatury např. rozhodnutí Vrchního zemského soudu v Mnichově ze dne

Na civilní deliktní vztahy s mezinárodním prvkem, na které nedopadá nařízení Řím II se i nadále aplikují bilaterální smlouvy o právní pomoci a mnohostranné smlouvy upravující tuto problematiku. Lze zmínit především Haagskou úmluvu o právu rozhodném pro dopravní nehody.

Jaderné škody. Do rámce regulativní europeizace práva civilních deliktů patří rovněž Vídeňská úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za jaderné škody ve znění doplňujícího společného protokolu, která upravuje absolutní odpovědnost provozovatele za jadernou škodu. Odpovědnost státu nastupuje druhotně v situacích, kdy nedohlédl na to, aby byl provozovatel jaderné energie dostatečně pojištěn.

Dílčí závěry. Ze stručného výčtu jednotlivých nástrojů regulativní europeizace práva civilních deliktů vyplývá, že oblast mimosmluvních odpovědnostních vztahů není v současné době v rámci evropského justičního prostoru výrazněji unifikována. Jedná se pouze o fragmentární a útržkovitou úpravu dílčích oblastí soukromého práva.

Unifikace práva civilních deliktů se týká především spotřebitelských vztahů, odpovědnosti za vady výrobku a pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel. Směrnice upravující uvedené vztahy se však týkají práva civilních deliktů pouze okrajově, jejich předmětem je vždy toliko určitá výše deliktního práva.

Tato technika úpravy není příliš šťastná, protože v konečném důsledku může vést k nepřehlednosti, ale i případným vnitřním rozporům, včetně problémů nejednotnosti interpretace a aplikace.¹⁰⁰

Komplexně je unifikována pouze oblast práva rozhodného pro mimosmluvní závazkové vztahy, která však spadá spíše do kategorie mezinárodního práva soukromého. Unifikace kolizních norem v rámci mimosmluvních závazkových vztahů však může pozitivně působit jako stimulující prvek výraznější unifikace práva hmotného.

29. 1. 2009, III ZR 74/08, zkráceně publikované v časopise Právní rozhledy, 2009, č. 15, s. 559–561. Z české srov. R 82/2007.

¹⁰⁰ Shodně HURDÍK, J., FIALA, J., RONOVSÁ, K. Východiska a tendence vývoje českého občanského práva po vstupu České republiky do Evropské unie. In Hurdík, J., Fiala, J., Selucká, M. *Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 158.

III.3 EVROPSKÉ TRENDY

Spontánní europeizace. Zdá se, že přes veškeré přirozeně determinované tendence směřující k integračním, harmonizačním a unifikačním snahám v oblasti evropského soukromého práva je bruselská politická realita nakloněna zatím pouze omezenější unifikaci občanského práva prostřednictvím instrumentů *spontánní europeizace*.¹⁰¹

Spontánní europeizace soukromého práva (tzv. *soft law*) představuje paralelu cílevědomého procesu europeizace práva „klasickou“ regulativní metodou prostřednictvím sekundární legislativy práva ES.

Proces spontánní europeizace má své hluboké kořeny v tradičním kontinentálním systému práva, neboť již v dobách rozkvětu římského práva a později v období kanonickém a osvícenském, tvořily „soukromé“ sbírky podstatnou část právního poznání.¹⁰²

V odborné právní literatuře se hovoří o tom, že jedním z motivů spontánního vývoje evropského práva je znovuobjevení společné evropské tradice, neboť právní základy jsou společné všem národním systémům evropského soukromého práva. Na první pohled se zdá, že společná římskoprávní tradice utrpěla vznikem národních kodifikací, které jsou svébytným výrazem národní identity, ovšem pravdou je, že se tyto kodifikace¹⁰³ samy dovolávají obecných právních zásad, což bylo podmíněno osvícenským a přirozenoprávním základem těchto epochálních kodexů soukromého práva.¹⁰⁴

Cílem spontánních kodifikací není snaha o vytvoření jednotného práva. Spontánní kodifikace jsou zaměřeny na vytvoření obecných (obecně příja-

¹⁰¹ RONOVSÁ, K. Unifikační tendence na poli sjednocené Evropy. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2007, č. 3, s. 217–221.

¹⁰² ZIMMERMANN, R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. *Juristenzeitung*, 1995, p. 491.

¹⁰³ Srov. čl. 7 rakouského ABGB, čl. 3 italského Codice Civile, čl. 65 španělského Código Civil. Výjimkou je francouzský Code Civil ve své původní edici, v němž převažuje pozitivněprávní myšlení a který na přirozenoprávní zásady neodkazuje, což ovšem neznamená, že je v mnohých případech nereflektuje.

¹⁰⁴ TICHÝ, L. Spontánní europeizace soukromého práva. *Evropské právo. Příloha Právních rozhledů*, 2000, č. 2, s. 2.

telných) základů jednotné právní úpravy. Mají proto buď formu tzv. modelového zákona, který je vzorem národní kodifikace, anebo formu určitých zásad, obsahujících shrnutí obecně přijatelného poznání v dané oblasti právní úpravy.¹⁰⁵

V této souvislosti se upozorňuje na drobná úskalí spontánní europeizace, která sice může vést k vytvoření společných principů určité oblasti civilního práva, ne vždy však zaručuje, že přijaté řešení bude také odpovídat aktuálním potřebám společnosti.¹⁰⁶

Zajisté je potřebné věnovat těmto pochybnostem náležitou pozornost. Nemyslím si však, že by právě tyto spontánní kodifikační snahy nereflektovaly recentní společenský vývoj. Naopak jsem přesvědčen, že většina soukromých sbírek obligačního práva výrazněji odráží aktuální společenskou realitu, neboť z ní sama vyvěrá. Navíc jsou spontánní projekty civilního práva velmi často tvořeny samotnými účastníky soukromoprávních vztahů, proto je vysoce pravděpodobné, že jejich obsah odpovídá společenským potřebám. Rozhodně tyto spontánní snahy vykazují více moderních společenských rysů než mnohé z legislativních pokusů státních či nadnárodních institucí, které jsou často ve vleku společenské reality.

Spontánní europeizace práva civilních deliktů. Ačkoli oblast práva civilních deliktů není v rámci evropského justičního prostoru, až na fragmentární výjimky, kodifikována, ukazuje se, že v oblasti náhrady škody a mimosmluvní odpovědnosti neexistuje mezi jednotlivými národními právními řády tolik rozdílů.

Zdá se, že základní pojmy z oblasti civilního deliktního práva jako protiprávnost, škoda, příčinná souvislost či zavinění, mají v právních řádech jednotlivých evropských států podobný obsah a je s nimi v právně aplikační praxi obdobně zacházeno.

Poznatek o vzájemné obsahové podobnosti fundamentálních dílčích institutů z oblasti deliktního práva může být vnímán jako povzbuzující stimul ke spontánní europeizaci této části soukromého práva.

¹⁰⁵ Ibidem. Srov. též von BAR, CH. O celoevropské odpovědnosti národní kodifikační politiky. In Švestka, J. Dvořák, J. Tichý, L. (eds.) *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva*. Praha: ASPI, 2006, s. 11 a násled.

¹⁰⁶ Srov. např. HURDÍK, J., FIALA, J., RONOVSÁ, K. op. cit. sub. 100, s. 169.

Ve prospěch budoucí unifikace deliktčního práva hovoří rovněž předmět a charakter úpravy. Je třeba zdůraznit, že na rozdíl od smluvního obligacního práva založeného na autonomii vůle subjektů právního vztahu a převažující dispozitivnosti úpravy, je pro deliktní právo typická omezenost vůle adresátů právních norem a rovněž i kogentnost právní úpravy.¹⁰⁷

V současnosti nejvýznamnější počín v rámci spontánní europeizace civilně právních odpovědnostních vztahů představují **Principy evropského deliktčního práva** (Principles of European Tort Law – PETL)¹⁰⁸ a **Návrh společného referenčního rámce** (The Draft Common Frame of Reference – DFCR)¹⁰⁹ s tím rozdílem, že PETL jsou jako celek zaměřeny výhradně na náhradoškovdové vztahy, kdežto civilním deliktům je v rámci DFCR věnována pouze jedna kniha. Z toho důvodu lze PETL označit za aktuálně dominantní spontánní pramen europeizace práva civilních deliktů.

III.4 PRINCIPY EVROPSKÉHO DELIKTNÍHO PRÁVA (PETL)

Principy evropského deliktčního práva jsou výsledkem dlouhodobého koncepčního výzkumu skupiny předních světových civilistů pracujících pod gescí Evropské skupiny deliktčního práva (European Group on Tort Law). Předchůdcem této platformy byla tzv. Tillburská skupina založená

¹⁰⁷ Blíže MERKENISIS, B. General Theory of Unlawful Acts. In Hartkamp, A. S. et al. *Towards a European Civil Code*. Nijmegen: Kluwer Law Interanational, 2. vyd., 1998, s. 258.

¹⁰⁸ EUROPEAN GROUP ON TORT LAW. *Principles on Tort Law – Text and Commentary*. Wien: Springer, 2005, p. 282. KOCH, B. A. The „European Group on Tort Law“ an Its „Principles of European Tort Law“. *The American Journal of Comparative Law*. The American Society of Comparative Law, volume 53, Number I, 2005, p. 191.

¹⁰⁹ von BAR, CH.; CLIVE, E.; SCHULTE-NÖLKE, H. et al. Study Group on European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference*. Interim Outline Edition. München: European Law Publishers, 2008, 406 p. Česká verze DFCR je k dispozici In DFCR první výstup na cestě k Evropskému zákoníku soukromého práva. *Příloha časopisu Karlovarská právní revue*, 2008, č. 2, s. 20–222.

roku 1992. Principy evropského deliktního práva byly širší právnické veřejnosti prvně prezentovány na konferenci ve Vídni v roce 2005.

Skupina Evropského deliktního práva a její iniciativa vystihuje situaci v Evropském společenství, kde je na straně jedné pocíťována silná potřeba jednotné nebo alespoň harmonizující úpravy práva civilních deliktů, na straně druhé však existuje nechuť a nedostatek pravomoci k takové iniciativě uvnitř ES.

Je třeba zdůraznit, že PETL nejsou produktem legislativní pravomoci ES a rovněž nejsou prostorově omezeny pouze na členské státy ES. Na jejich přípravě se podílely převážně evropští civilisté, ale přizváni byli i významní odborníci ze zámorí a z jiných mimoevropských destinací.

Podle tvůrců mají PETL sloužit jako společný základ pro rozvoj a sblížení civilního deliktního práva v rámci celé Evropy.¹¹⁰ Principy se netají svou ambicí stát se prvním krokem ke skutečnému společnému deliktnímu právu v evropském prostoru.¹¹¹

PETL oficiálně nemají ambice stát se modelovým zákonem, jejich primární účel spočívá ve vytvoření společného rámce pro další rozvoj práva civilních deliktů v jednotlivých evropských státech, zvláště v době, kdy ve většině evropských států probíhá proces rekodifikace soukromoprávních kodexů. PETL by tak mohly sloužit jako koncepční základ pro tyto rekodifikační práce.

Jak již bylo naznačeno, projekt PETL si neklade za cíl stanovit jednotná pravidla odpovědnostních vztahů pro veškeré evropské státy, naopak se snaží zachytit nosné principy evropského deliktního práva v širším rámci soukromého práva.

Autoři v této souvislosti proklamují věrnost společným základům všech právních řádů, jež shledávají „neustále působivými“.¹¹² Většina článků PETL má proto obecný charakter, ačkoli jak sami tvůrci přiznávají, mnohé články připomínají klasická hmotněprávní ustanovení běžných ob-

¹¹⁰ Srov. BERG, R., VISSCHER, L. *German Working Papers in Law and Economics*. The Principles of European Tort Law: The Right Path to Harmonization?, 2006, Paper 8.

¹¹¹ EUROPEAN GROUP ON TORT LAW. op. cit. sub 108, p. 16.

¹¹² ZIMMERMANN, R. op. cit. sub 102, p. 491.

čanskoprávních kodexů.¹¹³ Lze si proto představit inkorporaci PETL jako celku do národního právního řádu a aplikaci v principech obsažených pravidel na vnitrostátní společenské vztahy přímo bez potřeby další konkretizace.

Vyvstává tak otázka, zda z pohledu legislativně technického nepředstavuje dokument PETL skutečně spíše modelový zákon, který pouze v názvu obsahuje slůvko „principy“. Slovní spojení „principy evropského deliktního práva“ je přirozeně atraktivnější a lépe se propaguje na veřejnosti, než kdyby byl dokument nazván „modelový zákon“. Ovšem při zevrubnější analýze textu principů lze vyjádřit určité pochybnosti, zda je dílo skutečně sbírkou principů evropského deliktního práva nebo zda jde o kompromisní vzor modelového zákona upravujícího práva a povinnosti subjektů soukromoprávních deliktních vztahů. Přikláníme se spíše k druhé variantě, i když autoři ubezpečují, že se jedná o sbírku principů.

Na druhou stranu je třeba objektivně připustit, že některé z navržených článků mají skutečně povahu právních zásad či principů. Proto se tvůrci vyjádřili i k případné interpretaci PETL. Při výkladu jednotlivých ustanovení je nutné vzít do úvahy širší souvislosti. Z tohoto pohledu je především významná vazba na lidská práva, právo Evropských společenství, case law nadnárodních soudů a v neposlední řadě i ústavněprávní požadavky.¹¹⁴ Principy evropského deliktního práva by měly být „čteny a interpretovány“ v duchu těchto zásad.¹¹⁵

Kromě samozřejmých vazeb na intrakomunitární nástroje se netají autoři PETL tím, že byli při přípravě výrazněji ovlivněni právním vývojem ve Spojených státech amerických, konkrétně pak tzv. Restatement of Torts¹¹⁶ a zároveň návrhem revize švýcarského obligačního práva, který reformuje i právo civilních deliktů. K doktrinálnímu a legislativnímu vývoji v těchto

¹¹³ KOCH, B. A. op. cit. sub 108, p. 191.

¹¹⁴ Lidskoprávní rozměr ve vazbě na deliktní právo srov. HOWLAND, T. 2006 Sutton Colloquium Article: The Multi-State Responsibility for Extraterritorial Violations of Economic, Social and Cultural Rights. *Denver Journal of International Law and Policy*, 2007, Number 35, p. 389 a násl.

¹¹⁵ EUROPEAN GROUP ON TORT LAW. op. cit. sub 108, p. 17.

¹¹⁶ V současné době probíhá v USA třetí vlna Tort Restatements (Third), ve které je upřena pozornost zejména na odpovědnost za škodu na zdraví a emocionální újmu a odpovědnost za výrobky.

zemích bylo přihlíženo zejména z toho důvodu, že obě země řeší podobné právně aplikační problémy, navíc kontakty mezi Evropou a Amerikou jsou tradičně velice úzké, a proto je třeba brát vývoj deliktního práva v USA na vědomí.¹¹⁷

Charakteristika PETL a funkce odpovědnosti. Tradiční evropská kontinentální právní doktrína rozlišuje odpovědnost za majetkovou a nemajetkovou újmu. Současně však platí, že v právně aplikační praxi se rozdíly velmi často stírají, kdy v rámci náhrady škody za materiální újmu zákonodárce upravuje i některé instituty odpovědnosti za újmu nemajetkovou. Ani PETL nejsou v tomto směru výjimkou, když upravují jak odpovědnost za materiální újmu, tak odpovědnost za újmu nemateriální.

PETL neobsahují věcné vymezení své působnosti, ale pomáhají si flexibilní kategorií „*právem chráněného zájmu*“, tedy nikoli protiprávností či protiprávním stavem. Vychází totiž z předpokladu, že škoda je majetkovou nebo nemajetkovou újmu právem chráněného zájmu (čl. 2: 101 PETL). V návaznosti na toto ustanovení zakotvují demonstrativní výčet kritérií, jež ovlivňují rozsah ochrany chráněného zájmu, a následně nejvýznamnější právem chráněné zájmy výslovně uvádějí, přičemž záměrně řadí život, tělesnou a duševní integritu, lidskou důstojnost a svobodu (čl. 2: 102 odst. 2) do kategorie nejvýše chráněných zájmů. Až poté jsou zmíněna práva majetková s předpokladem, že mohou být tato práva společně co do rozsahu ochrany omezena.

Z tohoto pohledu PETL výrazněji prosazují antropocentrické a hodnotové hledisko, neboť přiznávají člověku výsostné postavení ochrany, což je jejich výraznou předností.

¹¹⁷ Determinační tendence platí přirozeně i opačně. Vývoj evropského deliktního práva ovlivňuje vývoj tort law v Americe. Srov. ROLLO, R. Why the European Union doesn't need the Restatement (Third), *Brooklyn Law Review*, 2004, Number 69, p. 1073 a násl. SHAPO, S. M. First Century: Celebrating 100 Years of Legal Scholarship: Essay: Responsibility for Injuries: Some Sketches, *Northwestern University Law Review*, 2006, Number 100, p. 481 a násl. COMANDÉ, G. Towards a Global Model for Adjudicating Personal Injury. Damages: Bridging Europe and the United States, *Temple International and Comparative Law Journal*, 2005, Number 19, p. 241 a násl.

Kromě odpovědnosti za majetkovou a nemajetkovou újmu, lze dále systematicky rozlišovat odpovědnost deliktní (tj. mimozávazkovou) a odpovědnost závazkovou (smluvní).

Úprava PETL si všímá především mimosmluvních odpovědnostních závazků, současně však nevylučuje, aby porušení smluvní povinnosti bylo předpokladem odpovědnosti za škodu. Zpravidla bude mít zásah do smluvních vztahů za následek vznik odpovědnostních vztahů tehdy, když si byl škůdce vědom existence závazku a současně jednal s úmyslem porušit smluvní závazek.¹¹⁸ Vždy však záleží na řešení přijatém v jednotlivé zemi a také na tom, jaká konkrétní povinnost byla porušena a jaké následky toto porušení vyvolalo.¹¹⁹

Pokud jde o funkce práva civilních deliktů, přijaly principy východisko, podle kterého náhrada škody slouží především **reparaci a kompenzaci** nastalé újmy a současně k **prevenci**.

Autoři PETL sice rovněž poukazují na skutečnost, že právní úprava odpovědnostních vztahů v Anglii,¹²⁰ USA¹²¹ či návrh revize francouzského Code Civile sledují i jiné cíle, zejména pak sankční či represivní působení na škůdce (punitive, exemplary function), ty však nejsou většinou kontinentální právní úpravy vlastní, proto se represivní funkce principům nepřiznává.¹²²

¹¹⁸ KOZIOL, H. The Nature of the Interests Protected by Tort Law. In Koziol, H. (ed.) *Unification of Tort Law: Wrongfulness*. Hague/Lonodon/Boston: Kluwer Law International, 1998, p. 30.

¹¹⁹ Jedná se o kompromis mezi kontinentálními přístupy a anglosaským tort law, které rozlišuje situace, kdy se porušení smluvních vztahů vypořádává v rámci tzv. remedies a odpovědnost čistě deliktní v rámci systému tort law. Srov. KOZIOL, H. The Borderline Between Tort Liability and Contract, p. 25–27; dále ROGERS, W. V. H. Wrongfulness under English Tort Law, p. 39–55; dále BUSNELLI, F. D., COMANDÉ, G. Some Remarks on the Borderline Between Contract and Tort Liability, p. 83–86. All In Koziol, H. (ed.) *Unification of Tort Law: Wrongfulness*. op. cit. sub 118.

¹²⁰ *Rookes v. Barnard* (1964), *AB v. South West Water Services Ltd.* (1993), *Kuddus v. Chief Constable of Leicestershire Constabulary* (2002), *Mosely v. NGL* (2008).

¹²¹ Restatement 2d of Torts, § 901 písm. c).

¹²² Srov. KOZIOL, H. Punitive Damages-A European Perspective. *Louisiana Law Review*, 2008, Number 68, p. 741; KÜHN, Z. Má mít náhrada škody v soukromém právu sankční funkci? <http://jinepravo.blogspot.com/>; VLASÁK, M. Sankční náhrada škody na pozadí mezinárodní konference. *Právní rozhledy*, 2008, č. 24, s. 922–924.

Casum sentit dominus. Základní východisko Principů evropského deliktního práva opětovně vyzdvihuje starou římskou parémií *casum sentit dominus*. Jinými slovy, každý subjekt práva si nese škodu mu způsobenou sám, pokud ovšem nenastanou zákonem předvídané skutečnosti (důvody), se kterými je spojeno přenesení odpovědnosti za škodu na jiný subjekt. Pouze v případě dostatečného odpovědnostního důvodu stanoveného zákonem je povinen nahradit tyto škody někdo jiný.

Úvodní článek 1:101 PETL v této souvislosti stanoví, že „každý, komu lze na základě zákona připsat škodu způsobenou jinému, je povinen tuto škodu nahradit.“

Velice inovativní je již samotné zakotvení základního ustanovení vzhledem k tomu, že drtivá většina evropských právních řádů se úzkostlivě vyhýbá začlenění obecného ustanovení, jež by vyjadřovalo fundamentální myšlenková východiska právní úpravy soukromoprávních deliktních vztahů.¹²³ Vzorem přijatého řešení se stal čl. 41 návrhu revize švýcarského deliktního práva prakticky shodného znění.

Ve stručnosti lze charakterizovat předpoklady odpovědnosti za škodu podle PETL tak, že ke vzniku povinnosti hradit škodu se vyžaduje:

1. porušení právem chráněného zájmu,
2. škoda,
3. příčinná souvislost mezi porušeným právem chráněným zájmem,
4. zavinění, ledaže se jedná o objektivní odpovědnost.

PETL vycházejí z koncepce *subjektivní odpovědnosti* založené na zavinění, na druhé straně však přinášejí některé inovativní prvky. Nejvýznamnější jevové odchylky v pojetí PETL nacházíme v kategorii právem chráněného zájmu,¹²⁴ kazuistické úpravě příčinné souvislosti,¹²⁵ úzce vymezené objektivní odpovědnosti¹²⁶ a náhradě nemajetkové újmy.¹²⁷

¹²³ KOCH, B. A. The „European Group on Tort Law“ an Its „Principles of European Tort Law“, op. cit. sub 20, p. 108.

¹²⁴ KOCH, B. A. Wilburg's Flexible System in a Nutshell. In Koziol, H., Steininger, B. *European Tort Law 2001. Tort and Insurance Law Yearbook*, Wien: Springer, 2002, s. 545. KOCH, B. A. *The „Principles of European Tort Law“*. ERA-Forum. Springer Berlin/Heidelberg, vol. 8, n. 1, p. 107–124.

Právem chráněný zájem. Originalita projektu PETL spočívá v tom, že přistupují k předpokladům odpovědnosti zčásti odlišně, když namísto kategorie protiprávnosti upřednostňují flexibilní systém v podobě právem chráněných zájmů. S narušením právem chráněného zájmu je pak spojován právní následek – samozřejmě za předpokladu splnění dalších podmínek v podobě škody, příčinné souvislosti a v případě PETL též důvodů odpovědnosti – spočívající v povinnosti nahradit tuto škodu poškozenému subjektu.

Kategorie právem chráněného zájmu se stává základním fundamentálním východiskem z hlediska předpokladů odpovědnosti a její pochopení je stěžejní pro pochopení povahy a charakteru PETL.¹²⁸

Za duchovního otce flexibilního systému právem chráněného zájmu je považován rakouský civilista W. Wilburg, který navrhl, aby místo tradičního pravidla „all or nothing“ byl upřednostněn přístup právem chráněných zájmů.¹²⁹

Na místo zjišťování, zda došlo k porušení právní povinnosti, je kategorie právem chráněného zájmu založena na výčtu nejvýznamnějších kritérií, které reprezentují hodnoty chráněné konkrétním právním řádem.

V systému založeném na ochraně právních zájmů tedy není rozhodující, zda došlo k porušení právní povinnosti, ale podstatnější je vážení veškerých okolností, které mohou vést k závěru, že došlo k porušení právem chráněného zájmu.

¹²⁵ SPIER, J. (ed.) *Unification of Tort Law: Causation*. Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 2000.

¹²⁶ KOCH, B. A.; KOZIOL, H. (ed.) *Unification of Tort Law: Strict Liability*. Hague/London/NewYork: Kluwer Law International, 2002.

¹²⁷ MAGNUS, U. (ed.) *Unification of Tort Law: Damages*. Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 2001.

¹²⁸ Teorie flexibilního systému soukromých práv v podání W. Wilburga zaujala i jiné humanitní vědce a začíná se rozšiřovat i do ostatních oborů. Srov. SCHILER, B. Etzioni's new theory: a synthesis of liberal and communitarian views. *Journal of Socio-Economics*, 1999, vol. 28, issue 4, p. 429–438.

¹²⁹ WILBURG, W. *The Development of a Flexible System in the Area of Private Law*, Wien, Neuauflage, 2000. V původním vydání WILBURG, W. *Entwicklung eines beweglichen Systems im bürgerlichen Recht*, Graz, 1950.

Flexibilní pojetí právem chráněného zájmu upřednostňuje úpravu, která pouze v obecné rovině popisuje, zpravidla výčtem určitých kritérií, zájmy, které právo chrání, aniž by konkrétně právní předpis označil, které to jsou. Soudci je tak ponechán určitý prostor pro uvážení, zda byl v konkrétní situaci porušen právem chráněný zájem.

Nevýhoda flexibilního systému spočívá v tom, že právní jistota účastníků může být do jisté míry potlačena,¹³⁰ ovšem za předpokladu rozvinuté a konstantní judikatury lze i tuto nevýhodu eliminovat. Z toho vyplývá, že flexibilní přístup klade mnohem větší nároky na soudce a významnou roli hraje i právní vědomí ve společnosti.

V čisté podobě se systém právem chráněných zájmů v Evropě prakticky nevyskytuje, protože právní řády příklánějící se k tomuto přístupu obsahují alespoň demonstrativní výčet zájmů, které jsou chráněny. Patrně nejbližší má k flexibilnímu přístupu anglosaské *tort law* s konceptem „*duty of care*“. Výrazně se mu blíží také reforma švýcarského obligačního práva a rovněž nový nizozemský občanský zákoník.¹³¹

Na druhé straně je potřeba dodat, že i v tradičních občanských zákonících se objevují náznaky flexibilního systému, když deliktní úpravy obsahují ustanovení spojující vznik odpovědnosti s porušením dobrých mravů nebo s porušením obecné zásady prevence.¹³²

Škoda, příčinná souvislost, zavinění. Kategorii škody úzce navazuje na úpravu právem chráněných zájmů, když PETL chápou škodu jako majetkovou nebo nemajetkovou újmu právem chráněného zájmu. Ne každá újma způsobená poškozenému je kompenzovatelná, musí se jednat o újmu právem chráněného zájmu – tedy škodu v užším slova smyslu. PETL vedle sebe staví materiální a imateriální újmu a tím potvrzují moderní dynamické tendence rozšiřující kompenzovatelnost vzniklých škod.

¹³⁰ O opaku se snaží přesvědčit KOZIOL (ed.) *Unification of Tort Law: Wrongfulness*. op. cit. sub 118, p. 4.

¹³¹ Srov. SPIER, J. *Wrongfulness in the Dutch Context*, p. 87-100; WIDMER, P. *Function and Relevance under Swiss Law*, p. 115-127. All In Koziol, H. (ed.) *Unification of Tort Law: Wrongfulness*. op. cit. sub 118.

¹³² V českých podmínkách srov. ust. § 424 obč. zák. a ust. § 415 obč. zák. ve vazbě na ust. § 420 obč. zák.

Vybočení z abstraktně charakterizovaných kategorií představuje oblast příčinné souvislosti. Principy se velmi podrobně zabývají faktickou kauzalitou, když věnují samostatná ustanovení konkurenčním, alternativním a potencionálním příčinám a dále neurčité dílčí kauzalitě spolu s příčinami ve sféře poškozeného. Na kazuistickou úpravu *conditio sine qua non* navazují, ve shodě s flexibilním přístupem, kritéria, podle nichž se určí právně relevantní příčinná souvislost. Funkčnost zvolené kombinace kazuistiky faktické příčinné souvislosti s abstraktně stanovenými kritérii pro určení právně relevantní příčinné souvislosti dosud nebyla nikde v Evropě vyzkoušena a představuje velkou výzvu, ale zároveň i velkou neznámou pro civilní kodexy evropských států.

Pokud jde o kategorii zavinění, tvůrci PETL nevyužili nabízející se alternativy učinit krok směrem k subjektivně charakterizovanému zavinění a drží se evropsky převažujícího modelu „objektivizace zavinění“, který může v konečném důsledku setřít obsahové rozdíly mezi zaviněním a protiprávností. I mezi spoluautory PETL se však objevují náznaky, podle nichž by bylo vhodné reflektovat budoucí, byť zatím jen ojedinělý vývoj směřující k vyšší míře subjektivizace. Není vyloučeno, že dojde k přehodnocení stávajícího řešení.

Objektivní odpovědnost. Kromě odpovědnosti založené na zavinění principy nevylučují odpovědnost bez zavinění či odpovědnost za třetí osoby. Objektivní odpovědnost v podání PETL však dopadá pouze na abnormálně nebezpečné činnosti.¹³³ Protože principy chápou objektivní odpovědnost velice úzce, obsahují další kategorii na pomezí subjektivní a objektivní odpovědnosti. Mezistupeň představuje inovativní odpovědnosti podniku netradičně charakterizovaná zaviněním, avšak s obráceným důkazním břemenem.¹³⁴

PETL shrnutí. Shrneme-li ve stručnosti charakteristiku Principů evropského deliktního práva, lze konstatovat, že vychází vstříc modernímu pojetí mimosmluvních odpovědnostních vztahů, když reflektují antropocentrické

¹³³ V podrobnostech např. KOCH, B. A. *The Work of the European Group on Tort Law – The Case of „Strict Liability“*. InDret, Barcelona, 2003, Working Paper No. 129, p. 1–10.

¹³⁴ Srov. VLASÁK, M. *Enterprise Liability under Principles of European Tort Law. In COFOLA 2009: Key Points and Ideas*. Brno: Masarykova Univerzita, 2009, s. 309–310.

a hodnotové hledisko (v centru zájmu stojí člověk jako osobnost). Současné je pro ně charakteristické, že využívají flexibilní dynamický systém v podobě ochrany právem chráněných zájmů, na rozdíl od tradičního přístupu vyžadujícího porušení právní povinnosti.

Principy evropského deliktního práva tak v sobě snoubí historií prověřený tradiční čtyřpilířový koncept předpokladů odpovědnosti za škodu (porušení právem chráněného zájmu či protiprávnost, škoda, příčinná souvislost, zavinění) s moderními evropskými trendy reflektujícími především flexibilní pojetí stěžejního institutu právem chráněného zájmu.

Zveřejněním PETL práce na harmonizaci „občanského práva deliktního“ v rámci společné Evropy nekončí, právě naopak. PETL mají stimulovat v jednotlivých evropských státech věcnou diskuzi nad možností aproximace a následné unifikace národních právních úprav v oblasti civilní odpovědnosti. Z tohoto pohledu PETL přispívají ke zvýšené europeizaci občanského práva na evropském kontinentu.¹³⁵

Česko-slovenská civilistická právní věda se zevrubnou analýzou těchto principů dosud příliš nezabývala, nicméně se již objevují náznaky komparativních analýz v rámci zkoumání širších soukromoprávních témat.¹³⁶ Na druhou stranu lze s potěšením konstatovat, že domácí právně aplikační praxe zastoupená především Ústavním soudem Principy evropského deliktního práva nejenže zaregistrovala, ale dokonce na ně v mnohých svých rozhodnutích odkazuje.¹³⁷

¹³⁵ Podobně SCHEPEL, H. Symposium: Law, Lawyers, and Transnational Politics in the Production of Europe: The European Brotherhood of Lawyers: The Reinvention of Legal Science in the Making of European Private Law. *American Bar Foundation Law and Social Inquiry*, 2007, Number 32, p. 188.

¹³⁶ Lze uvést alespoň DULAK, A. Principy (Európskeho) deliktneho práva. In Lazár, J., Blaho, P. *Základné zásady súkromného práva v zjednotenej Európe*. Mezinárodní vědecká konference – IX. Lubyho právnické dni. Bratislava: Iura Edition, 2007, s. 299–315. PELIKÁNOVÁ, I. Principy evropského deliktního práva. *Právní zpravodaj*, 2007, č. 7, s. 5–7. KŘIVOHLAVÁ, P. Civilní odpovědnost a evropské pokusy o vytvoření jednotného právního rámce. *Právní rozhledy*, 2008, č. 22, s. 820–826. PELIKÁNOVÁ, I. Aktuální otázky obligačního práva a jeho kodifikace v evropském i českém kontextu. *Právní rozhledy*, 2007, č. 18, s. 656 a násl. RABAN, P. Unifikace soukromého práva v EU a u nás. *Právní rozhledy*, 2008, č. 11, s. 397–401.

¹³⁷ Srov. náleží Ústavního soudu ČR ze dne 13. 7. 2006, sp. zn. I. ÚS 85/04; náleží Ústavního soudu ČR ze dne 19. 6. 2007, sp. zn. II. ÚS 247/07; usnesení Ústavního soudu ČR ze dne

V současnosti probíhající práce na osnově nového českého občanského zákoníku tyto evropské vývojové tendence sice reflektují, nicméně stále ještě platí, že návrh civilního kodexu není PETL příliš zasažen. Lze hovořit maximálně o dílčí inspiraci.

III.5 NÁVRH SPOLEČNÉHO REFERENČNÍHO RÁMCE

Základní charakteristice Návrhu společného referenčního rámce zpracovaného Studijní skupinou pro evropský občanský zákoník (SGECC) a Výzkumnou skupinou pro evropské komunitární právo (Acquis Group) se věnovaly předchozí kapitoly této publikace a četná zahraniční a v poslední době i česko-slovenská literatura.¹³⁸

Na tomto místě připomeňme, že se jedná o komplexní modelový kodex závazkového práva, který vznikl na podkladě tří zdrojů:

1. Zásad evropského smluvního práva (PECL),
2. existujícího *acquis* v oblasti smluvního práva (zejména spotřebitelské *acquis*),
3. materiálu vytvořeného akademiky.

17. 1. 2007, sp. zn. I. ÚS 642/06; náleze Ústavního soudu ČR ze dne 11. 10. 2006, sp. zn. IV. ÚS 428/05.

¹³⁸ Srov. von BAR, CH. Working Together Toward a Common Frame of Reference. *Juridica International*, vol. X., 2005, p. 17–26. von BAR, CH. The Launch of the Draft Common Frame of Reference. *Juridica International*, vol. XIV., 2008, p. 4–9. BEALE, H. The Nature and Purposes of the Common Frame of Reference. *Juridica International*, vol. XIV., 2008, p. 10–17. CLIVE, E. European Initiatives (CFR) and Reform of Civil Law in New Member States. *Juridica International*, vol. XIV., 2008, p. 18–26. SCHULTE-NÖLKE, H. From the *Acquis Communautaire* to the Common Frame of Reference – the Contribution of the *Acquis Group* to the DFCR. *Juridica International*, vol. XIV., 2008, p. 27–31. LILLEHOLT, K. The Draft Common Frame of Reference and „Cancellation“ of Contracts. *Juridica International*, vol. XIV., 2008, p. 111–117. Z česko-slovenské např. BŘICHÁČEK, T. Otazníky kolem Společného referenčního rámce pro evropské smluvní právo. *Jurisprudence*, 2009, č. 5. 20–27. Dále série studií JANČO, M. Na dlhej ceste k Európskemu občianskemu zákoníku I, II, III. *Právny obzor*, 2009, č. 1, s. 14–28, č. 2, s. 139–158, č. 3, s. 228–240. SMITS, J. M. Návrh Spoločného referenčného rámca, metodologický nacionalizmus a ďalší postup. *Justičná revue*, 61, 2009, č. 5, s. 659–666.

Velmi často se hovoří o tom, že Návrh by mohl dát pojmu evropské soukromé právo nový základ, který bude podporovat společné rozhodování o soukromém právu v Evropě. Návrh by měl přispět k harmonické a neformální europeizaci soukromého práva.¹³⁹

Evropská komise opakovaně konstatovala, že cílem není evropský občanský zákoník, nicméně, jak výstižně poznamenal Evropský parlament, „mnoho zainteresovaných osob, kteří pracují na projektu, věří, že konečným dlouhodobým výsledkem bude opravdový evropský občanský zákoník.“¹⁴⁰

Z pohledu práva civilních deliktů není Návrhu společného referenčního rámce věnována alespoň prozatím taková pozornost jako Principům evropského deliktního práva, proto ani publikačních výstupů týkajících se právní úpravy civilních deliktů v rámci DFCR není mnoho.¹⁴¹

Návrh společného referenčního rámce byl původně koncepčně směřován výhradně k unifikaci smluvních vztahů, naproti tomu PETL se cíleně a koncepčně od svého prvopočátku zabývají výhradně civilními vztahy deliktními s tím, že veškeré dílčí závěry byly vydiskutovány na pravidelných každoročních konferencích.

Dále je třeba připomenout silnou institucionální podporu PETL prostřednictvím Evropské skupiny deliktního práva za výrazného finančního příspěví Evropského centra deliktního a pojišťovacího práva. V neposlední řadě je třeba zmínit rozsáhlou publikační činnost autorů PETL věnující se jednotlivým dílčím aspektům práva civilních deliktů. Prostřednictvím těchto publikací dochází k propagaci a současně ke zpětné reflexi PETL.

¹³⁹ STUDY GROUP A EUROPEAN CIVIL CODE AND THE RESEARCH GROUP ON EC PRIVATE LAW (Acquis Group): Principles, Definitions and Model Rules od European Private Law, *Draft Common Frame of Reference (DFCR)*. Interim Outline Edition, Sellier, 2007, p. 38–39.

¹⁴⁰ European Parliament Resolution on European contract law and the revision of the acquis: the way forward.

¹⁴¹ Srov. SWANN, S. Conceptual Foundations of the Law of Delict as Proposed by the Study Group on a European Civil Code. InDret, Barcelona, 2003, Working Paper No. 130, p. 1–30. von BAR, Ch. A Common European Law of Torts, Roma, Saggi, *Conferenze E Seminári*, 1996, 1–20.

Z těchto a dalších důvodů lze konstatovat, že úpravě mimosmluvních odpovědnostních vztahů v rámci Návrhu společného referenčního rámce je věnována zatím minimální pozornost. Dominantní roli na poli unifikace práva civilních deliktů hrají Principy evropského deliktního práva. Následující podkapitola proto zahrnuje pouze stručnou charakteristiku obsahu DFCR v části věnované právu civilních deliktů s důrazem na vzájemnou komparaci s PETL.

Civilní delikty v DFCR. V porovnání s abstraktně pojatými Principy evropského deliktního práva se vyznačuje kniha šestá Návrhu společného referenčního rámce pojednávající o závazcích z deliktů vyšší mírou kazuistiky spočívající ve výčtu jednotlivých případů právně relevantní škody.

Obdobně jako PETL i DFCR vychází ze základní římskoprávní parémie *casum sentit dominus*. Východiskem v podání DFCR je svérázně formulovaný článek VI.-1:101 který stanoví:

„Kdo utrpí právně relevantní škodu, má právo na náhradu od toho, kdo škodu záměrně nebo z nedbalosti způsobil, nebo je jinak odpovědný za způsobení škody (odst. 1). Kdo nezpůsobil právně relevantní škodu záměrně nebo z nedbalosti, je zodpovědný za způsobení právně relevantní škody pouze, pokud tak stanovuje Kapitola 3 (odst. 2).“

Z ustanovení vyplývá, že povinnost k náhradě škody vzniká při splnění Návrhem předpokládaných podmínek. V ostatních případech právo na náhradu škody nevzniká a škoda prioritně stíhá toho, v jehož majetkové sféře nastala.

Na rozdíl od PETL, které poměrně nesystematicky obsahují úpravu prevence v hlavě věnované odpovědnosti za zavinění (čl. 4:103 PETL), DFCR chápou prevenci jako jednu z hlavních funkcí práva civilních deliktů. Důkazem toho je zařazení právní úpravy předcházení vzniku škod mezi základní ustanovení (čl. VI. 1:101 DFCR).

Na obecná ustanovení navazuje v podání DFCR kapitola druhá pojednávající o právně relevantní škodě, kterou rozumí majetkovou nebo nemajetkovou újmu, jestliže tak stanoví následující ustanovení DFCR, nebo jestliže je újma či poškození následkem porušení práva jinak uděleného zákonem, nebo jestliže je újma nebo poškození porušení zájmu hodného ochrany zákonem.

Poslední kritérium v podobě „porušení zájmu hodného ochrany zákonem“ se velice blíží kategorii právem chráněného zájmu v podání PETL.

Další ustanovení Návrhu již obsahují kazuistickou úpravu jednotlivých případů vzniku povinnosti k náhradě škody. Tím se výrazně liší od PETL, které jednotlivé skutkové podstaty neupravují, stanoví pouze kritéria a následně demonstrativní výčet právem chráněných zájmů.

Z jednotlivých skutkových podstat stojí za zmínku především úprava odškodňování tzv. sekundárních obětí jako důsledek poškození nebo smrti jiné (zpravidla blízké) osoby,¹⁴² odpovědnost za poskytnutí nesprávné nebo neúplné informace, odpovědnost za porušení důvěry, úprava nekalé soutěže, odpovědnost za škodu způsobenou stavem nemovitosti, odpovědnost za škodu způsobenou zvířetem.

DFCR naopak není tak kazuistický v úpravě příčinné souvislosti. Návrh obsahuje obecné ustanovení o kauzálním nexu a výslovně upravuje pouze alternativní příčiny. PETL naopak věnují samostatná ustanovení konkurenčním, alternativním a potencionálním příčinám a dále neurčité dílčí kauzalitě spolu s příčinami ve sféře poškozeného.

Návrh společného referenčního rámce nepřipouští smluvní vyloučení nebo snížení odpovědnosti za úmyslné způsobení škody a dále v situacích, kdy škoda je důsledkem vážného pochybení dbát takové opatrnosti, jak okolnosti očividně vyžadují, pokud jde o tělesnou újmu nebo jestliže vyloučení nebo snížení odpovědnosti je jinak nezákonné nebo v rozporu s dobrou vírou a slušným chováním. PETL tyto otázky ponechaly stranou.

Z ustanovení, jež nejsou typická pro většinu národních právních řádů kontinentální Evropy, lze zmínit přijetí pravidla *de minimis*, podle něhož se k triviálním škodám nepřihlíží. Autoři PETL se k tomuto pravidlu nehlásí.

Ze stručné komparace DFCR a PETL vyplývá, že oba projekty volí rozdílnou míru abstrakce, odlišnou legislativně technickou metodologií a v určitých situacích i různá cílová řešení. Na druhou stranu je však zřejmé, že fundamentální východiska obou projektů jsou komparabilní. K předpokladům vzniku odpovědnosti za škody vyžadují porušení právem chráně-

¹⁴² České právo sekundární oběti alespoň prozatím neodškodňuje. Srov. ZIMA, P. Nervový šok a sekundární oběti. *Právní rozhledy*, 2008, č. 6, s. 216–219.

ného zájmu či porušení zákona, vznik škody a příčinnou souvislost. Zaviněná je nutné tam, kde nelze hovořit o objektivní odpovědnosti.

Stejně tak pokud jde o funkce náhrady škody, preferují oba projekty kompenzaci a prevenci.

III.6 SLABÁ MÍSTA PETL A DFCR

Výhrady vůči PETL a DFCR směřují často k absenci právní úpravy promlčení, která se však již stala předmětem vášnivých konferenčních debat.¹⁴³ Vůbec nelze vyloučit, že oba projekty budou doplněny o kapitoly týkající se promlčení, naopak lze tento vývoj směle předvídat.

Ani jeden ze spontánních projektů práva civilních deliktů neupravuje odpovědnost veřejných institucí vyplývající z výkonu veřejné moci. DFCR tuto možnost výslovně vylučuje (čl. VI. – 7:104). Principy evropského deliktního práva odpovědnost veřejných institucí za škody způsobené při výkonu veřejné moci sice explicitně nevylučují, nicméně ani na základě flexibilně pojatého systému právem chráněného zájmu nelze dospět k jednoznačnému závěru, že by dokument PETL mířil na odpovědnost veřejných orgánů a institucí.

V případě reálné možnosti aplikace PETL a DFCR chybí vazby na související procesní předpisy (vyjma čl. 2:105 PETL). Tato výtka může s postupujícím časem představovat stěžejní nevýhodu při úvahách o fakultativní transpozici PETL či DFCR do národních právních řádů. Nedá se však tvrdit, že by absenci vazeb na procesní předpisy autoři podcenili, neboť harmonizace procesních předpisů vyžaduje mnohem širší a zejména odlišný metodologický přístup.

Sporným bodem z hlediska PETL a DFCR může být míra abstrakce právní úpravy. Pokud jde o otázku přílišné obecnosti zkoumaných spontánních pramenů civilního deliktního práva, jde o obvyklý „souboj“ s případ-

¹⁴³ Srov. KOZIOL, H. Principy Evropské skupiny deliktního práva. In Tichý, L. (ed.) *Vývoj práva deliktní odpovědnosti za škodu v České republice, Rakousku a Evropě*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – PF, 2005, s. 15. VLASÁK, M. Zpráva z konference „European Tort Law 2007“. *Právní rozhledy*, 2008, č. 9, s. 346.

nou kazuističností, která má svoje meze. Řešením by mohla být kombinace obou přístupů, tj. formulace deklaratorního výčtu skutkových podstat spolu s generálním ustanovením vztahujícím se na méně frekventovaně vyskytující se případy a situace nepředvídané.

Ukazuje se však, že moderní evropské kodexy staví na minimalizaci kazuistiky, neboť se jedná o překonaný způsob regulace. Vhodná míra abstrakce vytváří významný prostor pro soudní rozhodování a je současně zárukou relativní stability právní regulace, protože umožňuje pružnou reakci na rozvoj společenských vztahů.¹⁴⁴ Vezmeme-li do úvahy povahu a charakter principů, lze označit zvolenou metodu vyššího stupně abstrakce v podání PETL za vhodnou a přijatelnou.

Přes veškeré nedostatky lze hodnotit oba projekty převážně pozitivně. Jejich kvalitu dokazuje i skutečnost, že se k nim v rámci rekodifikačních úsilí napříč Evropou výrazně přihlíží. PETL i DFCR navíc přesvědčivě naznačují, že unifikované právo civilních deliktů v rámci evropského justičního prostoru nemusí být nedosažitelnou utopií. Evropský legislativec má v podobě předložených konceptů připravené poměrně solidní základy.

III.7 AKTUÁLNÍ LEGISLATIVNÍ TENDENCE V PRÁVU CIVILNÍCH DELIKTŮ V ČLENSKÝCH STÁTECH ES¹⁴⁵

Značně nezávisle na vývoji evropské legislativy probíhají s příchodem nového milénia práce na rekodifikacích práva civilních deliktů v jednotlivých členských státech. Expertní týmy se výrazně inspiroují východisky přijatými zpracovateli projektů spontánní europeizace práva.

¹⁴⁴ FIALA, J. Právo na náhradu škody v České republice. *Evropské a mezinárodní právo*, 1999, č. 3, s. 57.

¹⁴⁵ Tato podkapitola zachycuje pouze základní **legislativní** tendence v jednotlivých evropských státech. Podrobněji, včetně aktuální judikatury srov. VLASÁK, M. Aktuální vývoj práva civilních deliktů napříč Evropou na pozadí mezinárodní konference „European Tort Law 2008“. *Právní rozhledy*, 2009, č. 13, s. 489–493.

Některé země rekonstruují celé soukromé právo (Česká republika, Slovensko, Maďarsko, Francie), jiné pouze dílčí oblasti (Rakousko, Švýcarsko, Německo).¹⁴⁶

V Maďarsku pokračují práce na návrhu nového občanského zákoníku, který reformuje i oblast odpovědnosti za škodu. Nově vznikající zákoník je maďarskou právníkům veřejností hodnocen velmi kriticky, zejména pro jeho celkovou konzervativnost. Primární ambicí zákonodárce bylo zakotvit stávající justiční praxi do nového kodexu. Návrh zákona obsahuje odškodné za nemajetkovou újmu, princip předvídatelnosti vzniku škody a např. i pravidlo *culpa in contrahendo*. Spíše však zaujme, co návrh nereguluje. V návrhu chybí úprava odpovědnosti státu za škodu způsobenou veřejnou mocí, kterou Maďarsko nemá ani v jiném zákoně a zůstává poslední evropskou zemí bez výslovné právní úpravy. Návrh zákona nepamatuje ani na oblast odpovědnosti podniku, odpovědnost zaměstnavatele za své zaměstnance, odpovědnost profesionálů (lékařů, auditorů) či otázky čistě ekonomické újmy.

Na Slovensku jsou v plném proudu práce na rekonstrukci občanského kodexu. Komise byla ustanovena mnohem později než v Čechách a návrh ještě není v takovém stádiu vývoje jako domácí návrh občanského zákoníku, nicméně jsou z něj již nyní patrné některé obecné rysy. Pokud jde o oblast odpovědnosti za škodu, inspirovali se autoři úpravou Principů evropského deliktivního práva (PETL) zejména v kategorii nemajetkové újmy a jejího ohodnocení v návaznosti na porušený právem chráněný zájem.¹⁴⁷ Novinky se chystají rovněž v úpravě příčinné souvislosti a zavinění jako porušení požadované úrovně chování.

V Norsku byl novelizován zákon umožňující hromadné žaloby a byla ustanovena komise pro standardizaci výše odškodnění za vzniklou nemajetkovou újmu, což lze označit spíše za „kontratrend“, protože ve většině zemí se přistupuje k volné úvaze soudu založené na určitých více či méně abstraktních kritériích.

¹⁴⁶ CLIVE, E. European Initiatives (CFR) and Reform of Civil Law in New Member States. *Juridica International*, vol. XIV., roč. 2008, p. 18-26. MAGNUS, U. The Reform of German Tort Law. InDret, Barcelona, 2003, Working Paper No. 127, p. 1-11.

¹⁴⁷ Srov. JURČOVÁ, M. The Influence of Harmonisation on Civil Law in the Slovak Republic. *Juridica International*, vol. XIV., 2008, s. 166-172.

Reforma obligační části napoleonského Code civil, ve světě známa jako tzv. Catala project,¹⁴⁸ nalezla tvrdou kritiku u francouzské justice a entuziasmus akademiků polevuje. Práce sice pokračují, nicméně se reforma civilního práva ve Francii značně oddálila.

Švýcarská vláda opustila projekt reformy práva civilních deliktů a zdá se, že přistoupí pouze k dílčím novelizacím, především úpravy promlčení, které by mělo navazovat na kap. XIV. Principů evropského smluvního práva (PECL). Paradoxní na tom je, že návrh reformy švýcarského deliktčního práva je sám o sobě vzorem mnoha zemí, v nichž rekodifikace probíhají. Jen s drobnými odchylkami bude původně švýcarský návrh reformy práva civilních deliktů nejspíše přijat v Turecku.

V Portugalsku byla přijata kontroverzní novela zákona o železniční dopravě. Novelizovaný § 25 odst. 2 vylučuje odpovědnost dopravce v případech, kdy cestující nerespektuje své povinnosti, např. si nekoupí jízdenku.

Ve Španělsku byla konečně implementována tzv. pátá motorová směrnice dekretem č. 1507/2008. V Belgii byl přijat zákon o náhradě škody za porušení lékařských povinností. Rakousko stále čeká na vládní návrh zákona reformující právo civilních deliktů.

Mnohé z těchto legislativních pokusů rekodifikovat oblast mimosmluvní odpovědnosti z různých důvodů stagnují nebo byly pozastaveny úplně. Neoficiální informace z Francie a Maďarska naznačují, že se celý proces rekodifikace zpomalí nebo úplně pozastaví.

Na druhou stranu je nezpochybnitelný dynamický vývoj práva civilních deliktů prostřednictvím doktríny a především judikatury vyšších soudů. Do procesu interpretace významně vstupuje faktor fundamentálních lidských práv¹⁴⁹ včetně mnoha rozhodnutí Evropského soudního dvora a Evropského soudu pro lidská práva.

¹⁴⁸ K reformě francouzského Code Civil srov. SONNENBERGER, H. J. Code Civil a jeho dosavadní změny – návrh reformy obligačního práva ve francouzském Code Civil. *Právník*, 2008, č. 3, s. 307–315. Konkrétně k reformě deliktčního práva srov. CORBE-CHALON, D., ROGOFF, M. A. Tort Reform a la Francaise: Jurisprudential and Policy Perspectives on Damages for Bodily Injury in France. *Columbia Journal of European Law*, Parker School of Foreign and Comparative Law, 2007, Number 13, p. 231 a násl.

¹⁴⁹ Srov. aktuální německou judikaturu zabývající se horizontálním působením základních lidských práv. Např. rozhodnutí německého Nejvyššího soudu Bundesgerichtshof ze dne

III.8 ČESKÝ STAV

V českém právním prostředí se debaty o mimosmluvních závazcích prolínají dvěma významovými rovinami. První představuje vývoj a dosažené stádium diskuze o pojmu a pojetí občanskoprávní odpovědnosti, která zaměstnává v převážné míře akademické prostředí. Druhá rovina se rozbíhá nad aktuálně dosaženým legislativním stavem práva civilních deliktů (de lege lata) a jeho další genezí (de lege ferenda).

Pojem odpovědnosti. Diskuze o pojmu a pojetí odpovědnosti nejsou v českém soukromém právu u konce, naopak se ukazuje, že se nachází ve fázi svého znovuzrození.

Za iniciátora celé diskuze o pojetí a pojmu odpovědnosti je považován V. Knapp, který na základě důkladného rozboru legislativního způsobu užití dospěl k závěru, že občanskoprávní odpovědnost představuje hrozbu sankce za porušení povinnosti. Odpovědnost vzniká v okamžiku, kdy ze zákona počne subjektu sankce skutečně hrozit, tedy zpravidla již se vznikem původní povinnosti. Odpovědná osoba je ta, které hrozí sankce za porušení povinnosti a odpovídá jak za její splnění, tak za její nesplnění.¹⁵⁰

V. Knapp se stal se svým pojetím aktivní odpovědnosti na dlouhou dobu jediným výraznějším zastáncem tohoto přístupu.

Kritika učení V. Knappa dovedla jeho následovníky k pojetí odpovědnosti jako sekundární právní povinnosti. Š. Luby tak charakterizoval odpovědnost jako povinnost, jež nastává porušením právního vztahu a ztotožňoval odpovědnost se sankční povinností a zároveň se sankcí. M. Knappová analýzou odpovědnosti ve vazbě na pojem povinnosti dospívá ke ztotožnění odpovědnosti se závazky z deliktů, tedy s povinností spojující zúčastněné strany. V návaznosti na úvahy Knappové a Lubyho charakterizuje J. Švestka odpovědnost jako zvláštní prostředek k nápravě vzniklé újmy a obnově původního právního postavení.

16. 9. 2009 GRUR 2009, 83; ze dne 24. 6. 2008, NJW 2008, 3134; ze dne 22. 4. 2008, NJW 2008, 2262; ze dne 11. 3. 2008, NJW 2008, 2262. Rozhodnutí německého Ústavního soudu Bundesverfassungsgericht ze dne 26. 2. 2008, NJW 2008, 1793.

¹⁵⁰ KNAPP, V. *Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu*. Stát a právo I. 1956, s. 66 a násl.

Významným způsobem do diskuze o pojmu a pojetí odpovědnosti zasáhl J. Macur,¹⁵¹ který stratifikoval a charakterizoval přehled existujících teorií. Svými názory se přiblížil proudu, který ztotožňuje právní sankce a odpovědnost. Rozdíl mezi sankcí a odpovědností však spočívá v tom, že zatímco sankce je ustanovení objektivního práva, odpovědnost je zvláštní případ právního postavení odpovědného subjektu, tedy konkrétně subjektivně pojímaná situace, v níž je uplatňována právní sankce.

Po období bouřlivých legislativních změn, jehož jsme byli svědky v po-revolučním procesu, se do diskuze o pojetí a pojmu odpovědnosti zapojily další významné osobnosti české civilistiky (J. Bejček, K. Eliáš, P. Hajn) a nastupující nová generace autorů se svými netradičními přístupy nad tradičním pojmem (J. Handlar). Ačkoli se mnozí z těchto autorů staví k pojetí odpovědnosti jako sekundárního právního vztahu poměrně kriticky, zůstává pasivní (sankční) pojetí odpovědnosti převažujícím přístupem.

Pro českou diskuzi o pojetí a pojmu občanskoprávní odpovědnosti je typická vazba na dosažený legislativní stav *de lege lata*. Důsledkem toho je příklon k sankčnímu pojetí odpovědnosti v jeho jednotlivých varietách, které je nejbližší sblížení odpovědnosti se závazky z deliktů.

Shrme-li dílčí poznatky a závěry k pojmu právní odpovědnosti, lze institut odpovědnosti v nejširším smyslu tohoto pojmu chápat jako společensky žádoucí a právně relevantní reakci osob na požadavek chovat se v souladu s právem. V užším smyslu je pak odpovědnost standardně většinově přijímána jak textem předpisů soukromého práva, tak odbornou právníkou veřejností jako následná sekundární právní povinnost, vznikající buď z porušení primární právní povinnosti nebo jako důsledek objektivního stavu újmy, spojeného s požadavkem na jeho kompenzaci.¹⁵²

V poslední době se však objevují názory (J. Hurdík) volající po modifikované renesanci myšlenek aktivní koncepce odpovědnosti navrhuující fakticky přijmout aktivní princip odpovědnosti prolínající soukromé právo od základního statusu osoby přes plnění právních povinností po uplatnění sankcí za porušení právní povinnosti. Zakomponováním principu aktivní

¹⁵¹ MACUR, J. *Odpovědnost a zavinění v občanském právu*. 1. vydání. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1980, 215 s.

¹⁵² ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. 1. svazek. Praha: Linde Praha, a. s., 2008, s. 770.

odpovědnosti do rámce soukromoprávní regulace se má zajistit aktivní působení odpovědnostního principu ve všech fázích konstituování, realizace, změn a zániku soukromoprávních vztahů a tím se oprostit od pojetí odpovědnosti jako jednoduché, přímé reakce jednající osoby a prosadit apriorní, sociálně determinovaný postoj jednající osoby vůči sobě samotnému, vůči svému bezprostřednímu okolí, vůči společnosti.¹⁵³

Zatím se sice stále jedná spíše o menšinové názory části akademické obce, na druhou stranu je vědecky korektní podrobit tento přístup opětovně věcné kritické analýze s přihlédnutím k potřebám dynamicky roztržštěné a zároveň strukturálně zasíťované globalizující se společnosti.

Názory odmítající sekundární pojetí občanskoprávní odpovědnosti se v poslední době objevují i v renomovaných komentářových vydáních k českému občanskému zákoníku.¹⁵⁴ Jedním z předpokládaných důsledků může být sémantický posun týkající se samotného pojmu odpovědnosti. Zdá se, že se do budoucna s pojmem odpovědnosti příliš nepočítá, nahradit by jej měl pojem „povinnost k náhradě škody“.

Nezdá se, že by novodobé pojetí aktivní odpovědnosti bylo pouhou renesancí myšlenek V. Knappa, který započal v padesátých letech minulého století diskuzi k pojmu právní odpovědnosti. Spíše lze usuzovat, že autorům jde o novou kvalitu odpovědnostních vztahů, pokus o vybědnutí ze stagnujícího práva civilních deliktů s využitím potenciálu odpovědnosti jako nástroje vyvažování vedoucího k dosažení rovnováhy zúčastněných společenských zájmů.

De lege lata. Dosažený stav vývoje práva civilních deliktů v české provenienci v sobě nezapře historické determinanty. O návrat k tradičnímu evropskému právu civilních deliktů se pokusila velká novela občanského zákoníku provedená zákonem č. 509/1991 Sb., nadále jsou však patrná koncepční východiska socialistických zákoníků z druhé poloviny minulého století.

České právo civilních deliktů se vyznačuje, obdobně jako smluvní právo, vícekolejností právní úpravy, resp. právním partikularismem. Kořeny

¹⁵³ HURDÍK, J. *Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti*. 1. vydání, C. H. Beck: Praha, 2007, s. 97, 98.

¹⁵⁴ ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*, op. cit. sub 152, s. 790.

tohoto přístupu pramení z historicko-ideologických souvislostí českého soukromého práva s přihlédnutím k omezeným legislativně technickým možnostem zákonodárce po roce 1989. O vhodnosti a opodstatněnosti trojkolejnosti právní úpravy lze s úspěchem pochybovat. Stávající vícekojnost právní úpravy neopodstatňuje ani odvětvový předmět obchodního práva.

Ve vztahu k občanskému zákoníku je úprava v obchodním zákoníku úpravou speciální. Zákoník práce obsahuje vlastní právní úpravu odpovědnosti za škodu včetně prevenční povinnosti.

Nadále se budeme věnovat pouze právní úpravě občanskoprávní a specifika vyvěrající z obchodních a pracovních vztahů ponecháme k rozboru příslušným právním odvětvím.¹⁵⁵

Z pohledu *de lege lata* tvoří zdejší realitu občanskoprávních odpovědnostních vztahů zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. Vtělení civilních deliktů do části šesté mezi věcná práva a dědění není z pohledu systematického vhodné. Překlenovací most mezi obecnou úpravou závazkových vztahů, jež se tradičně ve vyspělých evropských právních kulturách už od dob římského práva aplikuje i na závazky *ex delicto*, řeší krkolomně pomocí ust. § 492 obč. zák., dle něhož se ustanovení o závazcích, které vznikají ze smluv, použijí i na závazky, vznikající na základě jiných skutečností upravených v zákoně.

Stávající občanský zákoník vychází z koncepce jednotného deliktu, když nerozlišuje mezi porušením závazkové (smluvní) a mimozávazkové (deliktní) povinnosti.¹⁵⁶

V části šesté hlavě druhé občanského zákoníku je upravena odpovědnost deliktní, zatímco závazková (smluvní) odpovědnost (za vady, za prodlení) je obsažena v části osmé občanského zákoníku. Porušení smluvní povinnosti může sice být předpokladem jak odpovědnosti za škodu, tak odpovědnosti za vady či za prodlení, avšak záleží na tom, jaká konkrétní povinnost byla porušena a jaké následky toto porušení vyvolalo. V závislosti na

¹⁵⁵ Srov. BEJČEK, J. Nad interpretačními úskalími odpovědnosti za škodu v obchodních vztazích. *Právní rozhledy*, 2000, č. 9, s. 371–377.

¹⁵⁶ Formální oddělení náhrady škody způsobené porušením smluvní a mimosmluvní povinnosti provádí obchodní zákoník (§ 373 a § 757 ObchZ), věcně však mezi nimi nerozlišuje.

tom je totiž třeba aplikovat příslušnou právní normu, která ve své sankční složce stanoví právní následek.¹⁵⁷

Soudní praxe v této souvislosti dospěla k závěru, že nárok na náhradu škody, která vznikla vadným plněním, nevyklučuje skutečnost, že byly uplatněny nároky z odpovědnosti za vady. Vznikla-li tedy v důsledku vadného plnění škoda, kterou nemohou však být nároky vyplývající z odpovědnosti za vady, posuzuje se odpovědnost za takto vzniklou škodu podle ustanovení § 420 nebo § 421a obč. zák.¹⁵⁸

Kromě dělení odpovědnosti na deliktvní a závazkovou, které však nemá při koncepci jednotného civilního deliktu praktický význam, rozeznává civilní nauka odpovědnost za majetkovou (materiální) a nemajetkovou (imateriální) újmu.

Odpovědnost za materiální újmu upravují ustanovení § 420 až 450 obč. zák. Náhrada za bolest a za ztížení společenského uplatnění (§ 444 odst. 1) představuje případy odškodnění nemateriální újmy. Jednorázovou imateriální satisfakci přiznává občanský zákoník i pozůstalým obětem v případě usmrcení (§ 444 odst. 3). V ostatních případech je odškodnění nemajetkové újmy upraveno v jiných ustanoveních občanského zákoníku, případně v jiných normách (ochrana osobnosti,¹⁵⁹ autorská práva).

Odpovědnost za škodu v občanském zákoníku plní především kompenzační funkci tím, že poškozenému zajišťuje plnou náhradu za způsobený škodlivý následek. Náhrada za bolest, náhrada za ztížení společenského uplatnění a odškodnění pozůstalých plní funkci satisfakční.

Občanský zákoník upravuje vedle odpovědnosti za škodu, jejímž účelem je nahradit (kompenzovat) újmu již vzniklou, též prevenci, která má za cíl předcházet ohrožení či porušení právních povinností, jež by mohlo vést ke vzniku škody. Sankční charakter náhrady škody se v české právní úpravě neprojevuje.

¹⁵⁷ ŠKÁROVÁ, M. In Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. a kol. *Občanský zákoník I.* § 1 až 459. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1198.

¹⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. 26 Cdo 447/2005.

¹⁵⁹ Srov. RYŠKA, M. Výše a účel náhrady nemajetkové újmy v penězích při ochraně osobnosti. *Právní rozhledy*, 2009, č. 9, s. 305–308.

Stávající právní úprava občanského zákoníku v souladu s většinovým evropským přístupem výslovně nestanoví předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu, které však vyvěrají z právní teorie a justiční praxe. Mezi předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu se v českém právu řadí:

- a) porušení právní povinnosti nebo tzv. škodní událost (u objektivní odpovědnosti),
- b) vznik škody (újm),
- c) příčinná souvislost mezi porušením právní povinností a vznikem škody,
- d) zavinění, ledaže jde o objektivní odpovědnost.

Vedle obecné odpovědnosti za škodu upravuje občanský zákoník řadu případů zvláštní odpovědnosti, které jako *lex specialis* mají přednost před úpravou obecnou. Nejde-li o žádný ze zvláštních případů náhrady škody, pro něž jsou stanoveny speciální podmínky, posuzuje se nárok na náhradu škody podle § 420.

Zvláštní úpravu deliktní odpovědnosti obsahují i další zákony.¹⁶⁰ Aplikace těchto zákonů má přednost před občanským zákoníkem, podle nějž se postupuje jen tehdy, neobsahuje-li zvláštní zákon vlastní právní úpravu.

Protiprávnost. Základem vzniku obecné odpovědnosti za škodu v českém právu je porušení právní povinnosti jako protiprávní úkon. Protiprávním úkonem se rozumí komisivní či omisivní projev lidské vůle, který je v rozporu s objektivním právem. Zavinění při zkoumání protiprávnosti nehraje roli, stejně tak je bez významu, zda došlo k porušení povinnosti stanovené smlouvou nebo povinnosti zakotvené v právním předpise (koncepte tzv. generálního deliktu).

Odpovědnost zakládá i porušení povinností z inominátní smlouvy.¹⁶¹ Judikatura dokonce dospěla k závěru, že porušení smluvní povinnosti je

¹⁶⁰ Zákon č. 82 /1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou výkonem veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem; zákon č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích; zákon č. 59/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku; zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, aj.

¹⁶¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 1998, sp. zn. 25 Cdo 2029/98.

protiprávním úkonem i ve vztahu k poškozenému, který není účastníkem smlouvy.¹⁶²

Závěr, podle něhož porušení smluvní povinnosti ve vztahu mezi kontrahenty může mít právně relevantní dopad do majetkové sféry třetích osob, které nejsou a ani nebyly subjekty závazkového vztahu, budí v právní praxi výrazné emoce. Objevují se souhlasné,¹⁶³ ale i kritické názory.¹⁶⁴

Stanovisko právně aplikační praxe nelze podle našeho názoru jednoznačně odmítnout, ale není možné jej ani paušalizovat. Vždy půjde o posouzení konkrétních okolností daného případu s tím, že je třeba pečlivě rozlišovat mezi posouzením otázky protiprávnosti a otázky existence příčinné souvislosti. Ostatně k podobnému právnímu závěru, podle něhož porušení smluvní povinnosti může být protiprávním úkonem i ve vztahu k poškozenému, který není účastníkem smlouvy, dospěla nedávno rovněž francouzská judikatura.¹⁶⁵

Příčinná souvislost. Česká věda soukromého práva se otázkami příčinné souvislosti zatím systematicky příliš nezabývala. Nauka vychází z toho, že příčinná souvislost je kategorie objektivní povahy, a proto se jí zákonná úprava nemusí podrobněji věnovat. Zvláštní – tj. juristická – kategorie příčinné souvislosti se zpravidla ve zdejší nauce nekonstruuje s poukazem na jednotný a objektivní charakter příčinné souvislosti.¹⁶⁶

Většina vědeckých pojednání se spokojí s prostým konstatováním, že příčinná souvislost vyjadřuje vztah příčiny a následku mezi protiprávním úkonem (právně relevantní škodnou událostí) a škodou. Z fragmentárních komentářových útržků odrážející především právně aplikační praxi však plyne závěr, že se pojetí faktické kauzality v českém deliktním právu nejvíce blíží německému konceptu, což je dáno převážně historicko-kulturními determinanty.

¹⁶² R 56/2004 a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2008, sp. zn. 25 Cdo 1417/2006.

¹⁶³ VLASÁK, M. Odpovědnost za porušení smluvní povinnosti s dopadem na třetí osoby. *Právní fórum*, č. 12, 2008, s. 521–523.

¹⁶⁴ DĚDIČ, J., ŠOLC, M. Názor prezentovaný na 3. odborném symposia Nejvyššího soudu na téma „Náhrada škody a s ní související otázky v judikatuře Nejvyššího soudu, 9. 6. 2009.

¹⁶⁵ Srov. rozhodnutí francouzského Nejvyššího soudu ze dne 6. 10. 2006, Cass. Plen. Ass., D. 2006, 2825.

¹⁶⁶ ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. op. cit. sub 152, s. 798.

V české judikatuře se tak zrcadlí převážně doktrína *adequacy of causation*, kdy soudy vychází tradičně z teze, že příčinná souvislost je dána tehdy, jestliže je škoda podle obecné povahy, obvyklého chodu věci a zkušeností adekvátním důsledkem protiprávního úkonu.¹⁶⁷ V každém konkrétním případě je proto nutno zkoumat, zda mezi skutečnostmi, které mohou představovat předcházející příčinu vzniku škody, lze identifikovat i protiprávní úkon. Mezi protiprávním úkonem a škodou musí tak existovat vztah příčiny a následku.

Příklon české právně aplikační praxe k teorii adekvátnosti dokazuje i judikatura Ústavního soudu ČR, který v jednom ze svých nálezů rozvinul teorii adekvátnosti kauzálního nexu.¹⁶⁸

Teorie adekvátnosti kauzálního nexu vychází z toho, že smyslem subjektivní odpovědnosti za škodu je nařídít náhradu škody tam, kde škůdce škodu způsobil, ačkoli mu lze vytknout, že ji způsobil nemusel, že mohl jednat jinak. Tato odpovědnost tedy předpokládá, že vůbec bylo v lidských silách předvídat, že předmětné jednání bude mít za následek danou škodu. Základním kritériem, ze kterého vychází teorie adekvátnosti, je tedy předvídatelnost škodního následku. Tím se velice podobá dalšímu předpokladu subjektivní odpovědnosti za škodu, a to kritériu zavinění, přesněji její nedbalostní formě. Odlišují se jen subjektem, podle které se předvídatelnost následku poměřuje. V případě zavinění je jím sám (typizovaný) jednající subjekt, zatímco při zjišťování adekvátnosti příčinné souvislosti je kritériem hypotetický zkušený (tzv. optimální) pozorovatel, tedy myšlená osoba, které zahrnuje veškerou zkušenost své doby. Tento optimální pozorovatel tak personifikuje znalosti a zkušenost své doby. Je zřejmé, že, co je předvídatelné pro konkrétní subjekt, musí být předvídatelné i pro tzv. optimálního pozorovatele. Každý nedbalostně zaviněný následek je tedy též adekvátním následkem příslušného jednání.

Zároveň bývá v české provenienci zdůrazňováno, že otázka příčinné souvislosti mezi určitým protiprávním úkonem a konkrétní škodou je otázkou skutkovou; soud zjišťuje její existenci s tím, že vyřešení této otázky

¹⁶⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2003, sp. zn. 25 Cdo 2101/2002.

¹⁶⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1. 11. 2007, sp. zn. I. ÚS 312/05, publikovaný v časopise *Soudní rozhledy*, č. 5, 2008, s. 171 a násl.

nelze uložit znalci; ten může poskytnout jen odborné podklady, z nichž soud při zjišťování skutkového stavu věci vychází. Právním posouzením je vymezení, mezi jakou újmou (jako následkem) a jakou skutečností (jakožto příčinou) této újmy má být příčinná souvislost zjišťována. Postup při zjišťování příčinné souvislosti spočívá v tom, že škodu je třeba vyjmout z její všeobecné souvislosti a zkoumat ji izolovaně, toliko z hlediska jejích příčin. Pro posouzení vzniku odpovědnosti za škodu má proto zásadní význam otázka, v čem konkrétně spočívá škoda (majetková újma), za niž je náhrada požadována. Právě ve vztahu mezi konkrétní újmou poškozeného (pokud vznikla) a konkrétním jednáním škůdce (je-li protiprávní) se zjišťuje příčinná souvislost.¹⁶⁹

Někteří přední čeští civilisté však poukazují na to, že východisko, podle něhož je zjištění příčinné souvislosti otázkou skutkovou, nikoli právního posouzení, je východiskem materialistickým a dialektickým, které se ve zdejší právní doktríně ustálilo v poválečné době a popřelo jiné přístupy; vzhledem k tomu lze mít za to, že se zdejší nauka ocitá mimo hlavní proudy juristického myšlení.¹⁷⁰

Škoda. Další z předpokladů vzniku občanskoprávní odpovědnosti za škodu je kromě protiprávnosti a příčinné souvislosti existence škody.

Český občanský zákoník stejně jako drtivá většina evropských právních řádů definici škody nepodává a spoléhá na judikaturu soudů. Výjimku tvoří § 1293 rakouského ABGB.¹⁷¹

Konstantní judikatura chápe škodu jako újmu, která nastala (projevuje se) v majetkové sféře poškozeného a je objektivně vyjádřitelná všeobecným ekvivalentem, tj. penězi, a je napravitelná poskytnutím majetkového plnění, především poskytnutím peněz, nedochází-li k naturální restituci. Skutečnou škodou pak rozumí újmu spočívající ve zmenšení majetkového stavu poškozeného a reprezentující majetkové hodnoty, které bylo nutné vynaložit,

¹⁶⁹ R 65/1965, R 11/1976, R 28/1980, 21 Cdo 300/2001 aj.

¹⁷⁰ ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. op. cit. sub 152, s. 798.

¹⁷¹ Podrobně MAGNUS, U. *Unification of Tort Law: Damages*. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 2001, 256 p.

aby došlo k uvedení věci do předešlého stavu.¹⁷² Vznik škody a její rozsah musí být prokázán poškozeným.

Pojmeme-li škodu jako vyjádření rozdílu mezi tím, jakou hodnotu objekt práva skutečně má a hodnotu, jakou by takový objekt měl, kdyby určitá skutečnost (civilní delikt) nebyla nastala, popř. kdyby naopak určitá skutečnost (pravidelný běh událostí) byla nastala, vyplývá z toho, že škoda vyjadřuje jen relaci mezi hodnotou skutečnou a myšlenou.¹⁷³

Občanský zákoník rozlišuje škodu na věci, na majetku a škodu na zdraví. V případě škody na majetku a na věci se nahrazuje jednak skutečná škoda a dále ušlý zisk. U škody na zdraví občanskoprávní kodex vedle náhrady majetkové újmy upravuje jako součást celkového odškodnění i právo na peněžitou satisfakci nemajetkové újmy (bolestné a ztížené společenského uplatnění, odškodnění pozůstalých).

V poslední době se stala spornou otázka rozsahu náhrady škody způsobené na již použitém vozidle ve vztahu k případnému bezdůvodnému obohacení. Nejnovější publikační výstupy¹⁷⁴ a aktuální judikatura soudů (včetně zahraničních)¹⁷⁵ naznačují dynamický trend, podle něhož pokud opravou použitého poškozeného vozidla nedojde ke zcela zjevnému přínosu pro poškozeného, nelze po něm požadovat, aby doplácel na nehodu, kterou nezařadil.

Příznačný je z tohoto pohledu náleží Ústavního soudu,¹⁷⁶ ve kterém bylo konstatováno: „*Je-li za škodu považována újma, která nastala v majetkové sféře poškozeného, a její výše je dána rozdílem mezi majetkovým stavem*

¹⁷² Srov. R 55/1971.

¹⁷³ Srov. ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. op. cit. sub 152, s. 797.

¹⁷⁴ VACKOVÁ, M. Náčelník 4 C. *Soudce*, 2008, č. 6, s. 36–39. KOTRADY, P. Náhrada škody způsobené na používaném vozidle. *Právní rádce*, 2008, č. 11, s. 12–14. Dříve VAŠÍČEK, M.; DVOŘÁČEK, D. K pojmu skutečné škody na věci použité a opotřeбенé. *Právní rozhledy*, 2003, č. 11, s. 569 a násl.

¹⁷⁵ Srov. rozsudek Okresního soudu Plzeň – jih ze dne 29. 6. 2007, sp. zn. 4 C 212/2005, publikovaný v časopise *Soudní rozhledy*, 2008, č. 1, s. 19–23. Rozsudek Úředního soudu v Mnichově ze dne 27. 11. 2007, sp. zn. 315 C 37424/06, zkráceně publikovaný v časopise *Soudní rozhledy*, 2008, č. 8, s. 316.

¹⁷⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 19. 3. 2008, II. ÚS 2221/07, publikovaný v časopise *Soudní rozhledy*, 2008, č. 7, s. 247–249.

poškozeného před a po poškození, musí i rozsah náhrady škody zohlednit výši všech nutných prostředků, které byl poškozený nucen vynaložit k obnovení původního majetkového stavu, v daném případě k opravě vozidla tak, aby bylo z technického hlediska stejně provozuschopné jako před škodnou událostí. Pokud obnovení původního majetkového stavu není možné jinak než za použití nových náhradních dílů, oprava byla provedena účelně a směřovala jen k odstranění následků škodné události, nelze přenášet povinnost k úhradě nákladů na uvedení věci do původního stavu na poškozeného a neodůvodněně jej znevýhodňovat oproti škůdci.

Je třeba přihlédnout i k tomu, že v případě havarovaného vozidla, byť opraveného novými díly, je jeho skutečná hodnota vždy nižší než původní hodnota použitého vozidla. V neposlední řadě je třeba vzít v úvahu i to, že poškozenému ono diskutabilní tzv. "zhodnocení" vozidla v podstatě bylo protiprávním jednáním vnuceno. V důsledku škodné události se tak dostává do situace, kdy ačkoliv na rozdíl od viníka škody si počínal v souladu s právem (v konkrétním případě neporušil dopravní předpisy), je nucen vynaložit ze svého značnou částku na to, aby své vozidlo mohl vůbec používat jako před škodnou událostí.

Otázkou zůstává, do jaké míry koreluje s citovaným nálezem Ústavního soudu právní závěr Nejvyššího soudu, podle něhož kromě peněžní náhrady, vycházející z porovnání obvyklé ceny, jakou věc měla před poškozením, s obvyklou cenou po poškození, nebo stanovené na základě nákladů potřebných k tomu, aby poškozený uvedl věc do stavu před poškozením, nenáleží poškozenému ještě nějaká další náhrada škody způsobené na věci z důvodu „snížené prodejnosti“ či „obchodního znehodnocení“ věci.¹⁷⁷

Zavinění. Přes novodobý vývoj deliktního práva směřujícího k nárůstu skutkových podstat objektivní odpovědnosti se ukazuje, že koncept zavinění hraje i nadále v odpovědnostních vztazích dominantní úlohu. Zavinění tvoří stále základ deliktní i smluvní odpovědnosti za škodu, zavinění je fundamentálním sociálním a etickým důvodem připsatelnosti škody, samot-

¹⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 3. 2009, sp. zn. 25 Cdo 567/2009. Srov. též VLAŠÁK, M. Rozsah náhrady škody a obchodní znehodnocení poškozeného vozidla. *Právní fórum*, č. 6, 2009, s. 257–260.

ným jádrem odpovědnostních vztahů.¹⁷⁸ Někteří autoři jdou ještě dále, když tvrdí, že „zavinění je vždy nutné“,¹⁷⁹ přitom jsou si velice dobře vědomi existence objektivní odpovědnosti.

České právo civilních deliktů staví i nadále na dominantní koncepci *subjektivní odpovědnosti* s presumpcí zavinění. Občanský zákoník deklaruje zásadu presumovaného zavinění v ust. § 420 odst. 3, podle něhož *se odpovídá zprostit ten, kdo prokáže, že škodu nezavinil*.

Současná teorie a praxe omezuje presumpci zavinění na presumpci nedbalosti, a to pouze nedbalosti nevědomé, která nastupuje tehdy, pokud byla prokázána škoda a porušení právní povinnosti včetně existence příčinné souvislosti mezi nimi.

Jsou-li předpoklady odpovědnosti škůdce splněny, lze uvažovat o jeho exkulpaci. Je na škůdci, aby prokázal, že vzniklou škodu nezavinil, tedy že při jeho protiprávním jednání nešlo ani o nevědomou nedbalost. Škůdce musí prokazovat skutkové okolnosti, z nichž lze učinit spolehlivý závěr, že na škodě vzniklé z protiprávního úkonu nenese vinu. Chce-li se škůdce zprostit odpovědnosti za škodu, nestačí důkaz, že učinil vše podle svých subjektivních schopností a znalostí. Kritériem hodnocení musí být objektivní míra úsilí, kterou je možno požadovat od každého občana, přičemž měřítko by mělo být aplikováno konkrétně s přihlédnutím k určité situaci a diferencovaně.¹⁸⁰

Tvrdí-li poškozený škůdcův úmysl, musí jej prokázat (ust. § 423, § 424, § 447 odst. 2 a § 450 obč. zák), neboť presumpce zavinění se nevztahuje na úmysl.

Část české civilistiky kromě vědomé a nevědomé nedbalosti rozlišuje ještě prostou nedbalost (*culpa levis*) a hrubou nedbalost (*culpa lata*), které se dopustí ten, kdo nepozná, co je zřejmé všem, jakož i ten, kdo se zaváže k profesionálnímu výkonu, ale nedostojí svému závazku pro nedostatek

¹⁷⁸ WIDMER, P. (ed.) *Unification of Tort Law: Fault*. Hague: Kluwer Law International, 2005, p. 332.

¹⁷⁹ ROGERS, W. V. H. *Fault under English Law*, p. 65. In Widmer, P. (ed.) *Unification of Tort Law: Fault*, op. cit. sub 178.

¹⁸⁰ HOLUB, M. a kol. *Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním*. Praha: Linde, 2003, s. 343.

potřebných znalostí nebo pečlivosti.¹⁸¹ Stran možných pochybností nad oprávněností zavedení kategorie prosté nedbalosti, která dle našeho názoru de lege lata z občanského zákoníku nevyplývá, a to ani s odkazem na ust. § 42a odst. 2 nebo § 485 odst. 2 obč. zák.,¹⁸² lze s autory souhlasit, že presumpce zavinění by zahrnovala pouze prostou nedbalost, kdežto hrubá nedbalost by musela být poškozeným prokázána.

Zdejší občanský zákoník, který paušálně pro celou kategorii subjektivní odpovědnosti obrací důkazní břemeno, když presumuje zavinění škůdce ve formě nedbalosti, je skutečnou evropskou raritou, byť presumpci zavinění považuje český civilista za neochvějnou a stabilní samozřejmost. Obdobu nabízí ještě španělské soukromé právo (Codigo civile), ovšem pouze jako výsledek judikatury soudů.

Je pravdou, že některé další evropské státy připouští obrácení důkazního břemene, ale nikoli paušálně pro celou oblast subjektivní odpovědnosti, jak to činí § 420 odst. 3 obč. zák., zpravidla pouze v situacích, kdy je sice odpovědnost založena na zavinění, nicméně i přesto existuje vyšší míra rizika vzniku nebezpečí škody. Jedná se například o škody způsobené zvířetem, škody způsobené vadou výrobku či škody způsobené nezletilými nebo duševně nemocnými, za něž odpovídá osoba, která o ně pečuje.¹⁸³

Objektivní odpovědnost. Kromě koncepce odpovědnosti za zavinění obsahuje český civilní kodex rovněž úpravu objektivní odpovědnosti, jejíž kořeny nacházíme zejména ve francouzském právním prostředí a teorii rizika, projevující se ve speciálních skutkových podstatách odpovědnosti za škodu.

Nárůst případů nevyžadujících zavinění se týká především obecně koncipované odpovědnosti za škodu z provozní činnosti (§ 420a obč. zák.) a odpovědnosti za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků (§ 427 – § 431 obč. zák.)

¹⁸¹ ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. op. cit. sub 152, s. 799.

¹⁸² Dovožováno ze slovních spojení „náležitá pečlivost“ a „mohl a měl vědět“. Podle názoru autora tohoto příspěvku zná stávající český občanský zákoník pouze nedbalost vědomou, nevědomou a hrubou.

¹⁸³ V podrobnostech VLASÁK, M. Obrácení důkazního břemene o zavinění v občanském právu. In *Dny práva – 2008 – Days of Law*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 1012–1020.

V souvislosti s nárůstem skutkových podstat objektivní odpovědnosti došlo dokonce ke vzniku speciálních zákonů, jež separují a současně integrují předmět své úpravy do zvláštního předpisu. Týká se to především oblasti odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku (zák. č. 59/1998 Sb.) a odpovědnosti státu za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím a nesprávným úředním postupem (zák. č. 82/1998 Sb.).

Posledně uvedený právní předpis má své kořeny již v době předlistopadové, kdy se vyznačoval na svou dobu moderním přístupem k pojetí odpovědnosti státu za škodu plynoucí z činnosti státních orgánů. Každý moderní demokratický právní stát tím demonstruje, že ani sebelepší státní mechanismus se nevyvaruje při své činnosti různých pochybení, která mohou být v závislosti na jejich povaze relativně velmi citlivá pro poškozené.

Odpovědnost státu za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci je konstruována jako objektivní odpovědnost. Objektivní odpovědnost a postavení poškozeného je posíleno tím, že stát nemá možnost se exkulpat s poukazem na skutečnost, že vznik škody nezavinil. Přes absenci liberačních důvodů však nelze přehlédnout, že zákon v určitých případech odpovědnost státu omezuje i při splnění všech podmínek odpovědnosti (§ 12 zákona č. 82/1998 Sb.). Ačkoli se jedná o objektivní odpovědnost bez liberačního důvodu, v úvahu přichází také spoluzavinění poškozeného.

Speciální konstrukce odpovědnosti státu má umožnit jednodušší dosažení odškodnění v případech stanovených zákonem (nesprávný úřední postup a nezákonné rozhodnutí). Na druhou stranu lze připustit, že systém předběžného uplatnění nároku u Ministerstva spravedlnosti může v krajních případech vést spíše k opačným výsledkům.

Jednou z posledních novel (zák. č. 160/2006 Sb.) byla do zákona č. 82/1998 Sb. začleněna odpovědnost za vzniklou nemajetkovou újmu (§ 31a), což je oproti občanskému kodexu, který umožňuje, neuvažujeme-li o bolestném, ztížení společenského uplatnění a odškodnění pozůstalých obětí, odškodnit imateriální újmu pouze v rámci ochrany osobnosti, výrazný posun.

Celou koncepci odpovědnosti státu stručně charakterizovanou římsko-právní parémií *casum sentit res publica*¹⁸⁴ postupně doplňuje odpovědnost státu vůči jednotlivci za porušení norem Evropských společenství nejčastěji v podobě pozdní či vadné transpozice sekundárních pramenů práva ES do českého právního řádu, jež se vyvinula cestou judikatury Evropského soudního dvora. Z rozsudků ESD, na jejichž základě se rozvíjí celá doktrína odpovědnosti za škodu vzniklou porušením práva ES, jmenujme jen pilotní rozhodnutí ve věci *Brasserie du Pêcheur C-46/93 a C-48/93*, *Francovich C-6/90 a C-9/90* anebo *Köbler C-224/01*.¹⁸⁵

Pojištění. V návaznosti na nedostatky koncepce objektivní odpovědnosti se projevila i v českém soukromém právu garanční teorie v podobě pojištění odpovědnosti za škodu, která však nepředstavuje odpovědnostní systém ve vlastním slova smyslu, ale jedná se pouze o techniku odškodnění, jež může být spojena s odpovědností subjektivní i objektivní. Právě v oblasti pojištění se patrně nejvýrazněji projevuje vzájemné prolínání odpovědnostních vztahů a ekonomických vlivů. Dynamický vývoj pojišťovacího práva je natolik dramatický, že byl institut pojistné smlouvy vyčleněn z občanského zákoníku a byl vtělen do samostatného nově přijatého zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě.

Geneze pojišťovacího práva dospěla do stádia, kdy zákonodárce pojištěním podmiňuje některé činnosti a zřizuje (institucionalizuje) k tomu nové instituce. To se projevuje zejména v právní úpravě pojištění odpovědnosti za škodu způsobené provozem vozidla (zák. č. 168/1999 Sb.).

¹⁸⁴ Srov. VLASÁK, M. Odpovědnost vlády za nesprávný úřední postup aneb *casum sentit res publica*. *Jurisprudence*, 2007, č. 6, s. 39–42. VLASÁK, M. Odpovědnost notáře při ověřování podpisu na kupní smlouvě. *Právní fórum*, 2009, č. 8, s. 354–357.

¹⁸⁵ Podrobně srov. KOZIOL, H.; SCHULZE, R. (ed.) *Tort Law of the European Community*. Wien, New York: Springer, 2008, p. 179–210. van DAM, C. *European Tort Law*. Oxford University Press, 2006, p. 20–41. HEUKELS, T.; Mc DONNEL, A. (ed.) *The Action for Damages in Community Law*. Europa Institut University of Leiden. Kluwer Law International, 1997, p. 451. BOBEK, M. Odpovědnost za škodu vzniklou porušením práva Evropských společenství. *Mimořádná příloha Právních rozhledů*, 2008, č. 12, s. 1–19.

III.9 ČESKÉ TRENDY

Aktuální legislativní vývoj práva civilních deliktů se vyznačuje jistou mírou stagnace, kdy až na nepatrné výjimky odrážející společenskou poptávku po konkrétních (kazuistických) ustanovení, nelze vysledovat koncepční evoluci práva civilních deliktů.

Dílčí legislativní posuny se týkaly především kategorie objektivní odpovědnosti s narůstajícím počtem skutkových podstat nevyžadujících zavinení, dále odpovědnosti státu za škody způsobené veřejnou mocí, odpovědnostních vztahů plynoucích z transpozice evropského směrnicevého práva.

Návrh občanského zákoníku. V současné době vrcholí v české provenienci diskuze¹⁸⁶ nad již zpracovaným návrhem občanského zákoníku. V souladu s vůdčí idejí právní diskontinuity, by se jisté změny měly týkat i právní úpravy práva civilních deliktů.

Podle důvodové zprávy návrh ustanovení o náhradě majetkové újmy (škody) i jiné újmy vychází ze zdejší tradice, a to i z tradice úpravy v obecném zákoníku občanském, ale s poučením z novějších vývojových trendů, patrných zejména z návrhu Principu evropského deliktního práva (PETL), z vývoje příslušné partie německého občanského zákoníku (§ 823 a násl. BGB), z obsahu občanského zákoníku Québecu (§ 1457 a násl. CCQ) i z návrhu novely rakouského deliktního práva.

Přes ambiciózní důvodovou zprávu se zdá, že úprava odpovědnostních vztahů nedozná až takových radikálních změn, což ostatně potvrzuje i Ministerstvo spravedlnosti na svých internetových stránkách, kde uvádí, že v otázce náhrady škody jde návrh občanského zákoníku evoluční cestou (nikoli revoluční pozn. vložil M. V.) – zejména doplňuje a upřesňuje současnou právní úpravu.¹⁸⁷

¹⁸⁶ Např. LAVICKÝ, P. Kritické poznámky ke koncepci návrhu občanského zákoníku. *Právní rozhledy*, 2007, č. 23, 848-859. FRINTA, O.; TĚGL, P. O návrhu občanského zákoníku a jeho kritice (a taky o kontinuitě a diskontinuitě). *Právní rozhledy*, 2009, č. 14, s. 495–501.

¹⁸⁷ <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/nahrada-skody/koncepcni-zmeny.html>, cit. dne 1. 8. 2009.

Předně je třeba uvést, že se text návrhu terminologicky vyhýbá pojmu odpovědnost a nahrazuje jej slovy závazky z deliktů. Stejně tak návrh místo pojmu odpovědnost za škodu užívá termín povinnost k náhradě škody.

V této souvislosti vyvstává diskutabilní otázka, zda dochází k celkovému posunu odpovědnosti jako sekundárního právního vztahu směrem k aktivnímu pojetí odpovědnosti.¹⁸⁸ Příklon k aktivní koncepci občanskoprávní odpovědnosti lze spatřovat zejména ve změně právní terminologie. Odklon od současné sémantiky by však sám o sobě jen stěží stačil ke změně stávajícího paradigmatu. Preference odpovědnosti jako apriorně sociálně determinovaného postoje a odmítnutí odpovědnosti jako sekundární právní povinnosti plyne i z prezentace názorů tvůrců návrhu občanského zákoníku.¹⁸⁹

Za koncepční změnu lze označit opuštění pojetí jednotné úpravy civilního deliktu. Návrh odděluje smluvní a mimosmluvní náhradu škody. Rozdíl mezi smluvní a mimosmluvní odpovědností za škodu spočívá v tom, že pro vznik povinnosti nahradit škodu porušením smlouvy se nevyžaduje zavinění a rozsah náhrady škody návrh podmiňuje její předvídatelností. Inspirací je stávající ust. § 373 obch. zák. Naproti tomu vznik náhrady škody způsobené porušením povinnosti stanovené přímo zákonem stejně jako v současném občanském zákoníku spojuje návrh se zaviněným porušením takové povinnosti.

Pokud jde o jednotlivé koncepce odpovědnosti za škodu (subjektivní a objektivní), návrh je v zásadě přejímá.

Provozní činnost. Určitých změn dozná také právní úprava objektivní odpovědnosti. Návrh opouští současnou koncepci dvou obecných skutkových podstat odpovědnosti za škodu (subjektivní upravenou v ust. § 420 obč. zák. a objektivní upravenou v ust. § 420a obč. zák.) s tím, že případy objektivní odpovědnosti vykazují do zvláštních skutkových podstat.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Srov. Připomínky některých členů katedry občanského práva a katedry obchodního práva Právnické fakulty MU a soudců Nejvyššího soudu k návrhu občanského zákoníku. *Právní zpravodaj*, 2008, č. 12, s. 22.

¹⁸⁹ ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. op. cit. sub 152, s. 790, 791.

¹⁹⁰ Srov. DOLEŽAL, T. Odpovědnost za škodu při použití nebezpečných věcí a provozování nebezpečných činností zejména s ohledem na odpovědnost za škodu ve zdravotnictví. *Právník*, 2009, č. 7, s. 705–723. VLASÁK, M. Náhrada škody způsobené provozní činností

Návrh důsledněji rozlišuje podmínky pro náhradu škody způsobené provozem obchodního závodu nebo podobného zařízení a pro náhradu škody způsobené provozem zvláště nebezpečným. V pozadí stojí myšlenka, že není možné stanovit tyto podmínky zásadně shodně pro provoz malého závodu i velké továrny, třebaže obchodním závodem je obojí.

V situacích škody způsobené závodem nebo jiným zařízením, které slouží k výdělečné činnosti, zvyhodňuje návrh oproti stávající úpravě postavení osoby, jejichž provozní činnost vedla ke vzniku neodvratné škody. Takové osoby se mohou povinnosti hradit škodu vzniklou z provozní činnosti zprostit, prokáží-li, že vynaložily „veškerou péči, kterou lze rozumně požadovat, aby ke škodě nedošlo“. Citované ustanovení § 2739 n.o.z. je pojato jako *lex generalis* ve vztahu k § 2740 n.o.z. a svou povahou míří právě na menší provozovny.

Naproti tomu § 2740 n.o.z. vymezuje zvláštní druh provozů zvláště nebezpečných, tedy provozů, které ze své povahy vyvolávají vysoké riziko vzniku škody i při vynaložení řádné či dokonce veškeré možné péče (chemická továrna, sklad výbušnin apod.). V případě těchto provozů stanoví návrh podstatně přísnější pravidla pro provozovatele. Pokud se skuteční nebezpečí v *provozu zvláště nebezpečném* a vznikne škoda, provozovatel ji nahradí, i pokud vynaložil veškerou možnou péči. Předpokladem je tedy zdroj zvýšeného nebezpečí.

V této souvislosti stojí za zmínku, že návrh zcela nově konstruuje zvláštní případ alternativní příčinné souvislosti v případě, kdy provoz zvláště nebezpečný významně zvýšil nebezpečí vzniku škody, ačkoli lze důvodně poukázat i na jiné možné příčiny.

Náhrada nemateriální újmy. Návrh se rozchází s pojetím institutu náhrady škody jako výlučně majetkové újmy. Osnova sice vychází nadále z koncepce, podle níž se zásadně hradí majetková újma (škoda), zatímco nemajetková újma jen v případech zvlášť stanovených, ale situace, kdy

– nad jedním rozhodnutím. *Soudní rozhledy*, 2008, č. 6, s. 201–207. ŠKÁROVÁ, M. Odpovědnost za škodu na zdraví pacienta způsobenou lékařem či zdravotnickým zařízením. *Zdravotnictví a právo*, č. 3–4, 2008, s. 13–16. JIRKA, M. K objektivní odpovědnosti za škodu na zdraví ve zdravotnictví *de lege lata* a *de lege ferenda*. *Právní rozhledy*, 2007, č. 10, s. 347–353. ZAUJECOVÁ, M. Všeobecně o občianskoprávnej zodpovednosti v zdravotníctve. *Justičná revue*, 2009, č. 2, s. 196–205.

poškozenému vznikne právo na náhradu nemajetkové újmy, jsou pojaty poměrně široce.

Podle důvodové zprávy se v první řadě náhrada nemateriální újmy přiznává při protiprávních zásazích do osobnostních práv člověka nebo do obdobných práv právnické osoby.

Pokud jde o nemajetkové újmy na zdraví nebo náhrady při usmrcení,¹⁹¹ opouští se pojetí ust. § 444 odst. 2 a 3 stávajícího obč. zák. a vůbec myšlenka, že by sazebník výše náhrad měl a priori stanovit zákon nebo podzákonný předpis.¹⁹² Argumentuje se přitom tím, že žádný právní předpis nemůže v záležitostech tak navýsost individuálních jako jsou bolest a důsledky újmy na zdraví pro další budoucnost postiženého stanovit, jak má konkrétně soud rozhodnout.

Autoři tak navrhují **volnou úvahu** soudu při stanovení rozsahu náhrady nemateriální újmy. Při určení výše náhrady se má vycházet podle *zásad slušnosti*, které tak zůstávají jediným vodítkem, kterého se soudce může při určení rozsahu náhrady nemajetkové újmy chytout.

Proti opuštění systému bodového ohodnocení podle prováděcího předpisu lékařským posudkem, při stanovení hodnoty jednoho bodu včetně možnosti zvýšení náhrady soudem v mimořádných případech zvláštního zřetele hodných, se postavila část justiční a advokátní praxe.¹⁹³

Odpůrci návrhu vytýkají, že povede k právní nejistotě a horší vymahatelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy. Dále namítají, že české právní prostředí ještě nedozrálo do stádia, kdy je možné určovat rozsah nemateri-

¹⁹¹ Srov. též DOLEŽAL, T. Europeizace právních úprav náhrady škody na zdraví a náhrady nemateriální újmy, *Právník*, 2007, s. 431; ELISCHER, D. Náhrada nemateriální újmy de lege ferenda s ohledem na současné trendy deliktního práva. *Právník*, 2008, č. 10, s. 1101–1107.

¹⁹² V současnosti vyhl. č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění.

¹⁹³ Srov. MIKYSKA, M. Náhrada újmy na zdraví podle návrhu nového občanského zákoníku – krok kupředu nebo zpět? *Právní rozhledy*, 2008, č. 22, s. 826–830. VOJTEK, P. Odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění včetně nároků pozůstalých. *Zdravotnictví a právo*, 2008, č. 3–4, s. 11. Opačně TOMANČÁKOVÁ, B. Kolikrát ještě budeme diskutovat kolik za lidské utrpení? *Právní rozhledy*, 2009, č. 3, s. 99–101.

ální újmy pouze na základě zásad slušnosti. Poukazuje se rovněž na to, že tabulkový systém splňuje ústavněprávní požadavky.¹⁹⁴

Odpůrci tabulkového systému si slibují od odstranění odškodňovací vyhlášky dynamický nárůst výše přiznaného odškodnění.¹⁹⁵ Je sice pravdou, že česká justiční praxe působí v porovnání s některými západoevropskými státy poněkud konzervativně a výše některých přiznaných nároků vzbuzuje oprávněné rozpaky, nicméně již nyní se objevují dílčí náznaky, že by do budoucna výše odškodného při náhradách nemajetkových škod mohla stoupat, a to i v případě zachování stávající právní úpravy.¹⁹⁶

Jestliže odpůrci systému dnes vytýkají českým soudům malou odvahu při stanovení výše náhrady, pak do budoucna vyjadřují obavu, aby ti samí v případě zrušení tabulkového systému nevytýkali soudům libovůli a nepřezkoumatelnost jejich rozhodnutí. Systém bez tabulek totiž bezpochyby klade mnohem vyšší nároky na odůvodnění rozhodnutí soudů.

Nelze počítat s tím, že automaticky s upuštěním od tabulkového systému budou přiznávány náhrady řádově v desítkách milionů korun, jako tomu je např. ve Spojených státech amerických. Přesto, že jsme stále více zapojeni do evropských struktur, naše životní úroveň se rychle zvyšuje a dynamika vývoje společnosti patrně nezná mezí, platí i nadále, že každý právní řád vychází ze svých kulturních a historických tradic, dosaženého stádia společenského vývoje a opomenout nelze ani mimoprávní determinanty právní úpravy deliktního práva.¹⁹⁷ Ve svém důsledku to znamená, že je bláhová představa, podle níž výše přiznáváného nemajetkového odškodnění bude v neblízké době srovnatelná s rozsahem odškodného v zemích jako Spojené státy americké, Velká Británie či Německo. Ostatně při vzájemné komparaci těchto zemí zjistíme, že se i mezi nimi vyskytují poměrně značné rozdíly v rozsahu přiznaného odškodnění.

¹⁹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 10. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 50/05.

¹⁹⁵ Srov. některé názory v diskuzi k příspěvku RYŠKA, M. Kočka má devět životů, kolik zdraví má člověk? <http://jinepravo.blogspot.com>

¹⁹⁶ Podrobně DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. Několik poznámek k aktuálním rozhodnutím soudů ve věcech náhrady škody na zdraví a kompenzace imateriální újmy. *Právní rozhledy*, 2008, č. 15, s. 562–567.

¹⁹⁷ VLASÁK, M. Materiální prameny a východiska právní úpravy soukromoprávních deliktů. *Právník*, 2008, č. 11, s. 1217–1236.

Navíc stávající systém odškodnění nemajetkové újmy garantuje minimální odškodné bolestného a ztížení společenského uplatnění a při skutečně vážných následcích umožňuje rozsah odškodného bez zákonného omezení násobit. Navrhovaná volná úvaha soudu poškozenému spodní hranici odškodného negarantuje.

Zde tedy shrnout, že tabulkový systém vede k vyšší míře předvídatelnosti a právní jistoty. Volná úvaha soudu naproti tomu umožňuje přihlížet ke všem okolnostem individualizovaného případu.¹⁹⁸

V této souvislosti se sluší připomenout, že k **přiměřenosti** celkové výše přiznané nemajetkové újmy se vyjádřil i Ústavní soud,¹⁹⁹ který při stanovení rozsahu náhrady nemajetkové újmy na zdraví vycházel z následujících kritérií, k nimž má být podle jeho názoru přihlédnuto:

- závažnost způsobené škody na zdraví, tzn. zda byly zasaženy (poškozeny) životně důležité orgány,
- možnost vyléčení či eliminace způsobené škody, tzn. zda v důsledku poškození je poškozený omezen ve svém způsobu života a jestli je nucený k pravidelným kontrolám u lékařů, dalším operativním zákrokům či se v důsledku poškození zdraví stal alespoň do určité míry závislý na přístrojovém vybavení,
- mělo by se přihlížet k míře zavinění (nedbalosti).

Podle názoru Ústavního soudu by se mělo na základě nastíněných kritérií vycházet především z principu proporcionality. Jinými slovy řečeno, obecné soudy při posuzování mimořádných případů mají již za stávající platné právní úpravy určitý prostor k úvaze, jakého násobku použijí. Z hlediska ochrany ústavnosti však musí dbát o to, aby přiznaná výše náhrady za ztížení společenského uplatnění byla založena na objektivních a rozumných důvodech a aby mezi přiznanou výší (peněžní částkou) a způsobenou škodou (újmou) – existoval **vztah přiměřenosti**. Další ústavněprávní aspekty

¹⁹⁸ VLASÁK, M. Náhrada nemajetkové újmy v principech evropského deliktního práva (PETL) a v návrhu občanského zákoníku. *Jurisprudence*, 2009, č. 4, s. 40–49.

¹⁹⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 9. 2005, sp. zn. III. ÚS 350/03, publikovaný se Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, roč. 2005, sv. 38, pod č. 186.

náhrady škody na zdraví ponechávám stranou,²⁰⁰ stejně tak vazby na procesní předpisy a rozhodování o náhradě nákladů řízení.²⁰¹

V případě, že návrh občanského zákoníku bude schválen ve stávající verzi, tedy bez odkazu na prováděcí právní předpis a pouze s jedním poměrně abstraktním kritériem, nezbyvá než doufat, že bude vyššími soudy brzy přijata judikatura, která by nižším soudům poskytla alespoň základní vodítka, jak postupovat při stanovení rozsahu náhrady nemajetkové újmy, jako je tomu např. v Anglii.²⁰² Ostatně určitý návod, jak postupovat nabízí již dnes odborná právnícká literatura za pomoci tzv. testu poměrnosti cíle a prostředků.²⁰³

Pekuniární kondemnace. Za koncepční změnu lze dále označit upřednostnění náhrady škody uvedením do předešlého stavu.

Změna je odůvodňována tím, že platná právní úprava je napadána pro znevýhodnění poškozeného. Relutární náhrada totiž za stávající situace přichází v úvahu při současném splnění dvou podmínek – žádosti poškozeného a možnosti a účelnosti uvedení do předešlého stavu. Není tedy plně na vůli poškozeného, zda se naturální restituce vůči škůdci domůže, byť by se to mohlo z jeho pohledu jevit jako nejefektivnější řešení, neboť přistupuje druhá obligatorní podmínka vyjádřená velmi vágním slovním spojením „možnost a účelnost“ uvedení do předešlého stavu.

Pojmy „možnost a účelnost“ jsou svou povahou pojmy obecnými, právním řádem blíže nedefinovanými, a proto mohou působit aplikační potíže nejen orgánům aplikujícím právo (soudům), ale zejména pak poškozeným, kteří by v konkrétní situaci upřednostnili uvedení do předešlého stavu, ale z nějakých důvodů, velmi často s ohledem na zájmy škůdce, k tomu nedojde s argumentací, že to není buď možné, anebo častěji účelné.

²⁰⁰ Podrobně např. FORMÁNKOVÁ, V. Ústavněprávní aspekty náhrady škody a imateriální újmy na zdraví. *Zdravotnictví a právo*, 2008, č. 3–4, s. 17–19.

²⁰¹ Srov. DOLEŽAL, T. Náhrada nákladů řízení v medicínsko-právních sporech. *Právní rozhledy*, 2009, č. 11, s. 401–404.

²⁰² Anglosaský systém se může chlubit již devátou edicí tzv. Guidelines for the Assessment of General Damages in Personal Injury Cases. Srov. např. *Heil v Rankin* [2000] 2 WLR 1173.

²⁰³ Srov. TELEC, I. Váhy a meč aneb test poměrnosti cíle a prostředků. *Právník*, 2009, č. 7, s. 673–704.

Souhlasím s názorem zpracovatelů, že stávající právní úprava způsobu vypořádání vzniklé škody je nevyhovující a v rozporu s oprávněnými zájmy poškozeného, který by měl být především chráněn, když paradoxně zvýhodňuje škůdce, jako narušitele soukromých práv. Na druhou stranu však máme určité pochybnosti, zda je účelné a vhodné opustit primární pozici principu relutární náhrady na úkor opětovného upřednostnění institutu naturální restituce.²⁰⁴

Cena zvláštní obliby. Novinkou je rovněž odškodnění tzv. ceny zvláštní obliby, poškodil-li škůdce věc ze svévole nebo škodolibosti (§ 2784 odst. 2 n.o.z.).

Dále návrh počítá se zvláštním ustanovení pro případ, že škoda byla způsobena z pohnutky zvláště zavrženíhodné či z jiného kvalifikovaného důvodu. V takovém případě se všem, kteří takovou škodu *důvodně* pocítí jako jinak neodčinitelné osobní neštěstí, nahradí nejen újma majetková (cena zničené věci), ale i nemajetková.

Další dílčí změny. Další změny se týkají především ustanovení o předcházení škodám (prevence), kategorie zavinění, okolností vylučujících odpovědnost, počítá se se zohledněním nákladů nutných k obnově věci při náhradě za poničení věci.

Některé speciální skutkové podstaty zvláštních případů jsou nově doplněny (škoda způsobená osobou s nebezpečnými vlastnostmi, škoda způsobená věcí, škoda na nemovité věci,²⁰⁵ škoda způsobená zvířetem,²⁰⁶ škoda způsobená informací nebo radou²⁰⁷).

²⁰⁴ V podrobnostech srov. VLASÁK, M. Opustí občanský zákoník princip pekuniární kondemnacé? *Právní rozhledy*, 2008, č. 2, s. 62–66, ELIÁŠ, K. Jak hradit škodu? *Právní rozhledy*, 2008, č. 7, s. 258–260. ELIÁŠ, K. Obsah, způsob a rozsah náhrady škody I. *Právní rádce*, 2007, č. 12, 4–12. ELIÁŠ, K. Obsah, způsob a rozsah náhrady škody II. *Právní rádce*, 2008, č. 1, 4–9.

²⁰⁵ Ve vztahu k problematickým chodníkům srov. PEJŠEK, V. Odpovědnost vlastníka nemovitosti za škodu. *Právní rádce*, 2008, č. 6, s. 10–12.

²⁰⁶ Stávající právní úpravu mapuje BRABEC, S. Odpovědnost za škodu způsobenou chováním zvířetem. *Právní rádce*, 2009, č. 6, s. 16–24.

²⁰⁷ Ve vztahu ke kapitálovým trhům srov. OSSENDORF, V. Civilní odpovědnost za nesprávné a neúplné informace na finančním trhu. *Jurisprudence*, 2009, č. 4, s. 16–23.

Návrh rovněž počítá se začleněním oblasti odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku do civilního kodexu. Na druhou stranu se neuvažuje o začlenění odpovědnosti státu za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem do civilního kodexu a reko-difikace se jej patrně dotkne jen nepřímo.

Pro úplnost se sluší dodat, že návrh řadí vedle povinnosti k náhradě škody rovněž delikty zneužití a omezení soutěže dosud upravené obchodním zákoníkem.

III.10 ZÁVĚRY VYPLÝVAJÍCÍ Z POROVNÁNÍ

Současné tendence a trendy vývoje práva civilních deliktů v rámci evropského prostoru naznačují, že soukromé právo dospělo do stádia, které je charakterizováno zvýšenou europeizací obligačních vztahů. Tyto tendence se projevují nejen v rámci smluvního práva, ale v poslední době i v rámci soukromoprávních deliktálních vztahů.

Europeizace civilně právních odpovědnostních vztahů probíhá nejen prostřednictvím komunitárních nástrojů, tedy nejčastěji prostřednictvím nařízení a především směrnic, ale nově se objevují i snahy zachytit společné rysy a tendence vývoje ve formě spontánních projektů (*soft law*). Pokud jde o přímé regulativní působení práva ES v oblasti soukromoprávních deliktálních vztahů, jedná se zatím pouze o fragmentární a útržkovité náznaky, nejčastěji v rámci spotřebitelského *acquis*. Tato technika úpravy není příliš šťastná, protože v konečném důsledku může vést k nepřehlednosti, ale i případným vnitřním rozporům, včetně problémů nejednotnosti interpretace a aplikace.²⁰⁸

Na druhé straně se již dnes objevují velice zajímavé spontánní projekty, které se snaží zachytit společné základy civilního deliktálního práva, na nichž stojí právní řády jednotlivých evropských států. Jedním z nejvýznamnějších jsou bezpochyby Principy evropského deliktálního práva a Návrh společného

²⁰⁸ Blíže HURDÍK, J.; FIALA, J.; RONOVSÁ, K. Východiska a tendence vývoje českého občanského práva po vstupu České republiky do Evropské unie, In. Hurdík, J., Fiala, J., Selucká, M. op. cit. sub 100, s. 158.

referenčního rámce. V obou zmíněných projektech se snoubí tradiční východiska s inovativními přístupy na pozadí abstraktně navržených a flexibilně pojatých ustanovení.

Na rozdíl od tradičních národních kodifikací přistupují tvůrci spontánních pramenů práva ke koncepčním východiskům práva civilních deliktů odlišně, když namísto protiprávnosti jako konvenčního předpokladu vzniku odpovědnosti za škodu preferují flexibilní pojetí právem chráněných zájmů s výčtem jednotlivých kritérií, na základě kterých se určí, zda byl v konkrétním případě porušen právem chráněný zájem. Tento přístup v sobě sice skrývá mnoho neznámých, protože nebyl v čisté podobě v právně aplikační praxi realizován, na druhou stranu však představuje velkou výzvu pro národní legislativce a pro právo civilních deliktů jako celek.

Přes národní specifika jednotlivých členských států lze vysledovat společné trendy a tendence vývoje právních úprav civilních deliktů napříč celou Evropou. Pro aktuální vývoj práva civilních deliktů na evropském kontinentu je charakteristické, že se zvyšuje počet případů odškodnění nemajetkové újmy a současně narůstá výše přiznaného odškodnění. Výše nemajetkové újmy bývá velice často stanovena v návaznosti na společenský a životní standard poškozeného žijícího v dané zemi, proto jsou i nadále patrné poměrně značné rozdíly ve výši přiznaných odškodnění mezi jednotlivými evropskými státy.

Společné tendence vývoje jsou znatelné i v kategorii příčinné souvislosti, kdy se začíná prosazovat koncept faktické a právní kauzality s tím, že se stále častěji objevují rozhodnutí kvitující alternativní kauzalitu v návaznosti na dílčí odpovědnost subjektů. Současně, se po vzoru Principů evropského deliktního práva kromě tradiční teorie konkurenčních příčin zpravidla vázaných na solidární odpovědnost objevují i (staro)nové koncepty v podobě potenciálních příčin a neurčité dílčí kauzality.

Dynamickým vývojem prochází také koncepce spoluzavinění poškozeného, a to především v souvislosti s narůstajícím počtem dopravních nehod. Začíná se prosazovat flexibilní přístup hodnocení spoluzavinění poškozeného.

Legislativní rozmach nastal v novém tisíciletí v oblasti odpovědnosti státu za škodu způsobenou veřejnou mocí, když drtivá většina postkomunistických zemí přijala nové zákony umožňující žalovat náhradu škody za

nezákonné rozhodnutí či nesprávný úřední postup orgánu státu. Takový zákon stále nemá Maďarsko, ačkoli se po jeho přijetí hlasitě volá. Odpovědnost státu za porušení vlastních norem postupně doplňuje odpovědnost státu za porušení norem Evropských společenství, jež se vyvinula cestou judikatury Evropského soudního dvora.

Z dalších tendencí lze poukázat na prosakování lidskoprávních rozměrů do práva civilních deliktů, zejména pod vlivem Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách a judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Dravě se prosazuje doktrína horizontálního působení fundamentálních lidských práv (*drittwirkung*). V souvislosti s činností ESD a ESLP se objevil nový pojem „transnacionální právo civilních deliktů“.

V neposlední řadě stojí za zmínku probíhající či ukončené práce na rekodifikacích práva civilních deliktů. Mnohé z legislativních pokusů napříč Evropou rekodifikovat oblast mimosmluvní odpovědnosti z různých důvodů stagnují nebo byly úplně pozastaveny. Na druhou stranu je však nezpochybnitelný dynamický vývoj práva civilních deliktů prostřednictvím doktríny a především judikatury vyšších soudů evropských státu.

Stávající česká legislativní právní úprava civilních deliktů se naproti tomu vyznačuje určitou stagnací. Dynamický vývoj zaznamenal pouze garanční systém v podobě pojištění a do značné míry i oblast objektivní odpovědnosti včetně odpovědnosti státu za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím a nesprávným úředním postupem. Svěží vítr vnáší do práva civilních deliktů návrh nového občanského zákoníku.

Genezi zaznamenaly diskuze nad pojmem a pojetím občanskoprávní odpovědnosti. Zdá se, že se schyluje ke změně paradigmatu v pojetí právní odpovědnosti, kdy se určité preference přiznávají znovuobjevenému konceptu aktivní právní odpovědnosti. Diskuze však stále probíhají.

Nové legislativní trendy spojené s návrhem občanského zákoníku odstraňují nejkřiklavější nedostatky stávající právní úpravy civilních deliktů a současně přichází se (staro)novými řešeními. Ne se všemi se lze bez výhrady ztotožnit. Ostatně i přes výslovnou proklamaci důvodové zprávy se nezdá, že by návrh občanského zákoníku v koncepčních východiscích vycházel z PETL, lze hovořit maximálně o dílčí inspiraci. Pokud však bude návrh představovat impuls pro doktrinální a judikatorní vývoj českého práva civilních deliktů, můžeme hovořit o kroku správným směrem.

Při očekávané genezi evropského i českého práva civilních deliktů by se nemělo zapomínat, že konečným cílem soukromoprávní regulace je ochrana a obnovení důvěry ve společenských vztazích. Zmírňování rizik, resp. řešení jejich následků prostřednictvím právního institutu náhrady škody je pouze prostředkem, důvěra v regulovaných vztazích jedním z cílů soukromého práva.²⁰⁹ Odpovědnost totiž plní funkci blízkou vlastnímu smyslu civilněprávní regulace společenských vztahů: dosažení, udržení, resp. obnovení rovnováhy zúčastněných zájmů.

²⁰⁹ Modifikovaně HURDÍK, J. Soukromé právo na prahu třetího tisíciletí. *Právník*, 2002, č. 5, s. 532.

ZÁVĚR

Tato monografie si za předmět svého studia položila skupinu lapidárně znějících, ergo zdánlivě jednoduchých otázek k odpovědi:

Názory, tendence vývoje a řešení unifikace a modernizace evropského a českého občanského práva. Jejich stav a tendence sleduje na třech skupinách otázek, odpovídajících třem kapitolám monografie:

- a) práva smluvních závazků,
- b) spotřebitelského práva a
- c) práva civilních deliktů.

Nalezení odpovědí na tyto obecně formulované, svým dopadem na legislativu a praxi však velmi praktické otázky, se ukázalo diferencované na evropské úrovni a úrovni české: Zatímco evropské tendence sblížení civilního práva jsou předmětem velmi rozsáhlé, intenzivně a dlouhodobě vedené diskuse na úrovních pokrývajících prostor od orgánů EU po studentské aktivity na právnických fakultách zemí EU, české právní prostředí jako celek zachovává rezervovanost a odstup k proudům evropského sblížení práva jak na úrovni legislativní, tak akademických a jiných výzkumných iniciativ. Výzkumný záměr Právnické fakulty MU v tomto ohledu představuje jedno z mála center výzkumu otázek sblížení práva EU a českého práva po vstupu ČR do EU. Závěry, k nimž v této monografii autoři dospívají, demonstrují na jedné straně :

- vysoký stupeň a široký proud projektů a návrhů řešení sblížení a unifikace (evropeizace) občanského práva národních států, a složitě hledání cest politických řešení jejich realizace na úrovni EU, a na druhé straně:
- relativně stále malá pozornost českého politického i právního prostředí věnovaná těmto objektivním proudům současného vývoje civilního práva, projevující se ve zpoždění přípravy a realizace navrhovaných řešení, ne zcela koncepční harmonizaci jak existujícího českého občanského práva, tak návrhu rekodifikace českého občanského práva s evropským občanským komunitárním právem. Tím méně projevuje české právní prostředí obecně ochotu a připravenost

k reflexi evropských trendů sblížení a unifikace s trendy na evropské úrovni.

Jestliže české právo jen rezervovaně přistupuje ke své evropeizaci, potažmo k akceptaci evropských unifikačních projektů, které vycházejí v převážné míře ze srovnávacích studií existující (zpravidla tradičních) řešení právní regulace občanského práva, pak tím méně pochopení má pro společenskými změnami vyvolané požadavky modernizace své právní úpravy²¹⁰.

Jedním z cílů výzkumu Právnické fakulty MU v letech 2005–9 byla snaha změnit tento stav a přispět k plnější integraci vývoje českého práva do proudů vývoje evropského, včetně trendů unifikačních a modernizačních. Tato monografie je jedním z příspěvků směřujících k tomuto cíli.

²¹⁰ Výjimkou jsou některé významné výzkumné projekty podporované Vládou ČR, jako výzkumný záměr Právnické fakulty Univerzity Karlovy „Nové jevy v právu“, který v roce 2009 prezentuje zásadní výstupy několikaletého výzkumu v tomto směru.

SUMMARY

New phenomenon usually called *europisation* has appeared several years ago. The term *europisation* can be analysed from two insights. Firstly, it refers to the general meaning often used on the field of political science and secondly this term contains an interdisciplinary approach. Our contribution focuses on the latter one while dealing with *europisation* of law, particularly contractual obligations, consumer matters and tort law (law of non-contractual liability).

The proposal of the new Draft Czech Civil Code, which is actually submitted to Parliament²¹¹ to be given a vote, has been and will be logically confronted with the developing tendencies of law – especially the European law – which have more and more become the external framework and internal component of our national legislations. Undoubtedly, the European projects of the development of civil law count among these determinants.

One of the introductory intentions of this development is a group of projects based on unification of European private law and on the vision of having a European Civil Code. Within the scope of the law of contractual obligations, the attention is clearly pointed at a project whose introductory nature is rather clear, as for the informal authority and formal support of Union bodies, and which materialized in the proposal of the Draft Common Frame of Reference (DCFR) and which will probably determine the development of private law in the near future.

Especially due to this reason, the authors focused on confronting some of the fundamental issues of the law of contractual obligations which are included in the proposal of the Czech Civil Code with the sources of confrontation and inspiration which have been included in the proposal of the Draft of Common Frame of Reference, which is currently being shaped.

²¹¹ connections, The text and actual confer: www.justice.cz

Gandolphi, G. Et al., *Code européen des Contrats. Avant-projet*, Milano: Dott. A. Giuffrè editore, 2002, cited according to the proposal of the Civil Code, explanatory report to Section 1462.

The proposal of the Civil Code, explanatory report to the Sections 1462, 1468 and others.

To a great extent, one can already draw on the abovementioned sources in order to gain the summarized or even highly generalized findings, definitions and actual legislative solutions, which can be used for making comparison with other approaches and the chosen system of the Czech law of civil contractual obligations *de lege ferenda*.

In the area of the Civil law, the accepted obligation meant that the measures of the EC which modify the typical obligation relationships should be implemented. Especially this applies to all kinds of directives of the Council of EC regarding the field of private law and particularly protection of consumers.

As a result of the passage of the Directive No. 2008/48/EC of the European Parliament and of the Council on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC, which was passed on April 23, 2008, and which, in its Article 27, section 1 requires that Member States shall adopt and publish the provisions necessary to comply with this Directive by May 11, 2010, it was needed that new law would be passed, since if the required harmonization of national legislations had not been carried out, it would have been qualified as breaching an obligation that Member States have to Community and all its consequences. The Directive's implementation is subject to full harmonization. During its transposition into the national legislation, the Member States cannot divert from the measures that are included in the Directive.

The proposal of the Act on Consumer Loans was drafted by the Ministry of Industry and Trade and the Ministry of Finance according to the Plan of Legislative Tasks of the Government. The goal of the presented bill is to create a legal framework for more rational and effective functioning of the market of consumer loans with the harmonized internal market of the Community. It is a significant part of legislation whose purpose grows proportionally to the development of new types of consumer loans and to household indebtedness.

The new Directive 2008/48/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC tries to react to the factual experience with applying the Council Directive 87/102/EEC in Member States of the EC. The core effort is to make sure that consumer would be given sufficient

information which would allow them to make competent decisions on whether to conclude credit agreement or not.

Further, the laws of the Czech Republic have to react to the changes of the EC law and shall harmonize the Czech law *de lege lata*. The concept of “full harmonization”, which is a new phenomenon as for implementation of the EC law into national legislation of Member States, often calls up anxiety about “individuality” of systems of law of Member States. However consumer rights will be principally identical – or very similar – in all Member States, which gives a chance to consumers to cross borders and get consumer credit loans throughout all Member States of the EC.

On the field of tort law, regulatory europeisation is only fragmentary and unsystematic. The European Union institutions followed the aim of creating a single European market without barriers to trans-border trade and exchange. However, the essentials of tort law remained outside the scope of scrutiny and control exerted by the European institutions. The activities of the European institutions were confined only to choice of law, especially to consumer matters (liability for defective products) and matters relating to insurance against civil liability in respect of the use of motor vehicles. However, there exists at least two leading projects aiming to summarize the fundamentals and essentials of European tort law. First, Principles of European Tort Law (PETL), second, Draft Common Frame of Reference (DFCR).

The provisions concerning liability for damage in new Draft Civil Code are systematically arranged at the end of the Civil Code. Despite the fact that guarantee of the proposal Czech Ministry of Justice alleges that the content of the draft is revolutionary in comparison with current Civil Code, the section regarding non-contractual liability is rather evolutionary.

SEZNAM LITERATURY

- BEALE, H. The Nature and Purposes of the Common Frame of Reference. *Juridica International*, vol. XIV., 2008, p. 10–17.
- BEJČEK, J. Nad interpretačními úskalími odpovědnosti za škodu v obchodních vztazích. *Právní rozhledy*, 2000, č. 9, s. 371–377.
- BERG, R., VISSCHER, L. *German Working Papers in Law and Economics*. The Principles of European Tort Law: The Right Path to Harmonization?, 2006, Paper 8.
- BOBEK, M. Odpovědnost za škodu vzniklou porušením práva Evropských společenství. *Mimořádná příloha Právních rozhledů*, 2008, č. 12, s. 1–19.
- BRABEC, S. Odpovědnost za škodu způsobenou chovaným zvířetem. *Právní rádce*, 2009, č. 6, s. 16–24.
- BŘICHÁČEK, T. Otazníky kolem Společného referenčního rámce pro evropské smluvní právo. *Jurisprudence*, 2009, č. 5., 20–27.
- CLIVE, E. European Initiatives (CFR) and Reform of Civil Law in New Member States. *Juridica International*, vol. XIV., 2008, p. 18–26.
- CLIVE, E. European Initiatives (CFR) and Reform of Civil Law in New Member States. *Juridica International*, vol. XIV., roč. 2008, p. 18–26.
- COMANDÉ, G. Towards a Global Model for Adjudicating Personal Injury. Damages: Bridging Europe and the United States, *Temple International and Comparative Law Journal*, 2005, Number 19.
- CORBE-CHALON, D., ROGOFF, M. A. Tort Reform a la Francaise: Jurisprudential and Policy Perspectives on Damages for Bodily Injury in France. *Columbia Journal of European Law*, Parker School of Foreign and Comparative Law, 2007, Number 13.

- DĚDIČ, J., ŠOLC, M. Názor prezentovaný na 3. odborném symposia Nejvyššího soudu na téma „Náhrada škody a s ní související otázky v judikatuře Nejvyššího soudu, 9. 6. 2009.
- DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. Několik poznámek k aktuálním rozhodnutím soudů ve věcech náhrady škody na zdraví a kompenzace imateriální újmy. *Právní rozhledy*, 2008, č. 15, s. 562–567.
- DOLEŽAL, T. Europeizace právních úprav náhrady škody na zdraví a náhrady nemateriální újmy, *Právník*, 2007, s. 431.
- DOLEŽAL, T. Náhrada nákladů řízení v medicínsko-právních sporech. *Právní rozhledy*, 2009, č. 11, s. 401–404.
- DOLEŽAL, T. Odpovědnost za škodu při použití nebezpečných věcí a provozování nebezpečných činností zejména s ohledem na odpovědnost za škodu ve zdravotnictví. *Právník*, 2009, č. 7, s. 705–723.
- DULAK, A. Princípy (Európskeho) deliktneho práva. In Lazár, J., Blaho, P. *Základné zásady súkromného práva v zjednotenej Európe*. Mezinárodní vědecká konference – IX. Lubyho právnické dni. Bratislava: Iura Edition, 2007, s. 299–315.
- ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. 1. a 2. svazek. Praha: Linde Praha, a. s., 2008.
- ELIÁŠ, K. Jak hradit škodu? *Právní rozhledy*, 2008, č. 7, s. 258–260.
- ELIÁŠ, K. Obsah, způsob a rozsah náhrady škody I. *Právní rádce*, 2007, č. 12, 4–12.
- ELIÁŠ, K. Obsah, způsob a rozsah náhrady škody II. *Právní rádce*, 2008, č. 1, 4–9.
- ELISCHER, D. Náhrada nemateriální újmy de lege ferenda s ohledem na současné trendy deliktneho práva. *Právník*, 2008, č. 10, s. 1101–1107.
- EUROPEAN GROUP ON TORT LAW. *Principles on Tort Law – Text and Commentary*. Wien: Springer, 2005, p. 282.
- FIALA, J. Právo na náhradu škody v České republice. *Evropské a mezinárodní právo*, 1999, č. 3.

- FORMÁNKOVÁ, V. Ústavněprávní aspekty náhrady škody a imateriální újmy na zdraví. *Zdravotnictví a právo*, 2008, č. 3–4, s. 17–19.
- FRINTA, O.; TÉGL, P. O návrhu občanského zákoníku a jeho kritice (a taky o kontinuitě a diskontinuitě). *Právní rozhledy*, 2009, č. 14, s. 495–501.
- HEUKELS, T.; Mc DONNEL, A. (ed.) *The Action for Damages in Community Law*. Europa Institut University of Leiden. Kluwer Law International, 1997.
- HOLUB, M. a kol. *Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním*. Praha: Linde, 2003.
- HOWLAND, T. 2006 Sutton Colloquium Article: The Multi-State Responsibility for Extraterritorial Violations of Economic, Social and Cultural Rights. *Denver Journal of International Law and Policy*, 2007, Number 35.
- HRÁDEK, J. Předmluvní odpovědnost: culpa in contrahendo. *Jurisprudence*, 2009, č. 4, s. 4–15.
- HURDÍK, J. Soukromé právo na prahu třetího tisíciletí. *Právník*, 2002, č. 5.
- HURDÍK, J., FIALA, J., RONOVSÁ, K. Východiska a tendence vývoje českého občanského práva po vstupu České republiky do Evropské unie. In Hurdík, J., Fiala, J., Selucká, M. *Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004*. Brno: Masarykova univerzita, 2006.
- JANČO, M. Na dlhej ceste k Európskemu občianskemu zákonníku I,II,III. *Právny obzor*, 2009, č. 1, s. 14–28, č. 2, s. 139–158, č. 3, s. 228–240.
- JIRKA, M. K objektivní odpovědnosti za škodu na zdraví ve zdravotnictví de lege lata a de lege ferenda. *Právní rozhledy*, 2007, č. 10, s. 347–353.
- JURČOVÁ, M. The Influence of Harmonisation on Civil Law in the Slovak Republic. *Juridica International*, vol. XIV., 2008, s. 166–172.

- KNAPP, V. *Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu*. Stát a právo I. 1956.
- KOCH, B. A. The „European Group on Tort Law“ an Its „Principles of European Tort Law“. *The American Journal of Comparative Law*. The American Society of Comparative Law, volume 53, Number I, 2005.
- KOCH, B. A. *The „Principles of European Tort Law“*. ERA – Forum. Springer Berlin/Heidelberg, vol. 8, n. 1, p. 107–124.
- KOCH, B. A. *The Work of the European Group on Tort Law – The Case of „Strict Liability“*. InDret, Barcelona, 2003, Working Paper No. 129, p. 1–10.
- KOCH, B. A. Wilburg’s Flexible System in a Nutshell. In Koziol, H., Steininger, B. *European Tort Law 2001. Tort and Insurance Law Yearbook*, Wien: Springer, 2002, s. 545.
- KOCH, B. A; KOZIOL, H. (ed.) *Unification of Tort Law: Strict Liability*. Hague/London/NewYork: Kluwer Law International, 2002.
- KOTRADY, P. Náhrada škody způsobené na používaném vozidle. *Právní rádce*, 2008, č. 11, s. 12–14.
- KOZIOL, H. Principy Evropské skupiny deliktního práva. In Tichý, L. (ed.) *Vývoj práva deliktní odpovědnosti za škodu v České republice, Rakousku a Evropě*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – PF, 2005.
- KOZIOL, H. Punitive Damages – A European Perspective. *Louisiana Law Review*, 2008, Number 68.
- KOZIOL, H. The Nature of the Interests Protected by Tort Law. In Koziol, H. (ed.) *Unification of Tort Law: Wrongfulness*. Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 1998.
- KOZIOL, H.; SCHULZE, R. (ed.) *Tort Law of the European Community*. Wien, New York: Springer, 2008.
- KRÁL, R. Provedení směrnic do národního práva na příkladu odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku. In Tichý, L.(ed.) *Europeizace národních právních řádů. Soubor příspěvků přednesených na Symposiu o rozšiřování Evropské unie ve dnech 15.–17. 11. 1999 na PrF UK*. Praha: Univerzita Karlova, 2000.

- KŘIVOHLAVÁ, P. Civilní odpovědnost a evropské pokusy o vytvoření jednotného právního rámce. *Právní rozhledy*, 2008, č. 22, s. 820–826.
- KŮHN, Z. Má mít náhrada škody v soukromém právu sankční funkci? <http://jinepravo.blogspot.com/>.
- LAVICKÝ, P. Kritické poznámky ke koncepci návrhu občanského zákoníku. *Právní rozhledy*, 2007, č. 23, 848–859.
- LILLEHOLT, K. The Draft Common Frame of Reference and „Cancellation“ of Contracts. *Juridica International*, vol. XIV., 2008, p. 111–117.
- MACUR, J. *Odpovědnost a zavinění v občanském právu*. 1. vydání. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1980.
- MAGNUS, U. (ed.) *Unification of Tort Law: Damages*. Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 2001.
- MAGNUS, U. The Reform of German Tort Law. InDret, Barcelona, 2003, Working Paper No. 127, p. 1–11.
- MAGNUS, U. *Unification of Tort Law: Damages*. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 2001.
- MERKENISIS, B. General Theory of Unlawful Acts. In Hartkamp, A. S. et al. *Towards a European Civil Code*. Nijmegen: Kluwer Law International, 2. vyd., 1998.
- MIKYSKA, M. Náhrada újmy na zdraví podle návrhu nového občanského zákoníku – krok kupředu nebo zpět? *Právní rozhledy*, 2008, č. 22, s. 826–830.
- OSSENDORF, V. Civilní odpovědnost za nesprávné a neúplné informace na finančním trhu. *Jurisprudence*, 2009, č. 4, s. 16–23.
- PEJŠEK, V. Odpovědnost vlastníka nemovitosti za škodu. *Právní rádce*, 2008, č. 6, s. 10–12.
- PELIKÁNOVÁ, I. Aktuální otázky obligačního práva a jeho kodifikace v evropském i českém kontextu. *Právní rozhledy*, 2007, č. 18.
- PELIKÁNOVÁ, I. Principy evropského deliktního práva. *Právní zpravodaj*, 2007, č. 7, s. 5–7.

- Přípomínky některých členů katedry občanského práva a katedry obchodního práva Právnické fakulty MU a soudců Nejvyššího soudu k návrhu občanského zákoníku. *Právní zpravodaj*, 2008, č. 12.
- RABAN, P. Unifikace soukromého práva v EU a u nás. *Právní rozhledy*, 2008, č. 11, s. 397–401.
- RADAELLI, C. M. Europeanization: Solution or problem? *European Integration Online Papers*, vol. 8, 2004 n. 18, p. 4.
- ROLLO, R. Why the European Union doesn't need the Restatement (Third), *Brooklyn Law Review*, 2004, Number 69.
- RONOVSÁ, K. Unifikační tendence na poli sjednocené Evropy. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2007, č. 3, s. 217–221.
- RYŠKA, M. Výše a účel náhrady nemajetkové újmy v penězích při ochraně osobnosti. *Právní rozhledy*, 2009, č. 9, s. 305–308.
- SHAPO, S. M. First Century: Celebrating 100 Years of Legal Scholarship: Essay: Responsibility for Injuries: Some Sketches, *Northwestern University Law Review*, 2006, Number 100.
- SCHEPEL, H. Symposium: Law, Lawyers, and Transnational Politics in the Production of Europe: The European Brotherhood of Lawyers: The Reinvention of Legal Science in the Making of European Private Law. *American Bar Foundation Law and Social Inquiry*, 2007, Number 32.
- SCHILER, B. Etzioni's new theory: a synthesis of liberal and communitarian views. *Journal of Socio-Economics*, 1999, vol. 28, issue 4, p. 429–438.
- SCHULTE-NÖLKE, H. From the Acquis Communautaire to the Common Frame of Reference – the Contribution of the Acquis Group to the DFCR. *Juridica International*, vol. XIV., 2008, p. 27–31.
- SMITS, J. M. Návrh Společného referenčního rámce, metodologický nacionalismus a další postup. *Justičná revue*, 61, 2009, č. 5, s. 659–666.
- SONNENBERGER, H. J. Code Civil a jeho dosavadní změny – návrh reformy obligačního práva ve francouzském Code Civil. *Právník*, 2008, č. 3, s. 307–315.

- SPIER, J. (ed.) *Unification of Tort Law: Causation*. Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 2000.
- STUDY GROUP A EUROPEAN CIVIL CODE AND THE RESEARCH GROUP ON EC PRIVATE LAW (Acquis Group): Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, *Draft Common Frame of Reference (DFCR)*. Interim Outline Edition, Sellier, 2007.
- SWANN, S. Conceptual Foundations of the Law of Delict as Proposed by the Study Group on a European Civil Code. InDret, Barcelona, 2003, Working Paper No. 130, p. 1–30.
- ŠKÁROVÁ, M. Odpovědnost za škodu na zdraví pacienta způsobenou lékařem či zdravotnickým zařízením. *Zdravotnictví a právo*, č. 3–4, 2008, s. 13–16.
- Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2009.
- TELEC, I. Váhy a meč aneb test poměrnosti cíle a prostředků. *Právník*, 2009, č. 7, s. 673–704.
- TICHÝ, L. Spontánní europeizace soukromého práva. Evropské právo. *Příloha Právních rozhledů*, 2000, č. 2.
- TOMANČÁKOVÁ, B. Kolikrát ještě budeme diskutovat kolik za lidské utrpení? *Právní rozhledy*, 2009, č. 3, s. 99–101.
- TOMÁŠEK, M. Lesk a bída „europeizace“ občanského práva. *Právník*, 2004, č. 1, s. 2.
- VACKOVÁ, M. Náčelník 4 C. *Soudce*, 2008, č. 6, s. 36–39.
- VALDHANS, J. Unifikace kolizní problematiky deliktů v rámci komunitárního práva In Hurdík, J., Fiala, J., Selucká, M. *Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004*. Brno: Masarykova univerzita, 2006.
- van DAM, C. *European Tort Law*. Oxford University Press, 2006.
- VAŠÍČEK, M.; DVORÁČEK, D. K pojmu skutečné škody na věci použité a opotřeбенé. *Právní rozhledy*, 2003, č. 11.

- VLASÁK, M. Aktuální vývoj práva civilních deliktů napříč Evropou na pozadí mezinárodní konference „European Tort Law 2008“. *Právní rozhledy*, 2009, č. 13, s. 489–493.
- VLASÁK, M. Enterprise Liability under Principles of European Tort Law. In *COFOLA 2009: Key Points and Ideas*. Brno: Masarykova Univerzita, 2009, s. 309–310.
- VLASÁK, M. Materiální prameny a východiska právní úpravy soukromoprávních deliktů. *Právník*, 2008, č. 11, s. 1217–1236.
- VLASÁK, M. Náhrada nemajetkové újmy v principech evropského deliktního práva (PETL) a v návrhu občanského zákoníku. *Jurisprudence*, 2009, č. 4, s. 40–49.
- VLASÁK, M. Náhrada škody způsobené provozní činností – nad jedním rozhodnutím. *Soudní rozhledy*, 2008, č. 6, s. 201–207.
- VLASÁK, M. Obrácení důkazního břemene o zavinění v občanském právu. In *Dny práva – 2008 – Days of Law*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 1012–1020.
- VLASÁK, M. Odpovědnost notáře při ověřování podpisu na kupní smlouvě. *Právní fórum*, 2009, č. 8, s. 354–357.
- VLASÁK, M. Odpovědnost vlády za nesprávný úřední postup aneb casum sentit res publica. *Jurisprudence*, 2007, č. 6, s. 39–42.
- VLASÁK, M. Odpovědnost za porušení smluvní povinnosti s dopadem na třetí osoby. *Právní fórum*, č. 12, 2008, s. 521–523.
- VLASÁK, M. Opustí občanský zákoník princip pekuniární kondemnacé? *Právní rozhledy*, 2008, č. 2, s. 62–66.
- VLASÁK, M. Sankční náhrada škody na pozadí mezinárodní konference. *Právní rozhledy*, 2008, č. 24, s. 922–924.
- VLASÁK, M. Zpráva z konference „European Tort Law 2007“. *Právní rozhledy*, 2008, č. 9, s. 346.
- VOJTEK, P. Odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění včetně nároků pozůstalých. *Zdravotnictví a právo*, 2008, č. 3–4, s. 11.
- von BAR, CH. A Common European Law of Torts, Roma, Saggi, *Conferenze E Seminári*, 1996, 1–20.

- von BAR, CH. O celoevropské odpovědnosti národní kodifikační politiky. In Švestka, J. Dvořák, J. Tichý, L. (eds.) *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva*. Praha: ASPI, 2006.
- von BAR, CH. The Launch of the Draft Common Frame of Reference. *Juridica International*, vol. XIV., 2008, p. 4–9.
- von BAR, CH. Working Together Toward a Common Frame of Reference. *Juridica International*, vol. X., 2005, p. 17–26.
- von BAR, CH.; CLIVE, E.; SCHULTE-NÖLKE, H. et al. Study Group on European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference*. Interim Outline Edition. München: European Law Publishers, 2008, 406 p.
- WAGNER, G. The Project of Harmonizing European Tort Law. In Koziol, H. (ed.) *Tort and Insurance Law Yearbook – European Tort Law 2005*. European Centre of Tort and Insurance Law, Wien: Springer, 2006, p. 650–682.
- WIDMER, P. (ed.) *Unification of Tort Law: Fault*. Hague: Kluwer Law International, 2005.
- ZAUJECOVÁ, M. Všeobecne o občianskoprávnej zodpovednosti v zdravotníctve. *Justičná revue*, 2009, č. 2, s. 196–205.
- ZEMANOVÁ, Š. Europeizace – aktuální problémy a perspektivy. *Mezinárodní vztahy*, 2007, č. 4, s. 30.
- ZILLER, J. L'Européisation Du Droit: De L'Élargissement Des Champs Du Droit De L'Union Européenne À Une Transformation Des Droits Des États Membres. *EU Working Paper Law*, No. 19, 2006, abstract.
- ZIMA, P. Nervový šok a sekundární oběti. *Právní rozhledy*, 2008, č. 6, s. 216–219.
- ZIMMERMANN, R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. *Juristenzeitung*, 1995, p. 491.

**EVROPSKÉ UNIFIKAČNÍ PROJEKTY
ZÁVAZKOVÉHO PRÁVA
A ČESKÉ OBČANSKÉ PRÁVO**

**prof. JUDr. Jan Hurdík, DrSc., JUDr. Jiří Handlar, Ph.D.,
prof. JUDr. Jan Fiala, CSc., JUDr. Markéta Selucká, Ph.D.,
JUDr. Michal Vlasák**

Vydala Masarykova univerzita roku 2009
Spisy Právnické fakulty MU č. 359

Ediční rada: J. Kotásek (předseda), J. Bejček, V. Kratochvíl,
N. Rozehnalová, P. Mrkývka, J. Hurdík, R. Polčák, J. Šabata

Tisk: Tribun EU s.r.o., Gorkého 41, Brno

1. vydání, 2009

Náklad 200 výtisků

Publikace Pr-20/09-02/58

ISBN 978-80-210-5042-6